

Андрій Бардецький

Дослідження поселення лужицької і поморської культур в смт. Шацьк (урочище Сад) на Волині

Research on the settlements of the Lusatian and Pomeranian cultures at the site Szack (sacred spot Sad) in Volhynia

The aim of this article is to develop materials of the Lusatian and Pomeranian cultures discovered in 2011 at the multicultural site Szack (Volhynia, Ukraine). It was discovered for the first time in Ukraine a ground-based dwelling-house of post frame construction that can be associated with the third phase of the Lusatian culture development. Based on the pottery analysis, the features of the Pomeranian culture are dated back to the phase II and partly III.

KEY WORDS: Volhynia, Szack, Iron Age, Lusatian culture, Pomeranian culture, ground-based dwelling-house

ВТУПНІ ЗАУВАГИ

Дослідження 2011 року в смт. Шацьк проводились Шацькою рятівною археологічною експедицією під керівництвом С. В. Демедюка. У складі експедиції працювали наукові працівники ДП «Волинські старожитності» ДП НДЦ ОАСУ ІА НАН України: О. Є. Златогорський (директор), А. Б. Бардецький (заступник начальника, керівник розкопу), Г. В. Охріменко (керівник студентської практики), М. Вашета, наукові працівники Волинського краєзнавчого музею І. Маркус та В. Савицький., студенти І курсу Волинського національного університету ім. Лесі Українки (спеціальність «Історія» та спеціальність «Музеєзнавство»).

Вперше в науковій літературі, як давньоруське городище, дану пам'ятку зафіксував на «Археологічній карті Волинської губернії» В. Антонович (1900, с. 54). У 1930-х рр. розвідки у цій місцевості проводив краєзнавець О. Цинкаловський. У краєзнавчому словнику, виданому у Вінніпезі у 1984–1986 рр., він, зокрема, зазначив: «На березі озера Люцемира було овальне городище, яке займало ¼ га» (О. Цинкаловський 1986, с. 535). На початку 1960-х років пам'ятку відвідав Юрій Кухаренко, який занотував: «По сведениям В. Антоновича, возле города (Шацка) на берегу озера Люцемир расположено овальное городище и большой курган. При обследовании берегов озера нам не удалось обнаружить городища, а «курган» оказался поздним военным укреплением» (Ю. Кухаренко 1961, с. 31).

2008 року на поселенні були проведені перші розвідки експедиції Волинської філії ОАСУ. У центральній частині городища було закладено три шурфи розмірами 2 × 2 м. 2009 року площу поселення досліджено двома розкопами: розкоп 1 площею 192 м², розкоп 2 площею 180 м². У 2010 р. розкопом № 3 розкрито 90 м². Закладено було також дві розвідкові траншеї розмірами 8 × 1 м. Загальна досліджена площа становила 490 м² (О. Є. Златогорський, С. В. Демедюк 2010, с. 118).

Урочище «Сад» займає високий мис на північному березі озера Люцемир. Його максимальна висота становить чотири метри над рівнем води. Зі східної і північно-східної сторін мис обмежений заболоченою територією. Північну і західну частину поселення займає сучасна житлова забудова. Площа пам'ятки становить близько 5 га. Детальніше див. план топографічної зйомки (рис. 2).

Відповідно до генерального плану смт. Шацьк, основна частина території пам'ятки знаходиться за межами населеного пункту, тому ці землі досі не забудовані. Впродовж останніх 50-ти років вона інтенсивно розорювалась. Після підписання в 2009 р. охоронного договору з Шацькою селищною радою оранку частково призупинено – з 2010 р. не обробляється основна частина поселення – гора площею близько 3 га.

Рис. 1. 1 – смт. Шацьк на карті України; 2 – топографічна карта Шацького поозер'я з позначенням урочища Сад
Abb. 1. Szack – Lokalisierung der Ortschaft auf der Ukraine – Landkarte: 2 – Lage der Fundstelle Sad auf der topographischen Karte der Szack – Seeplatte

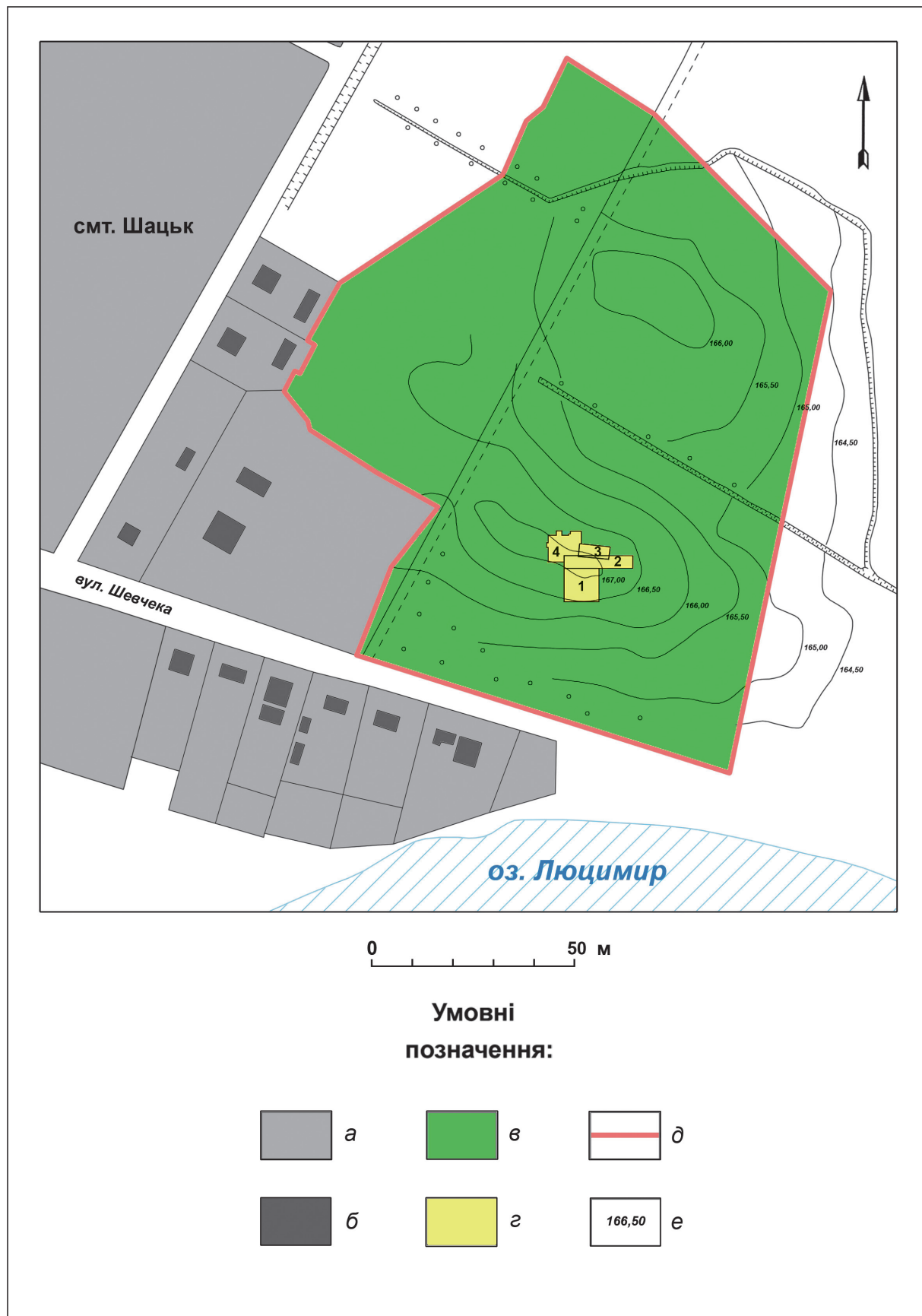

Рис. 2. Ситуаційна схема (топографічна зйомка) багатошарового поселення в ур. Сад. Умовні позначення: а – територія приватного сектору селища Шацька; б – сучасні будівлі; в – площа пам'ятки; г – розкопи (номери на плані співпадають з номерами розкопів; д – охоронні межі пам'ятки; е – висота над рівнем моря в метрах

Abb. 2. Topographischer Plan der multikulturellen Fundstelle Sad. Bezeichnungen: а – Privatgrundstücke der Ortschaft Szack; б – gegenwärtige Bebauung; в – Fundstellengebiet; г – Grabungsschnitte (die Nummer auf dem Plan entspricht der Schnittnummer); д – Grenze der Fundstellenreichweite; е – Höhe über dem Meeresspiegel in Metern

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗКОПУ

2011 року в центральній частині пам'ятки було розбито розкоп 4 площею 193 м² орієнтований за сторонами світу, який примикав з півночі до розкопу 2 а із заходу до розкопу 3. Репер знаходився біля північної стінки. Висота його над рівнем моря становить 100,5 м. Рельєф у межах розкопу незначно понижувався діагонально у південно-східному напрямку (на 0,05-0,1 м). З метою повного дослідження об'єктів розкоп було розширено п'ятьма дорізками (рис. 3).

Стратиграфія: 0-0,4-0,5 м – шар темно-сірого гумусованого супіску насиченого вкрапленнями перепаленої глини і вугликами, який місцями підстиляється делювіальним супіском світло-жовтого кольору, а місцями – жовтим і білим піщанистим суглинком.

У південно-східному секторі розкопу материк складався з жовтого і білого піщанистого суглинку, а на іншій площі переважав супісок. Глибина залягання материка понижувалась у південно-західному секторі на 0,1 м. В цій частині культурний шар був відповідно товщий на 0,1 м. Рівень денної поверхні сильно знівелюваний сільськогосподарськими роботами.

Археологічні об'єкти фіксувались при зачистці на рівні материка (-0,4-0,5 м). Культурний шар в межах розкопу був перемішаний оранкою до глибини -0,4 м. В розкопі виявлено і досліджено сімдесят дев'ять об'єктів (рис. 5) з яких п'ятдесят два відносяться до залізного віку (лу-жицької і поморської культури).

Опис об'єктів

Об'єкт 3 – споруда нерегулярної форми розмірами 4,35 × 2,45 м, знаходилась в південно-східному секторі розкопу (рис. 3: 3; рис. 4: 3). Пляма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера. Споруда мала похилі стінки і нерівне дно, глибина якого становила -0,2-0,3 м від рівня виявлення (рис. 7: 1). Заповнення гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. В східній частині споруди знаходилась кругла яма діаметром 0,85 м. Заповнення ями було аналогічне заповненню споруди. Вона мала похилі стінки і рівне дно, глибина якого становила -0,45 м. від рівня виявлення споруди. Поряд з північного боку від неї знаходилась більша яма овальної форми видовжена по лінії захід-схід на ширину 2,05 м. Північна частина цієї ями знищена сучасною траншеєю водогону. Вона також мала похилі стінки і рівне дно глибина якого становила 0,6 м від рівня виявлення споруди. На середині глибини ями в заповненні розчищено вогнище обкладене камінням. Воно мало овальну форму розмірами 0,9 × 0,7 м витягнуте по лінії захід-схід. Каміння аморфної форми розмірами від 23 × 15 до 3 × 3 см було покладене в один, або два шари, та що утворювало стінки висотою 0,1-0,2 м. Із західного і східного боків у стінках є пусті проміжки. В центрі вогнища розчищено лише шар супіску насичений попелом і вугликами. Випаленої ділянки під вогнищем не

зафіксовано. Каміння мало сліди випалу (порушена, потріскана структура). В кладці знаходився фрагмент зернотерки (рис. 10). А поряд з північно-західного боку лежала верхня щелепа тварини (невелика копитна?). Заповнення ями з вогнищем складалось з темного гумусованого супіску насиченого вугликами. Під вогнищем зафіксовано ще декілька прошарків з більшою концентрацією вугілля. Біля східної стінки ями з вогнищем знаходилась стовбова ямка діаметром 0,25 м і глибиною 0,2 м від рівня виявлення споруди. В центральній частині споруди знаходилась кругла ямка діаметром 0,43 м, похилими стінками і рівним дном глибиною 0,28 м від рівня дна. Поряд з північного боку від неї (біля північної стінки споруди) знаходилась ще одна кругла ямка діаметром 0,33 м і глибиною 0,1 м від рівня дна (-0,3 м). Поряд із заходу від центральної ямки знаходилось скупчення фрагментів кераміки і декількох невеликих каменів. Воно залягало від рівня -0,05 м до дна. На самому низу скупчення знаходився цілий чорнолощений черпак. Південну частину споруди частково знищено спорудою Х ст. (об'єкт 8). В заповненні споруди і ям виявлено фрагменти ліпної кераміки поморської культури і обмазки з білої глини. Кераміка представлена рустованими горщиками (рис. 8: 1–5), лощеними мисками (рис. 8: 6, 7, 9, 11), дисками-покришками (рис. 9: 1–4), черпаками (рис. 9: 5, 9), покришкою (рис. 9: 8), біконічною вазою (рис. 8: 8) та фрагментами стінок і денець посудин (рис. 8: 10, 13). Обмазка з білої глини була тонкою, і мала горбкувату (рустовану) поверхню (рис. 9: 6, 7).

Об'єкт 7 – споруда нерегулярної форми розмірами 4,4 × 4,7 м, знаходилась в північно-східному куті розкопу (рис. 3: 7; рис. 4: 7). Пляма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,4-0,5 м від нульового репера. Споруда мала складну будову (рис. 11: 1). Її південна і центральна частини були перекриті спорудою ХІ ст. (об'єкт 6), яка знищила її заповнення на глибину -0,1-0,2 м, а південна частина була знищена глибокою спорудою ХV – поч. ХVІ ст. (об'єкт 1). Більшість площі споруди була незначно заглиблена в материк до глибини -0,05-0,1 м. і мала рівне дно. Вона виходила за межі північної і східної стінки розкопу. В західній частині споруди знаходилась кругла яма діаметром 1,2 м і глибиною 0,2-0,3 м (яма а). До неї із заходу примикало видовжене по лінії схід-захід заглиблення розмірами 1,35 × 0,75 м, з лінзоподібним дном максимальною глибиною 0,15 м, яке з'єднувалось з ще однією ямою поморської культури (об'єктом 10). В цьому заглибленні знаходилась овальна стовбова яма (яма в) розмірами 0,47 × 0,4 м глибиною -0,18 м від рівня дна (-0,33 м від рівня виявлення). За 1,15 м ні північний-захід від ями в знаходилась ще одна кругла яма (яма г) діаметром 0,3 м і глибиною 0,1 м. В північній частині споруди під північною стінкою розкопу (дорізки 2) знаходились дві круглі ямки. Перша (яма д) мала діаметр 0,33 м і глибину -0,2 м від рівня дна споруди (-0,25 від рівня виявлення), а друга (яма з) – діаметр 0,25 м і глибину -0,15 (-0,2) м відповідно. Біля північно-східного краю споруди знаходилась ще одна кругла яма (яма е) діаметром 0,4 м і глибиною -0,25 м від рівня виявлення.

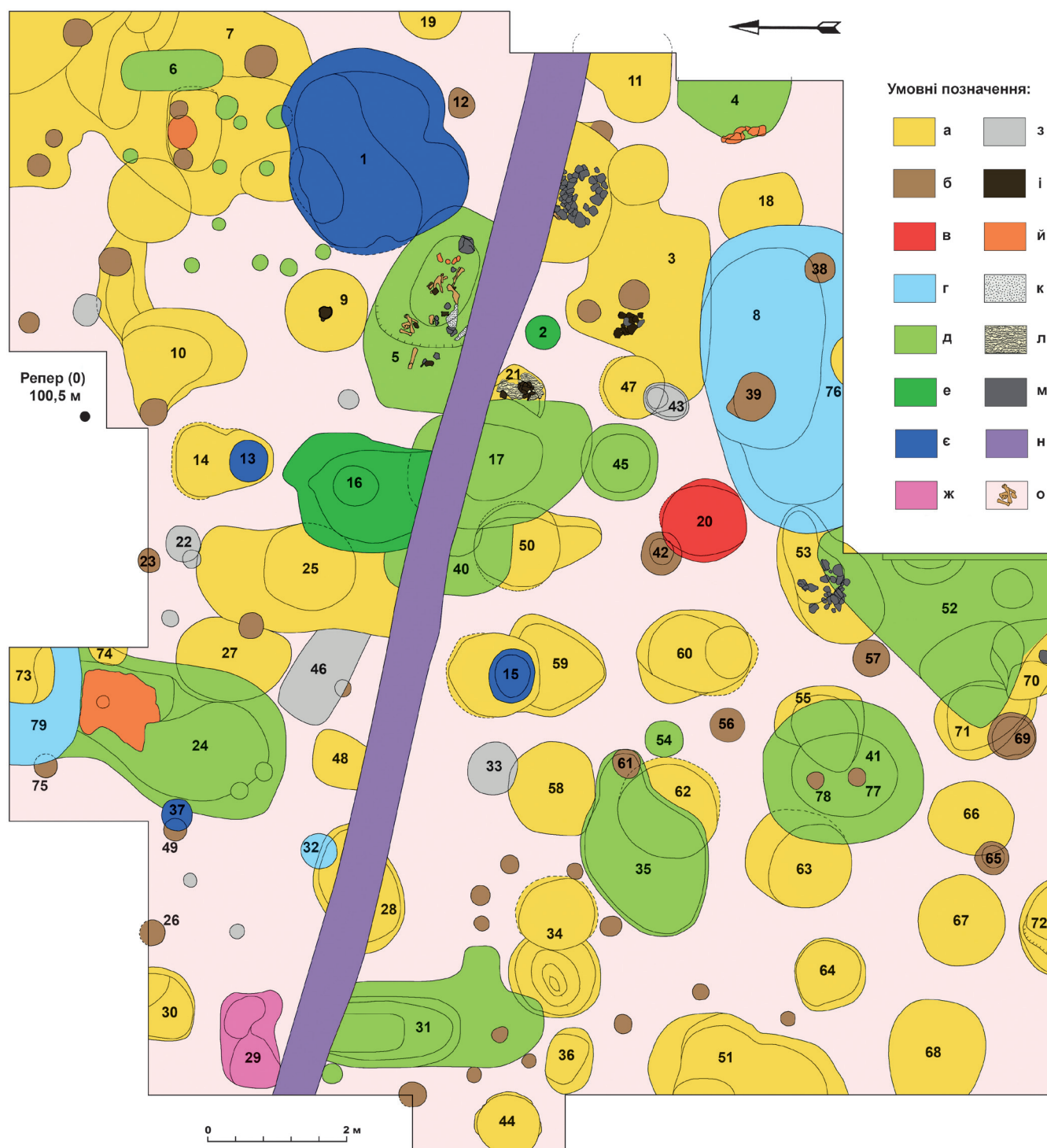

Рис. 3. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. Загальний план розкопу. Умовні позначення: а – площа об'єктів залізного віку; б – площа стовбових і інших малих ямок залізного віку; в – площа об'єктів слов'янського часу; г – площа об'єктів X ст.; д – площа об'єктів XI – поч. XII ст.; е – площа об'єктів XII – п. п. XIII ст.; ж – площа об'єктів лужицької культури; з – площа об'єктів періоду середньовіччя (без точної атрибуції); і – кераміка; й – фрагменти черні і випаленої обмазки цеглястого кольору; к – риб'яча луска; л – фрагменти випаленої обмазки з білої глини; м – каміння; н – сучасна водогінна траншея; о – кістки тварин

Abb. 3. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. Allgemeiner Plan des Grabungsschnitts. Bezeichnungen: а – eisenzeitliche Objekte; б – Pfostenlöcher und weitere, kleine, eisenzeitliche Gruben; в – Objekte aus der slawischen Zeit; г – Objekte aus dem 10. Jh; д – Objekte aus dem 11. Jh. – dem Anfang des 12. Jhs.; е – Objekte aus dem 12. Jh. – dem Anfang und der I. Hälfte des 13. Jhs.; ж – Objekte aus dem 15. Jh. ж – Objekte der Lausitzer Kultur; з – mittelalterliche Objekte (ohne genaue Chronologie); і – Keramik; й – Brand- und Hüttenlehmfragmente; к – Fischschuppen; л – Hüttenlehm aus dem weißen Lehm; м – Steine; н – gegenwärtiger Entwässerungskanal; о – Holzelemente

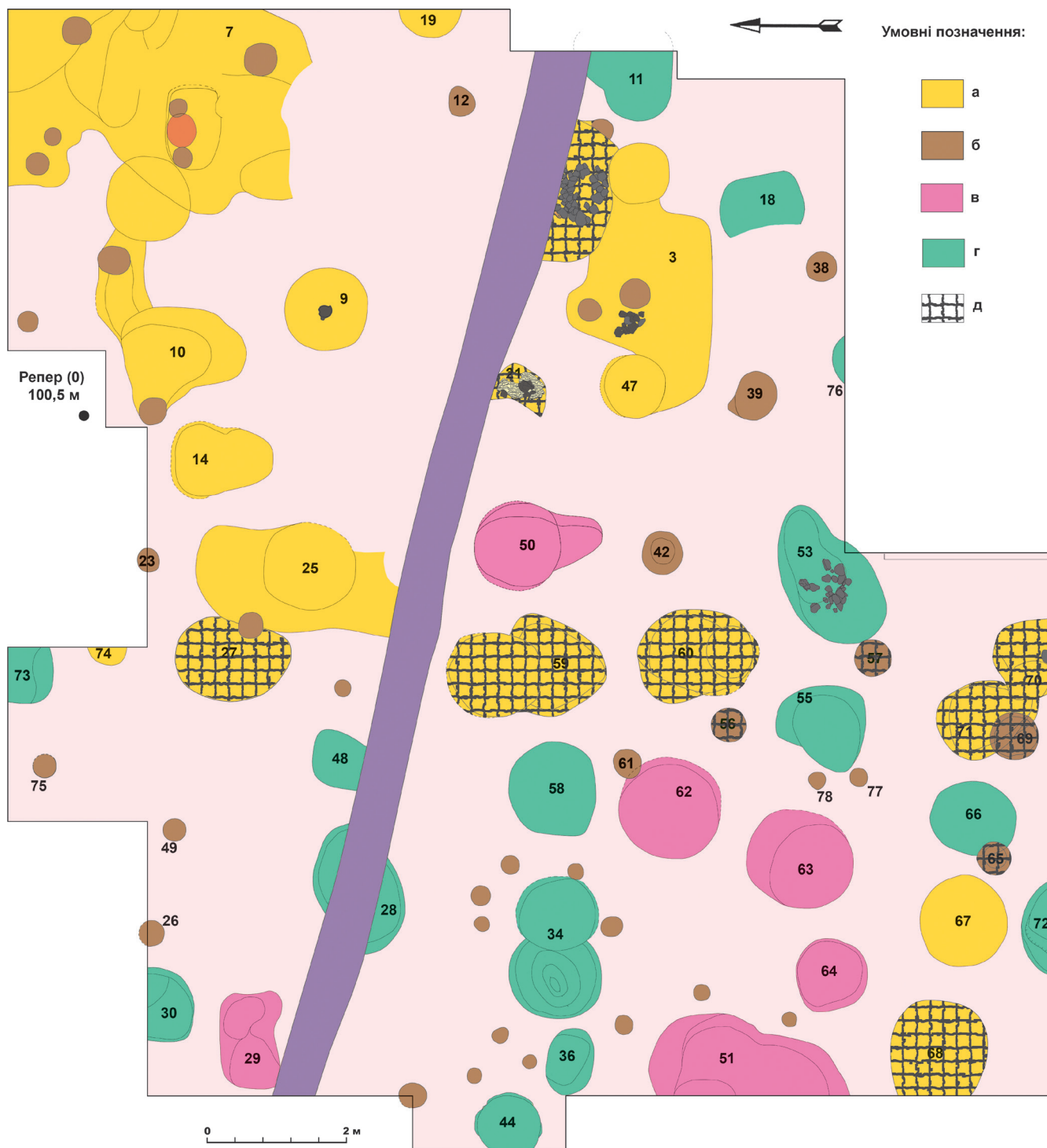

Рис. 4. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. Об'єкти залізного віку на загальному плані розкопу. Умовні позначення: а – площа об'єктів поморської культури, б – площа стовбових і інших малих ямок поморської культури (або лужицької культури); в – площа об'єктів в яких знайдено кераміку лужицької культури; г – площа об'єктів в яких знайдено малу кількість ліпної кераміки залізного віку без точної атрибуції, і об'єктів в яких відсутні знахідки, але морфологія заповнення аналогічна до об'єктів залізного віку; д – об'єкти в заповненні яких виявлено фрагменти обмазки

Abb. 4. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. Allgemeiner Plan der eisenzeitlichen Objekte. Bezeichnungen: а – Pommerische Objekte; б – Pfostenlöcher und andere pommerische (oder Lausitzer) Gruben; в – Objekte mit Lausitzer Keramik; г – Objekte mit spärlichen Mengen handgemachter, eisenzeitlicher Keramik und fundlose Objekte die aber morphologisch an die gleich datierten Objekte knüpfen; д – Objekte mit Fragmenten Hüttenlehms

Рис. 5. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. Стовбові ямки і інші малі ямки поморської культури на загальному плані розкопу
Abb. 5. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. Lokalisierung der Pfostenlöcher und kleiner pommerscher Gruben

Поряд з нею вся східна частина споруди ступінчасто заглиблювалась до максимальної глибини 0,25 м від рівня виявлення. В південній частині цього заглиблення знаходилась ще одна кругла яма (яма є) діаметром 0,47 м і глибиною -0,3 м від рівня виявлення споруди. З протилежного західного краю південної частини споруди містилось овальне заглиблення частково знищене об'єктом 1, яке понижувалось на -0,05 м від рівня дна (яма ж). В центральній частині споруди знаходилась овальна яма розмірами 1,2 × 0,8 м видовжена по лінії захід-схід з похилими стінка-

ми і рівним дном глибиною -0,2 м від рівня дна споруди (яма б). Її східний край був знищений ямою споруди XI ст. (об'єкту 6). В ній зафіксований потужний шар перепаленої глини цеглястого кольору, який по середині під північною стінкою залягав від рівня виявлення і до дна. З обох боків від цього найбільшого скупчення вздовж стінки знаходились дві стовбові ямки діаметром 0,25 м і глибиною 0,2 м від рівня дна ями. Заповнення споруди гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. В ньому виявлено фрагменти стінок ліпних посудин

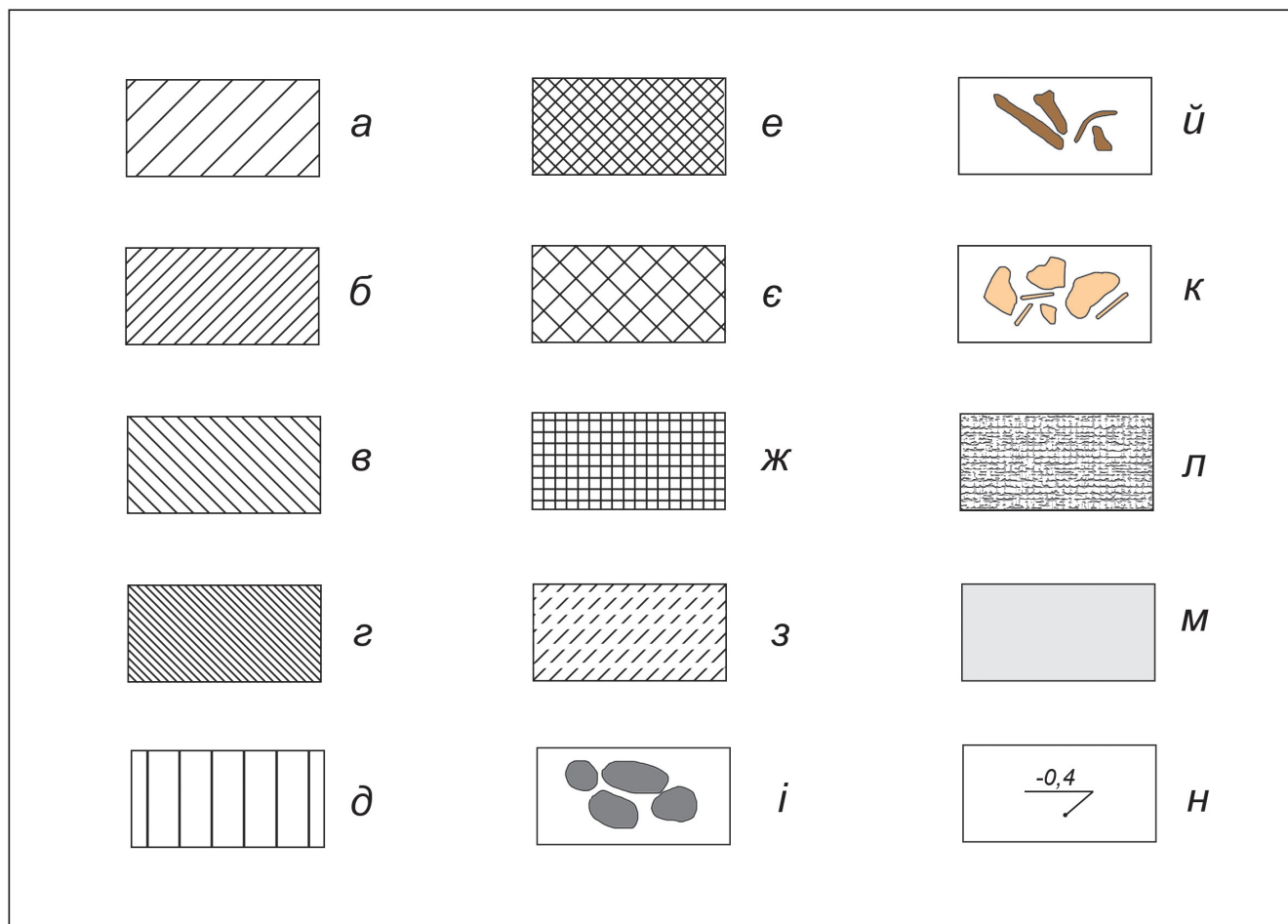

Рис. 6. Умовні позначення: а – гомогенний сірий слабогумусований супісок; б – темно-сірий гумусований супісок з рідкими вкрапленнями перепаленої глини і вугликів; в – темно-сірий гумусований пухкий супісок; г – перевідкладений материковий світло-жовтий піщанистий суглинок; д – материковий піщанистий суглинок і супісок світло-жовтого кольору; е – перепалений піщанистий суглинок цеглястого кольору; є – сіро-жовтий слабогумусований супісок перемішаний з світло-жовтим супіском; ж – темно-сірий гомогенний гумусований супісок; з – коричнево-сірий супісок; й – каміння; к – кераміка; л – фрагменти випаленої обмазки з білої глини; м – площина об'єктів на плані; н – глибина від нульового репера в метрах

Abb. 6. Verwendete Bezeichnungen: а – homogener, grauer Sand; б – dunkelgrauer Sand mit wenigen Klumpen Hüttenlehms und Kohle; в – dunkelgrauer, pulveriger Sand; г – vermischter, hellgelber gewachsener Lehm; д – gewachsener, sandiger Lehm und hellgelber Sand; е – verbrannter, ziegelfarbener Lehm; є – grau-gelber Sand mit hellgelbem Sand vermischt; ж – dunkelgrauer, homogener Sand; з – braungrauer Sand und Steine; й – Holzelemente; к – Keramik; л – Fragmente des Hüttenlehms aus dem weißen Lehm; м – Reichweite der Objekte; н – Tiefe vom Messpunkt „0“ in Metern

поморської культури і фрагмент ліпного диска покринки (рис. 11: 2). Причому в ямі б знаходилося скупчення дрібних фрагментів стінок однієї посудини з рустованою зовнішньою поверхнею, яка мала сліди повторного перепалу і розшаровувалась.

Об'єкт 9 – яма круглої форми діаметром 1,2 м, знаходилась на південний-захід від об'єкту 6 (рис. 3: 9; рис. 4: 9). Пляма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера. Яма мала похилі стінки і рівне дно, глибина якого становила -0,4 м від рівня виявлення (рис. 12: 1). Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. Біля дна материк складався з жовтого супіску. На дні ями виявлено частково пошкоджений черпак. Він був на декілька сантиметрів занурений в жовтий супісок а його поверхня була перепалена від вінець до середини висоти (рис. 12: 3). В заповненні виявлено також

фрагмент вінця (рис. 12: 2) та фрагменти стінок ліпних посудин поморської культури, а також фрагмент ліпної вази, який підклеївся до фрагментів цієї ж вази, знайдених в об'єкті 10 (рис. 13: 2).

Об'єкт 10 – яма видовжено-овальної форми розмірами 1,8 × 1,4 м, знаходилась на захід від об'єкту 6 (рис. 3: 10; рис. 4: 10). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера. Яма мала вертикальну північну стінку, плавні похилі стінки з інших боків і рівне дно, глибина якого становила -0,35 м від рівня виявлення (рис. 13: 1). До західної стінки ями примикала кругла стовбова ямка діаметром 0,4 м і глибиною 0,4 м від рівня виявлення. Заповнення ями неоднорідне. Біля північної стінки воно складалось з темно-сірого супіску а в південній частині з сірого супіску перемішаного з жовтим. В заповненні виявлено фрагменти стінок ліпних посудин поморської

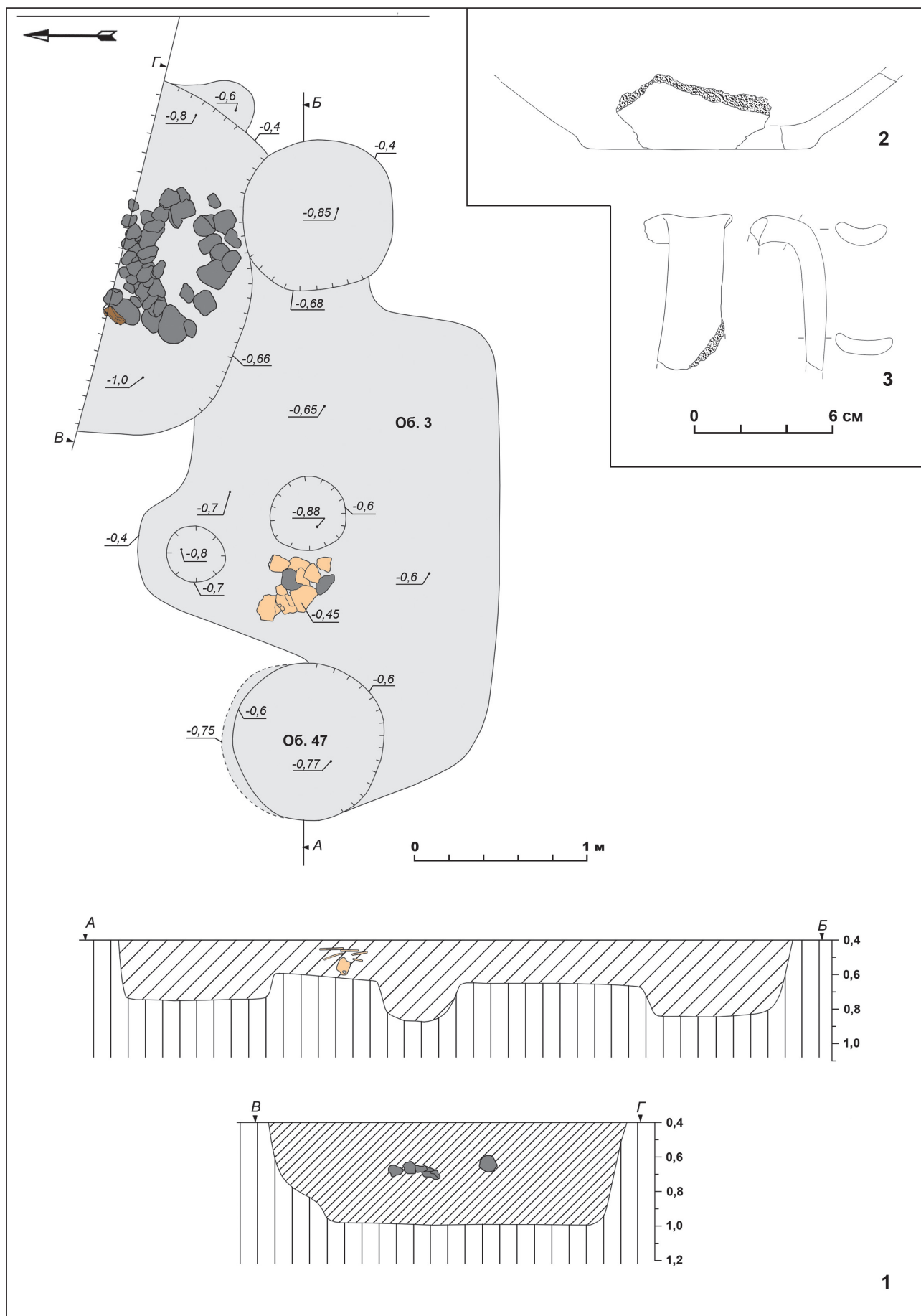

Рис. 7. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – план і розрізи об'єктів 3 і 47; 2 – кераміка з об'єкту 47

Abb. 7. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profile der Objekte 3 und 47; 2 – Keramik aus dem Objekt 47

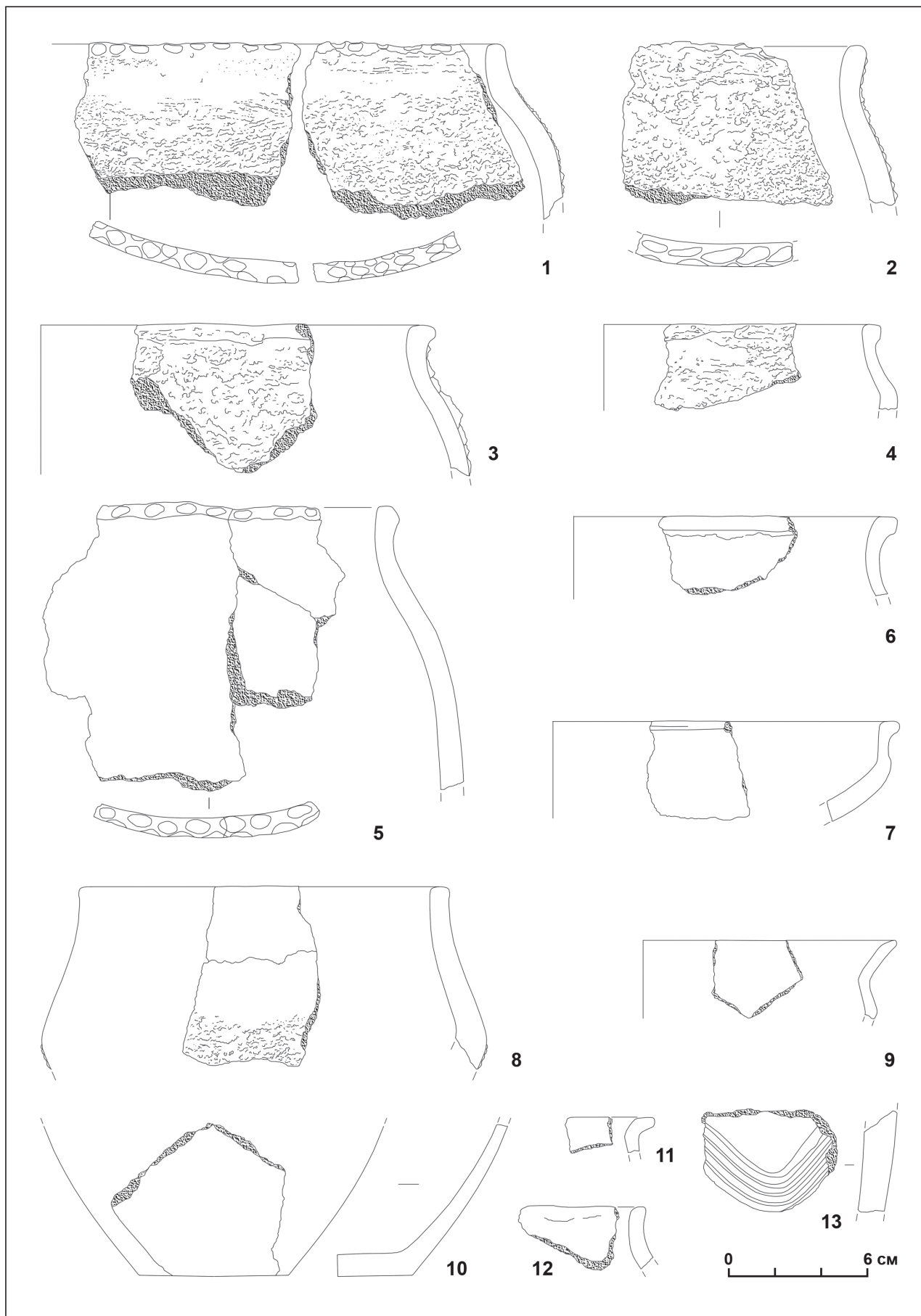

Рис. 8. Шацьк 2011. Ур. Сад. Розкоп 4. Вибірка кераміки з об'єкту 3

Abb. 8. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. Keramik aus dem Objekt 3 – Auswahl

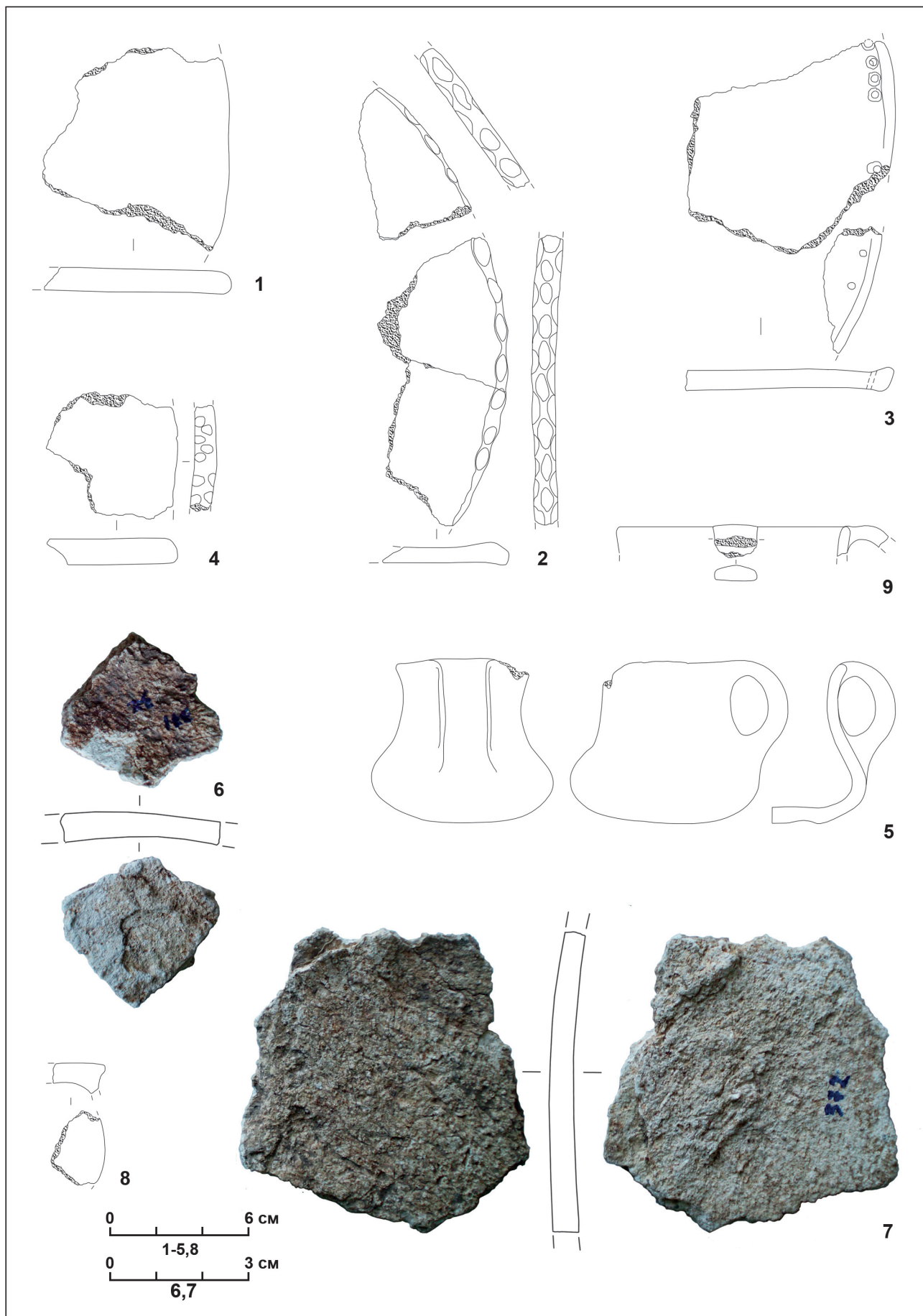

Рис. 9. Шацьк 2011. Ур. Сад. Розкоп 4. Вибірка кераміки і фрагментів обмазки з об'єкту 3

Abb. 9. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. Keramik und Fragmente des Hüttenlehms aus dem Objekt 3 – Auswahl

Рис. 10. Шацьк 2011. Ур. Сад. Розкоп 4. Фрагмент зернотерки з об'єкту 3

Abb. 10. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. Mahlsteinfragment aus dem Objekt 3

культури та фрагменти ліпної вази до яких підклеївся фрагмент знайдений в об'єкті 10 (рис. 13: 2).

Об'єкт 11 – яма овальної форми розмірами дослідженої частини 1,2×1,2 м, знаходилась під східною стінкою розкопу поряд зі східного боку від об'єкту 3 (рис. 3: 11; рис. 4: 11). Пляма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера і виходила за межі східної стінки розкопу. Яма мала лінзоподібну в перетині форму з максимальною глибиною дна -0,4 м від рівня виявлення (рис. 14: 1). Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. Матеріалів в ньому не виявлено.

Об'єкт 12 – яма округлої форми діаметром 0,4 м, знаходилась під східною стінкою розкопу між об'єктами 3 і 6 (рис. 3: 12; рис. 4: 12). Пляма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера. Яма мала вертикальні стінки і рівне дно, глибина якого становила -0,3 м від рівня виявлення (рис. 14: 2). Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. В ньому виявлено фрагмент стінки ліпної рустованої посудини поморської культури і фрагмент обмазки.

Об'єкт 14 – яма грушоподібної в плані форми, видовженої по лінії північ-південь з розширеною північною частиною, розмірами 1,5 × 1,1 м, знаходилась під північною стінкою розкопу між об'єктами 10 і 25 (рис. 3: 14; рис. 4: 14). Пляма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера. Яма мала місцями похилі, місцями – вертикальні стінки, а з північного боку підбій на ширину 0,1 м і рівне дно, глибина якого становила -0,45 м від рів-

ня виявлення (рис. 15: 1). В південну частину ями врізалась ямка XV ст. (об'єкт 13). Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. В ньому виявлено фрагменти ліпних посудин поморської культури (рис. 23: 5-8).

Об'єкт 18 – яма округлої в плані (зі зрізаним одним краєм) форми діаметром 1-1,2 м, знаходилась в південно-східному куті розкопу поряд з південного боку від об'єкту 3 (рис. 3: 18; рис. 4: 18). Пляма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера. Яма мала вертикальні стінки і рівне похиле у східному напрямку дно, глибина якого становила -0,3 м від рівня виявлення (рис. 16). Її західний край був перерізаний спорудою X ст. (об'єкт 8). Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. В ньому виявлено фрагменти стінок ліпних посудин поморської культури.

Об'єкт 19 – яма круглої форми діаметром 0,9 м, знаходилась під східною стінкою розкопу між об'єктами 7 і 11 (рис. 3: 19; рис. 4: 19). Пляма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера і виходила за межі східної стінки розкопу. Яма мала вертикальні стінки і рівне дно, глибина якого становила -0,48 м від рівня виявлення (рис. 17: 1). Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. В ньому виявлено фрагменти вінця ліпної миски поморської культури (рис. 17: 2).

Об'єкт 21 – яма округлої форми розмірами збереженої частини 0,7×0,55 м, знаходилась в центральній частині розкопу за 1 м. на північний захід від об'єкту 3 (рис. 3: 21; рис. 4: 21). Пляма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,4 м. Яма мала лінзоподібне дно, глибина якого становила -0,25 м від рівня виявлення (рис. 19: 7). Її західна частина була знищена спорудою XI ст. (об'єкт 17), а північний край – сучасною траншеєю водогону. Заповнення ями неоднорідне. Воно складалось з сірого слабогумусованого супіску, в якому залягав шар обмазки з білої глини потужністю 0,12 м, в якому знаходились фрагменти ліпних посудин поморської культури (рис. 19: 1-6). На обмазці збереглися негативи колод діаметр яких становив 5, 6-8, 10 см (рис. 20). Один фрагмент мав відбитки двох колод, які були змонтовані перпендикулярно одна до одної, і мали діаметр 8 і 5 см (рис. 20: 1). У одного фрагмента були відбитки двох паралельних колод діаметром по 10 см кожна. Деякі фрагменти обмазки були тонкими і на зламі мали розшаровану багатоколірну структуру (рис. 20: 6, 7). В одному випадку зафіксовано відбиток розщепленої колоди з площинами під тупим кутом (рис. 20: 5). Знайдено фрагменти миски до якої підклеївся фрагмент з об'єкту 3 та з культурного шару (рис. 19: 4).

Об'єкт 23 – яма круглої форми діаметром 0,33 м, знаходилась під північною стінкою розкопу поряд з північного боку від об'єкту 25 (рис. 3: 23; рис. 4: 23). Пляма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера. Яма мала вертикальні стінки і рівне дно, глибина якого становила -0,25 м від рівня виявлення (рис. 14: 3). Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. Знахідок в ньому не виявлено.

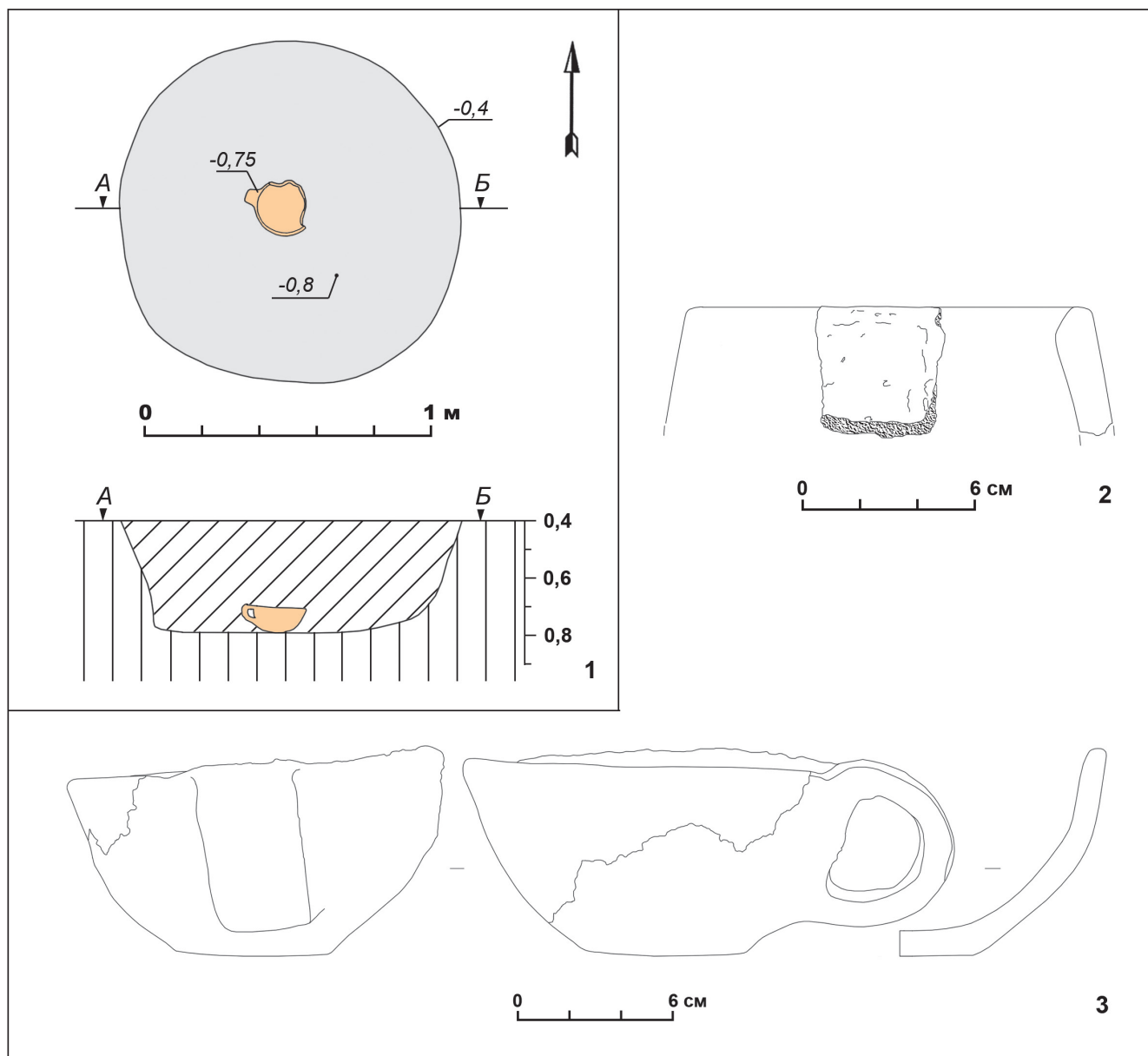

Рис. 12. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – План і розріз об'єкту 9; 2, 3 – кераміка з об'єкту 9

Abb. 12. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profil des Objekts 9; 2, 3 – Keramik aus dem Objekt 9

Об'єкт 25 – споруда овальної форми розмірами 2,95 × 1,6 м, видовжена по лінії північ-південь, знаходилась біля північної стінки розкопу (рис. 3: 25; рис. 4: 25). Пляма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера злитно з плямами об'єктів 16, 27, 40 і 46. Споруда мала похилі, заокруглені знизу стінки і рівне дно, глибина якого становила -0,35 м від рівня виявлення (рис. 21). Південний її край був знищений сучасною траншеєю водогону, а південно-східна частина перерізані спорудами XI і XII ст. (об'єкти 40 і 16). В центральній частині споруди під східною стінкою була кругла яма діаметром 1,3 м і глибиною -0,35 від рівня дна (0,7 м від рівня виявлення споруди). Поруч з північно-східного боку від споруди виявлено круглу ямку діаметром 0,15 м і глибиною -0,1 м (яма а). В північно-західній частині споруди на межі з об'єктом 27 знаходилась кругла ямка діаметром 0,35 м і глибиною -0,3 м від рівня виявлення споруди. За 0,7 м захід від спо-

руді було відкрито ще одну круглу ямку, частково знищену середньовічною ямою (об'єктом 46) (яма б). Вона мала діаметр 0,25 м і глибину -0,5 м від рівня виявлення. Заповнення споруди і стовбових ямок гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. В ньому виявлено фрагменти ліпного посуду поморської культури (рис. 22: 1-3, 6-8), пластинку з кременю і відщеп з первинною кіркою (рис. 22: 4, 5). Серед них знайдено фрагменти вазоподібної посудини від якої знайдено фрагменти в об'єкті 27 (рис. 22: 1).

Об'єкт 26 – яма круглої форми діаметром 0,38 м, знаходилась під північною стінкою розкопу поряд зі східного боку від об'єкту 30 (рис. 3: 26; рис. 4: 26). Пляма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера і виходила за межі північної стінки розкопу. Яма мала вертикальні стінки і рівне дно, глибина якого становила -0,18 м від рівня виявлення (рис. 18: 1). Заповнення ями

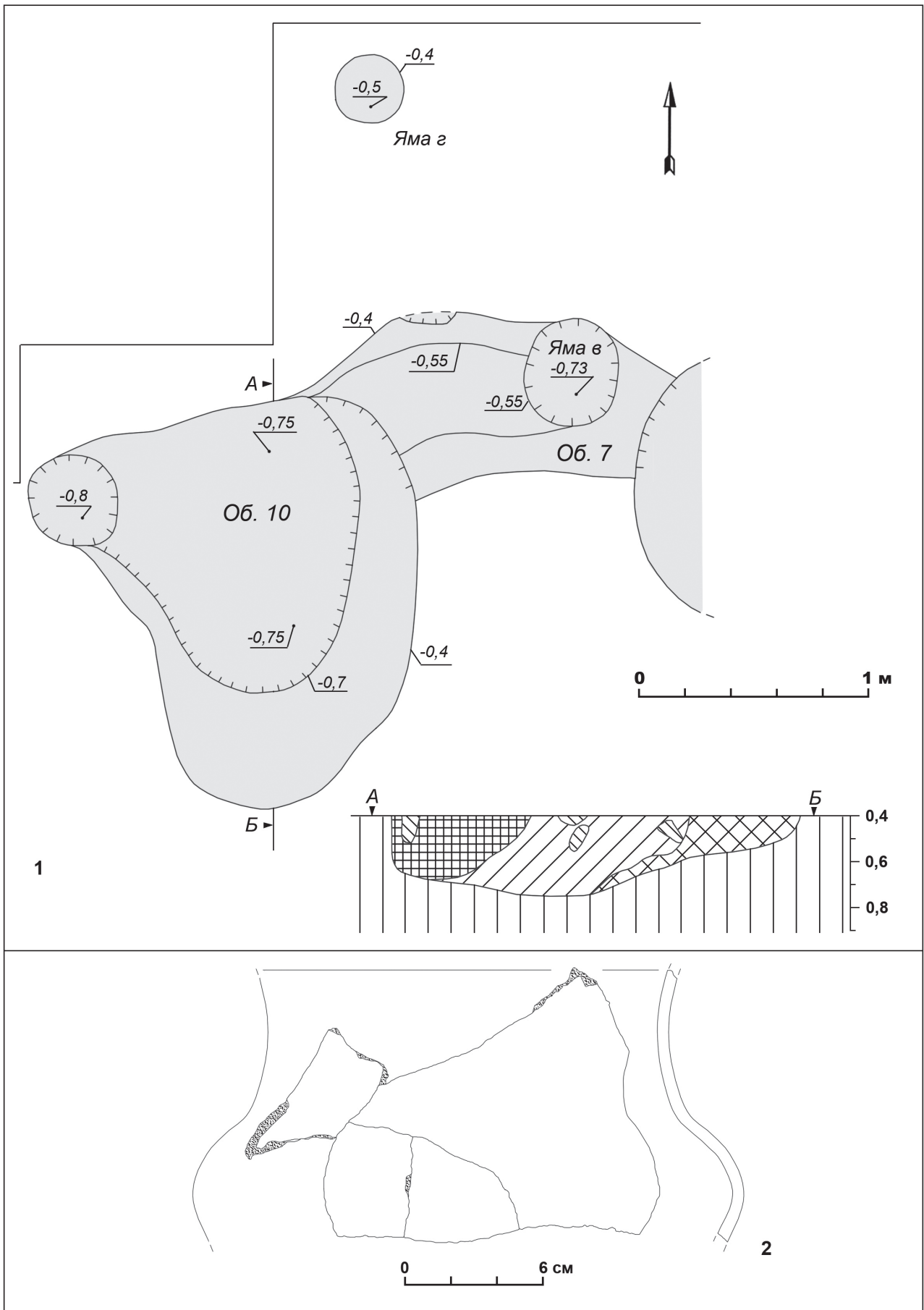

Рис. 13. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – План і розріз об'єкту 10; 2 – фрагмент вазоподібної посудини з об'єкту 10
 Abb. 13. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profil des Objekts 10; 2 – Fragment eines vasenförmiges Gefäßes aus dem Objekt 10

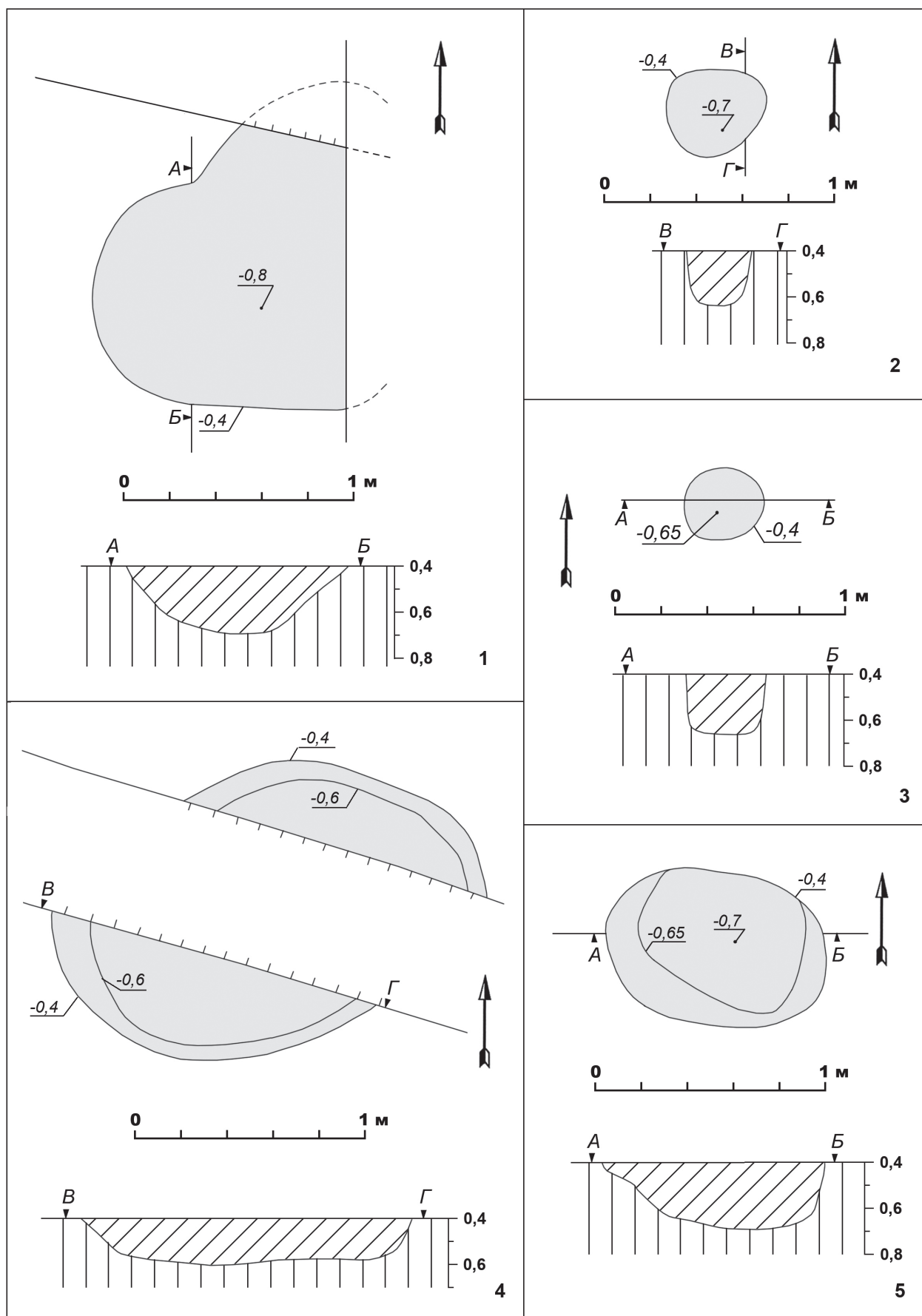

Рис. 14. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – план і розріз об'єкту 11; 2 – план і розріз об'єкту 12; 3 – план і розріз об'єкту 23; 4 – план і розріз об'єкту 28; 5 – план і розріз об'єкту 36

Abb. 14. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profil des Objekts 11; 2 – Plan und Profil des Objekts 12; 3 – Plan und Profil des Objekts 23; 4 – Plan und Profil des Objekts 28; 5 – Plan und Profil des Objekts 36

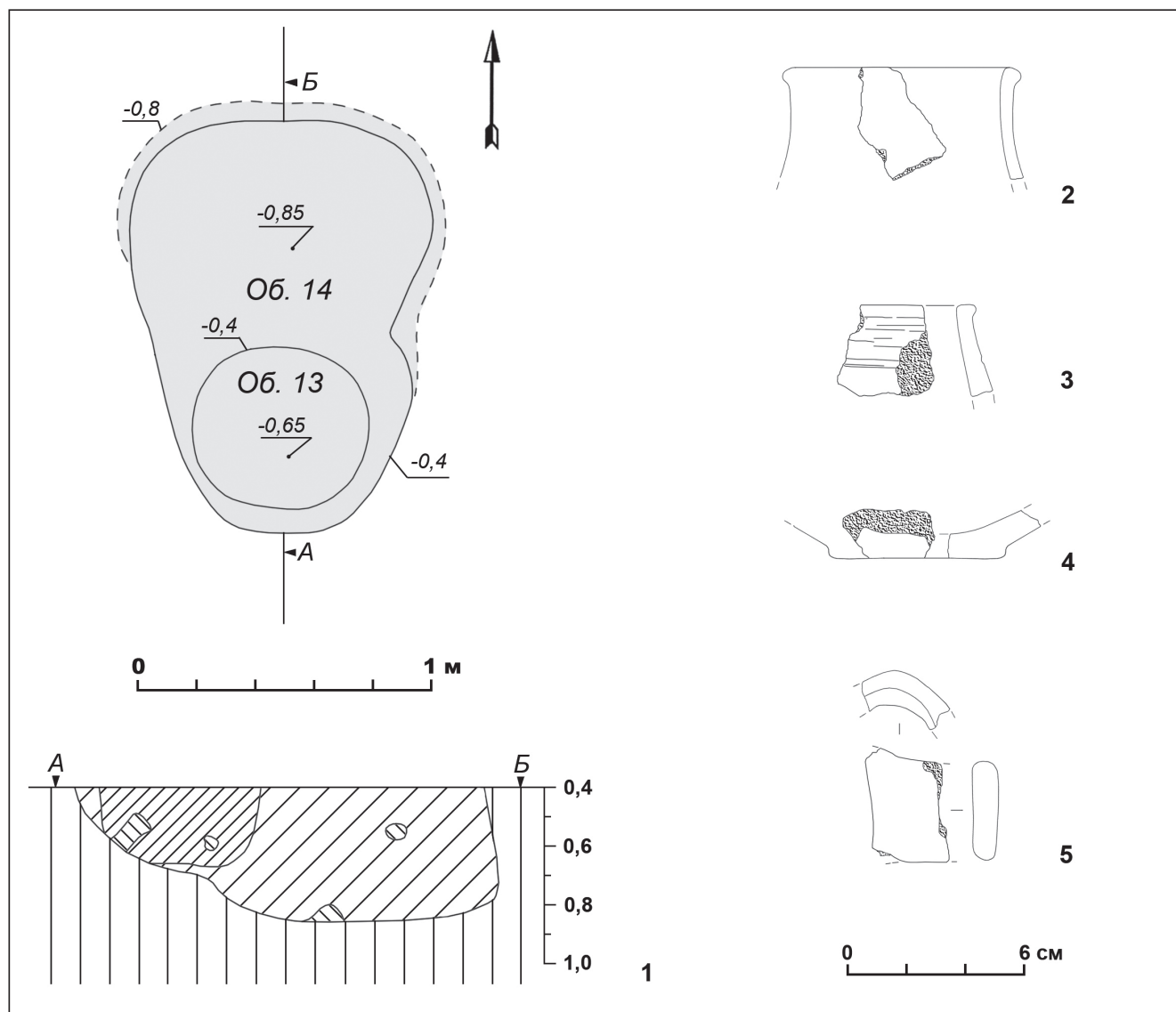

Рис. 15. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. План і розріз об'єктів 13 і 14; 2–5 – вибірка кераміки з об'єкту 14
 Abb. 15. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profil der Objekte 13 und 14; 2–5 – Keramikauswahl aus dem Objekt 14

гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. В ньому виявлено фрагменти стінок ліпних посудин поморської культури (рис. 18: 2).

Об'єкт 27 – яма овальної форми розмірами 1,65 × 1,2 м, видовжена по лінії північ-південь, знаходилась під північною стінкою розкопу поряд із західного боку від об'єкту 25 (рис. 3: 27; рис. 4: 27). Пляма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера злитно з плямою об'єкту 25. Яма мала лінзоподібне дно, максимальна глибина якого становила -0,28 м від рівня виявлення (рис. 21). Східний край ями стикався з об'єктом 26, а західна частина була частково перекрита спорудою XI–XII ст. (об'єктом 24). Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску із вкрапленнями маленьких шматків обмазки з білої глини. В ньому виявлено велику кількість фрагментів обмазки з білої глини, частина з яких мали відбитки колод діаметром 8–10 см (рис. 23: 10–13), фрагменти ліпних посудин поморської культури (рис. 23: 1, 3–7), повздожні пластинки з кременю (рис. 23:

2, 8, 9) і фрагменти кісток. На одному фрагменті обмазки окрім відбитка колоди були ще два паралельних їй негативи від тонких прутиків діаметром 1,5–1,8 см.

Об'єкт 28 – яма овальної форми розмірами 1,7 × 1,2 м, видовжена по лінії північний схід – південний захід, знаходилась в північно-західному секторі розкопу поряд (рис. 3: 28; рис. 4: 28). Пляма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера. Яма мала похилі стінки і рівне дно, глибина якого становила -0,2 м від рівня виявлення (рис. 14: 4). Вона була перерізана сучасною траншеєю водогону і досліджена з обох боків від неї. Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. Знахідок в ньому не виявлено.

Об'єкт 29 – споруда прямокутної форми із заокругленими кутами розмірами 1,36 × 0,86 м, видовжена по лінії захід-схід, знаходилась в північно-західному куті розкопу (рис. 3: 29; рис. 4: 29). Пляма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера. Споруда мала похи-

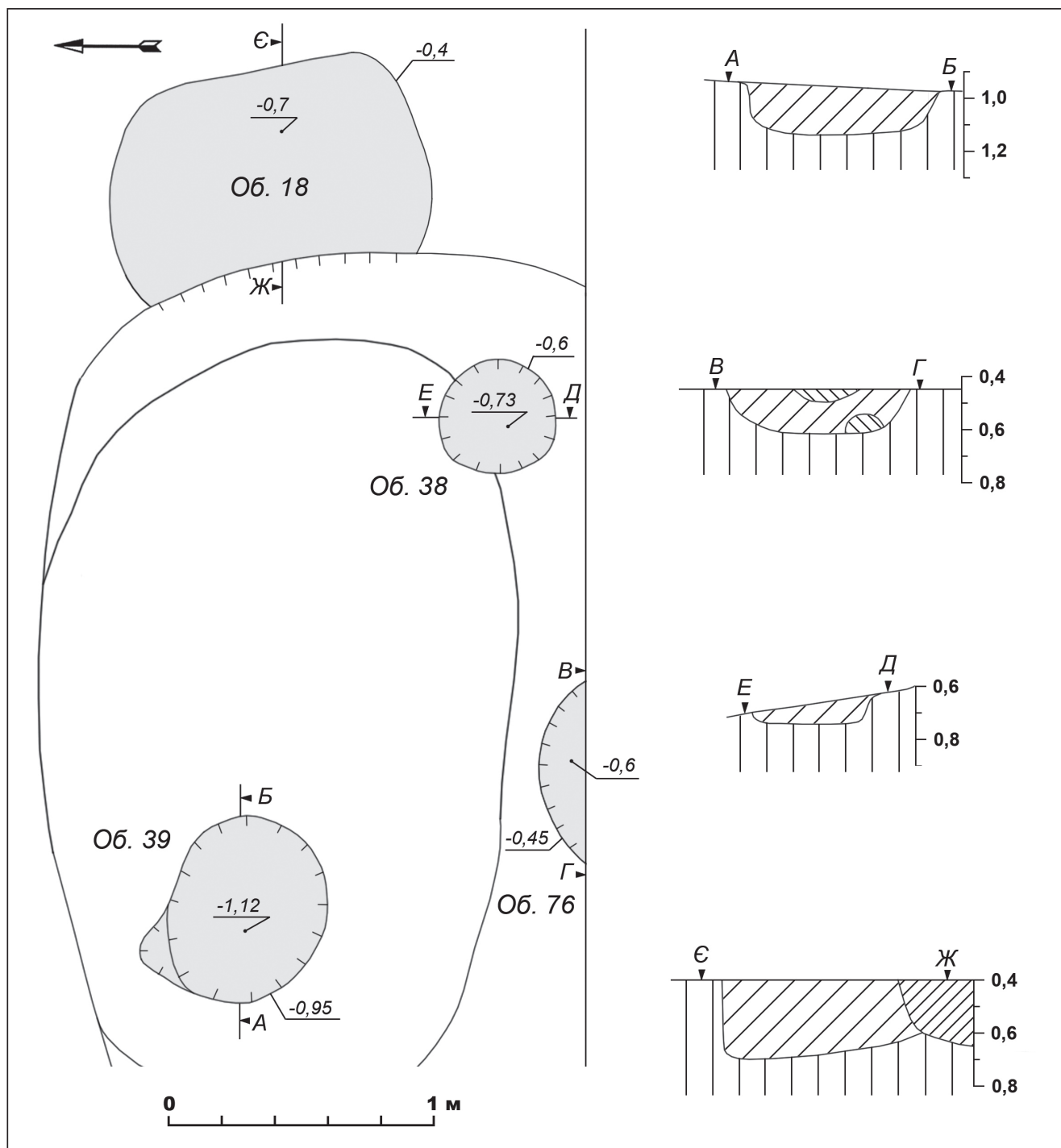

Рис. 16. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. Плани і розрізи об'єктів 18, 38, 39, і 76
 Abb. 16. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. Pläne und Profile der Objekte 18, 38, 39 und 76

лі стінки і рівне в західній частині дно, максимальна глибина якого становила $-0,25$ м від рівня виявлення (рис. 24: 1). У східній частині дно було заглиблене ще на $0,1$ м. Заповнення споруди гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. В ньому виявлено фрагменти ліпних посудин лужицької культури (рис. 24: 2-4), ікло кабана (рис. 24: 5) та кістку(ключицю) з наскрізним отвором (рис. 24: 6).

Об'єкт 30 – яма округлої форми діаметром дослідженої частини 1 м, знаходилась в північно-західному куті розкопу під його північною стінкою (рис. 3: 30; рис. 4: 30). Пля-

ма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні $-0,4$ м від нульового репера. Яма мала похилі стінки і рівне в західній частині дно, глибина якого становила $-0,3$ м від рівня виявлення (рис. 25: 2). У східній частині дно було заглиблене ще на $0,05$ м. Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. Знахідок в ньому не виявлено.

Об'єкт 34 – споруда вісімкоподібної форми розмірами $2,05 \times 1,3$ м, видовжена по лінії захід-схід, знаходилась в західній частині розкопу (рис. 3: 34; рис. 4: 34). Пляма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглин-

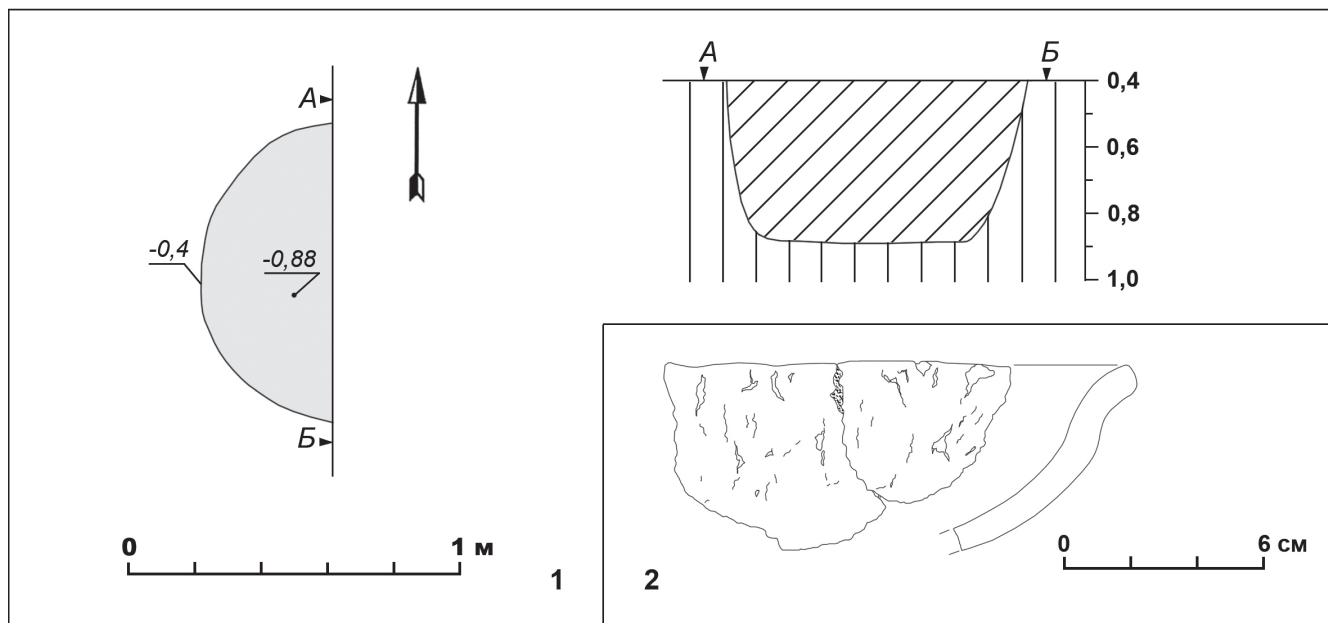

Рис. 17. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – план і розріз об'єкту 19; 2 – фрагмент миски з об'єкту 19
 Abb. 17. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profil des Objekts 19; 2 – Schüsselfragment aus dem Objekt 19

ку жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера. Споруда складалась з двох круглих ям. Східна яма мала круглу форму діаметром 1,15 м, стінки заглиблені підбосом на ширину 0,05-0,15 м і рівне дно, глибина якого становила 0,4 м від рівня виявлення. З заходу до неї примикала кругла яма центр якої плавно піднімався майже до рівня виявлення а біля стінок вона мала глибину -0,1 м (рис. 25: 1). З усіх боків споруда була оточена вісьмома круглими ямками діаметром 0,22-0,3 м і глибиною 0,1-0,25 м. Заповнення споруди гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. В ньому виявлено фрагменти стінок ліпних рустованих горщиків залізного віку (поморської або лужицької культури).

Об'єкт 36 – яма овальної форми розмірами 0,95 × 0,67 м, біля західної стінки розкопу (рис. 3: 36; рис. 4: 36). Плеча сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера. Яма мала похилі стінки і лінзоподібне дно, максимальна глибина якого становила -0,7 м від рівня виявлення (рис. 14: 5). Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. Знахідок в ньому не виявлено.

Об'єкт 38 – яма круглої форми діаметром 0,44 м, знаходилась під південною стінкою розкопу за 1,8 м на південь від об'єкту 3 (рис. 3: 38; рис. 4: 38). Плеча сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,6 м від нульового репера на дні споруди X ст. (об'єкту 8), якою вона була перекрита. Яма мала вертикальні стінки і рівне дно, глибина якого становила -0,13 м від рівня виявлення (-0,33 м від рівня материка) (рис. 16). Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. Знахідок в ньому не виявлено.

Об'єкт 39 – яма округлої форми діаметром 0,6-0,7 м, знаходилась під південною стінкою розкопу поряд з південного боку від об'єкту 3 (рис. 3: 39; рис. 4: 39). Плеча сірого кольору читалась в материковому піщанистому

суглинку жовтого кольору на рівні -0,95 м від нульового репера на дні споруди X ст. (об'єкту 8), якою вона була перекрита. Яма мала майже вертикальні стінки і рівне дно, глибина якого становила -0,17 м від рівня виявлення (-0,72 м від рівня материка) (рис. 16). Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. Знахідок в ньому не виявлено.

Об'єкт 42 – яма круглої форми діаметром 0,6 м, знаходилась біля західної стінки розкопу (рис. 3: 42; рис. 4: 42). Плеча сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,5 м від нульового репера. Яма мала похилі стінки рівне дно, глибина якого становила -0,48 м від рівня виявлення (рис. 30: 1). Південно-східна частина ями частково зруйнована ямою VI-VII ст. (об'єкт 20). Заповнення ями гомогенне, складалось з темно-сірого гумусованого супіску. Знахідок в ньому не виявлено.

Об'єкт 44 – яма круглої форми діаметром 0,9 м, знаходилась біля західної стінки розкопу в дорізці 4 (рис. 3: 44; рис. 4: 44). Плеча сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера. Яма мала похилі стінки рівне дно, глибина якого становила -0,5 м від рівня виявлення (рис. 26: 1). Стінки ями були випалені на товщину 1-3,5 см. Поряд з північно-східного боку від неї на відстані 0,33 м знаходилась кругла ямка діаметром 0,2 м і глибиною 0,18 м. за 0,8 м на північ від ями знаходилась ще одна овальна ямка діаметром 0,35-0,4 м і глибиною 0,1 м. Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. Знахідок в ньому не виявлено.

Об'єкт 47 – яма круглої форми діаметром 0,9 м, знаходилась в південно-східному секторі розкопу поряд з західного боку від об'єкту 3 (рис. 3: 47; рис. 4: 47). Плеча сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,6 м від нульового репера. Яма мала похилі стінки рівне дно, глибина якого становила -0,25 -0,27 м від рівня виявлення (рис. 7: 1). В північній частині

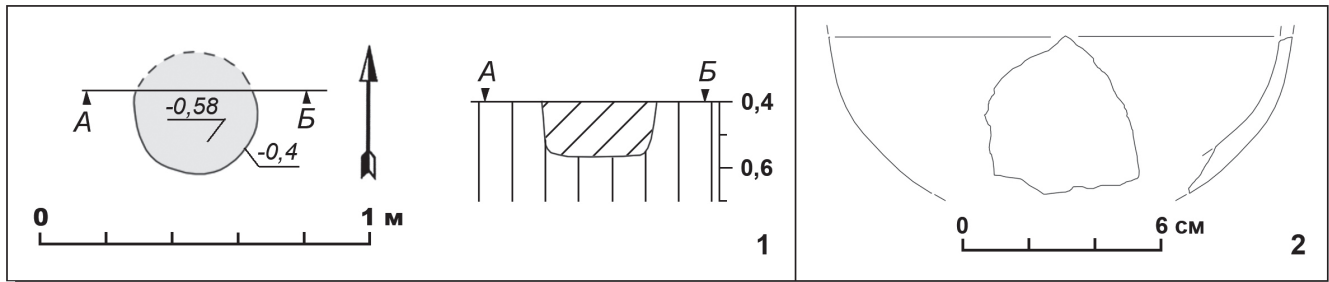

Рис. 18. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – план і розріз об'єкту 28; 2 – фрагмент посудини з об'єкту 19
 Abb. 18. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profil des Objekts 28; 2 – Gefäßfragment aus dem Objekt 19

стінка заглиблювалась у підбій на ширину 0,1 м. Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. В ньому виявлено фрагменти ліпних посудин поморської культури.

Об'єкт 48 – яма прямокутної форми із заокругленими кутами розмірами збереженої частини 0,75 × 0,8 м, знаходилась в північно-західному секторі розкопу між об'єктами 25 і 28 (рис. 3: 48; рис. 4: 48). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,45 м від нульового репера. Яма мала заокруглені стінки і рівне дно, глибина якого становила -0,3 м від рівня виявлення (рис. 27: 1). Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. В ньому виявлено фрагменти стінки ліпного рустованого горщика і фрагменти ліпного черпака поморської культури (рис. 27: 2).

Об'єкт 49 – яма круглої форми діаметром 0,32 м, знаходилась біля північної стінки розкопу за 2 м на захід від об'єкту 27 (рис. 3: 49; рис. 4: 49). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера. Яма мала похилі стінки і рівне дно, глибина якого становила -0,17 м від рівня виявлення (рис. 25: 3). Східна частина ями була знищена ямою XV ст. (об'єкт 37). Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. Знахідок в ньому не виявлено.

Об'єкт 50 – яма круглої форми діаметром 1,3 м, знаходилась в центральній частині розкопу за 1 м на південь від об'єкту 25 (рис. 3: 50; рис. 4: 50). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера. Яма мала вертикальні в верхній частині стінки, які від середини висоти заглиблювались підбоям на ширину 0,1-0,15 м, і рівне дно, глибина якого становила -0,6 м від рівня виявлення (рис. 27: 3). Східна частина ями була частково перекрита спорудою XI ст. (об'єкт 17), а північна – спорудою XI ст. (об'єкт 40). Південна стінка ями була пологою і утворювала ящикоподібний виступ у південному напрямку на ширину 0,6 м. Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. В ньому виявлено фрагменти ліпних посудин лулицької культури (рис. 27: 4, 5) і, ймовірно, поморської культури (?), черешковий наконечник стріли з кременю (рис. 27: 8), фрагмент долота з опокі (рис. 27: 7), крем'яну повздожню пластинку (рис. 27: 6).

Об'єкт 51 – споруда овальної форми розмірами дослідженої частини 2,9 × 1,9 м, знаходилась під західною стінкою розкопу (рис. 3: 51; рис. 4: 51). Пляма сірого ко-

льору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,5 м від нульового репера і виходила за межі західної стінки розкопу. Споруда мала похилі заокруглені стінки, лінзоподібне дно, максимальна глибина якого становила -0,55 м від рівня виявлення (рис. 28: 1). В північній частині споруди знаходилась кругла яма діаметром 0,9 м з вертикальними стінками і рівним дном глибина якого становила -0,6 м від рівня виявлення споруди. Поруч зі східного боку від споруди знаходились дві круглі ямки діаметром 0,22 м і глибиною -0,1 м на відстані 1,05 м одна від одної. Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. В ньому виявлено фрагменти стінок ліпних посудин в тому числі посудини лулицької культури (рис. 28: 2), і товстостінної посудини (рис. 28: 3).

Об'єкт 53 – яма овальної форми розмірами 2,18 × 1,28 м видовжена по лінії північний схід – південний захід, знаходилась біля південної стінки розкопу (рис. 3: 53; рис. 4: 53). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера. Яма мала похилі стінки і рівне дно, максимальна глибина якого становила -0,6 м від рівня виявлення (рис. 29: 1). Південно-західна частина стінки була дуже пологою. У верхній частині ями, над її центром, на глибині -0,4-0,5 м залягало безсистемне, одношарове скупчення каміння розмірами 0,77 × 0,8 м. Слідів випалу на каменях не помічено. Південна частина ями була частково перекрита спорудою XI ст. (об'єкт 52). Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. Знахідок в ньому не виявлено.

Об'єкт 55 – яма округлої форми діаметром 1,35 м, знаходилась в південно-західному секторі розкопу за 0,8 м на захід від об'єкту 53 (рис. 3: 55; рис. 4: 55). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,4 м від нульового репера і на дні ями XI ст. (об'єкт 41) якою вона була перерізана. Яма мала похилі в верхній частині і вертикальні в нижній стінки і рівне дно, максимальна глибина якого становила -0,7 м від рівня виявлення (рис. 29: 3). Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. Знахідок в ньому не виявлено.

Об'єкт 56 – яма круглої форми діаметром 0,5 м, знаходилась в південно-західному секторі розкопу за 0,5 м на північ від об'єкту 55 (рис. 3: 56; рис. 4: 56). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,5 м. Яма мала вертикальні стінки і рівне дно, глибина якого становила -0,16 м від рівня виявлення (рис. 30: 2). Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого

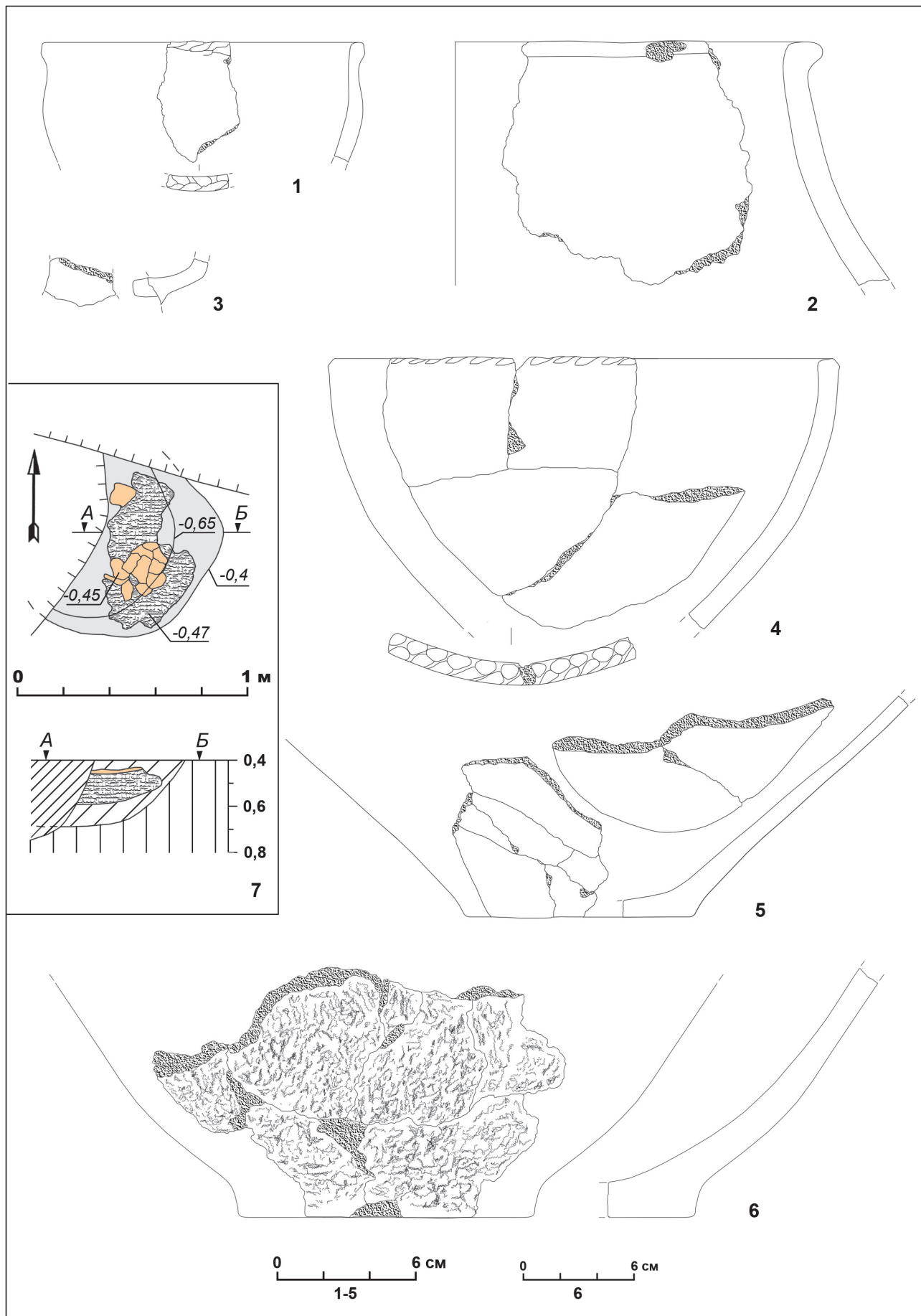

Рис. 19. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1–6 – вибірка кераміки з об'єкту 21; 7 – план і розріз об'єкту 21
 Abb. 19. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1–6 – Keramikauswahl aus dem Objekt 21; 7 – Plan und Profil des Objekts 21

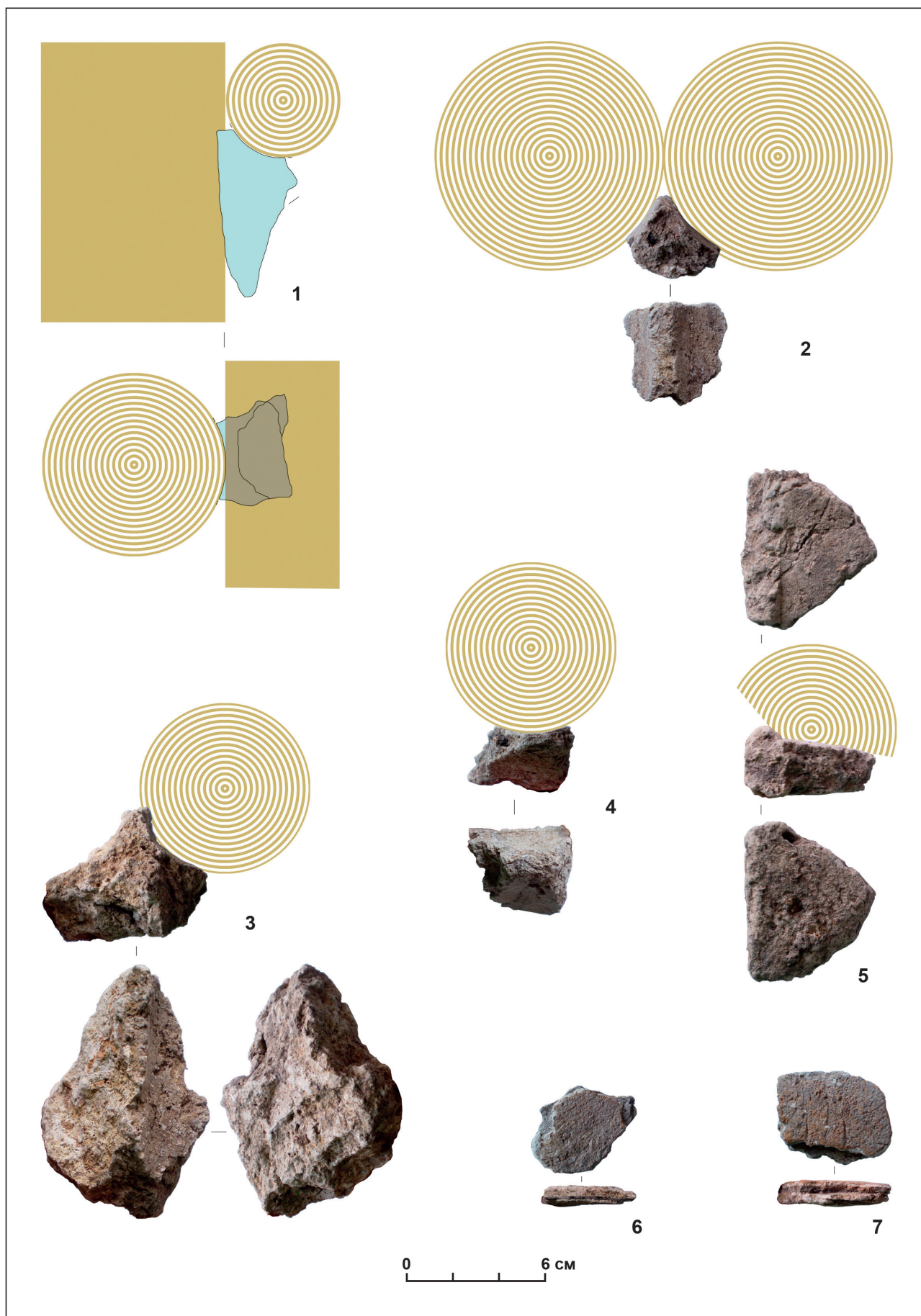

Рис. 20. Шацьк 2011. Ур. Сад. Розкоп 4. Вибірка фрагментів глиняної обмазки з об'єкту 21
 Abb. 20. Szack 2011. Ur. Sad. Grabungsschnitt 4. Fragmente des Hüttenlehms aus dem Objekt 21 – Auswahl

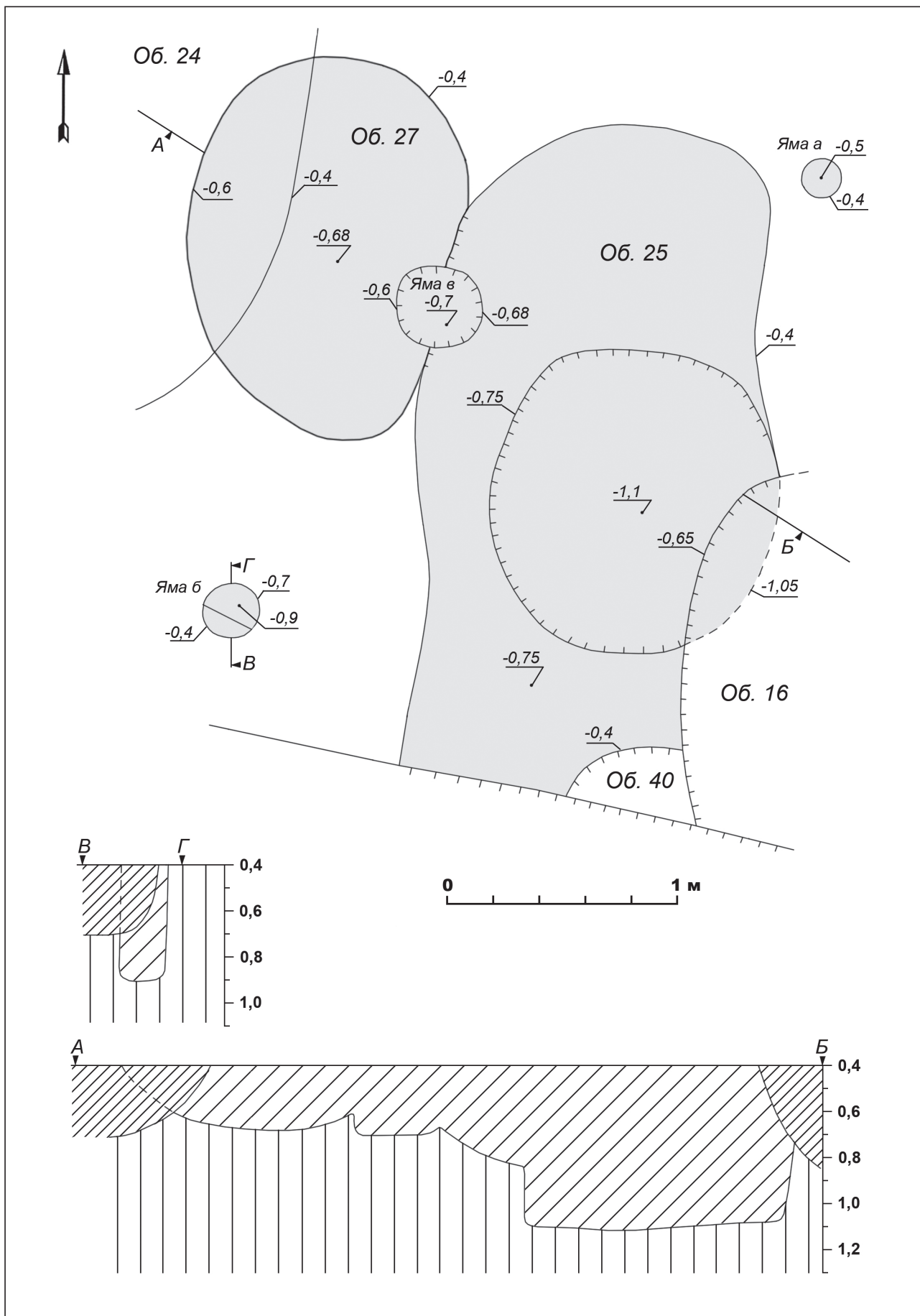

Рис. 21. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. План і розрізи об'єктів 25 і 27

Abb. 21. Szack 2011. Ur. Sad. Grabungsschnitt 4. Plan und Profile der Objekte 25 und 27

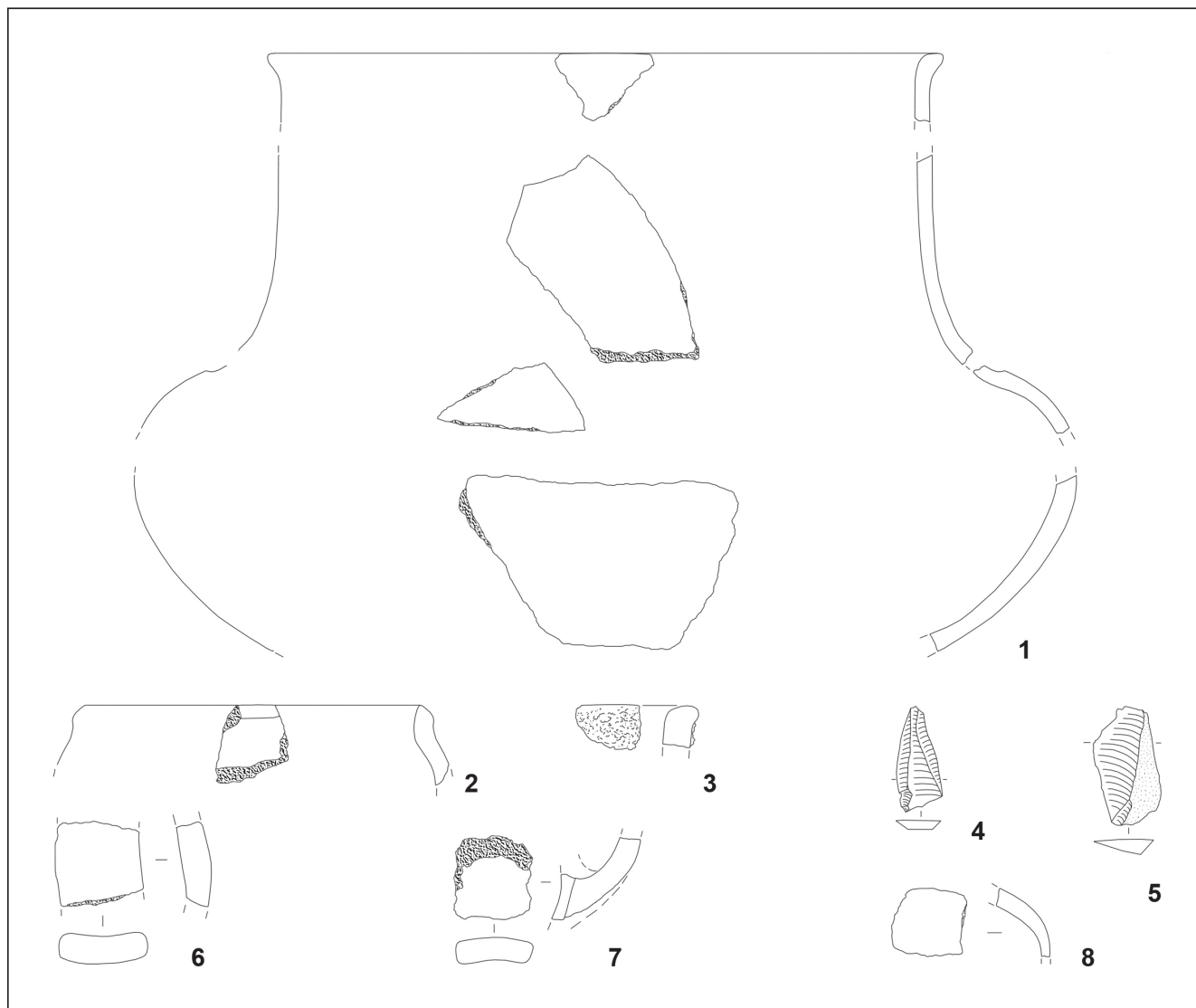

Рис. 22. Шацьк 2011. Ур. Сад. Розкоп 4. Вибірка матеріалів з об'єкту 25

Abb. 22. Szack 2011. Ur. Sad. Grabungsschnitt 4. Funde aus dem Objekt 25 – Auswahl

слабогумусованого супіску. В ньому виявлено фрагменти стінок ліпних рустованих горщиків і фрагменти обмазки з глини цеглястого кольору (рис 30: 3, 4).

Об'єкт 57 – яма круглої форми діаметром 0,5 м, знаходилась в південно-західному секторі розкопу за 0,4 м поруч із західного боку від об'єкту 53 (рис. 3: 57; рис. 4: 57). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,5 м. Яма мала вертикальні стінки і рівне дно, глибина якого становила -0,6 м від рівня виявлення (рис. 31: 1). Заповнення неоднорідне. Воно складалось з циліндричного заповнення діаметром 0,2 м, яке складалось з темно-сірого супіску з вкрапленнями перепаленої глини і більшими фрагментами обмазки, і яке було впущене у сірий слабогумусованого супісок майже до дна ями. В ньому виявлено фрагменти обмазки з білої глини і цеглястого та коричнево-сірого кольорів (рис. 31: 2-7).

Об'єкт 58 – яма округлої форми діаметром 1,25 м, знаходилась в центральній частині розкопу між об'єктами 34 і 59 (рис. 3: 58; рис. 4: 58). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,5 м. Яма мала вертикальні стінки і рівне нахилене у південно-

му напрямку дно, глибина якого становила -0,2-0,3 м від рівня виявлення (рис. 26: 2). Заповнення неоднорідне. Верхня його частина складалась із сірого слабогумусованого супіску. Такий самий залягав тонким шаром в самій глибшій частині ями. Між ними знаходився прошарок сірого слабогумусованого супіску перемішаного з світло-жовтим супіском, нахилений у північному напрямку. В центрі заповнення залягала лінза темно-сірого гумусованого супіску. В заповненні виявлено фрагменти стінок рустованих і лощених посудин.

Об'єкт 59 – споруда вісімкоподібної форми розмірами 2,3 × 1,47 м, видовжена по лінії північ-південь, знаходилась в центральній частині розкопу між об'єктами 25 і 60 та 50 і 58 (рис. 3: 59; рис. 4: 59). Пляма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,5 м від нульового репера. Споруда складалась з двох ям. Північна яма мала округлу форму діаметром 1,2-1,3 м, стінки з півночі заглиблені підбоям на ширину 0,05-0,15 м, а з півдня – вертикальні і рівне дно, глибина якого становила 0,4 м від рівня виявлення. З півдня до неї примикала яма неправильної овальної форми розмірами

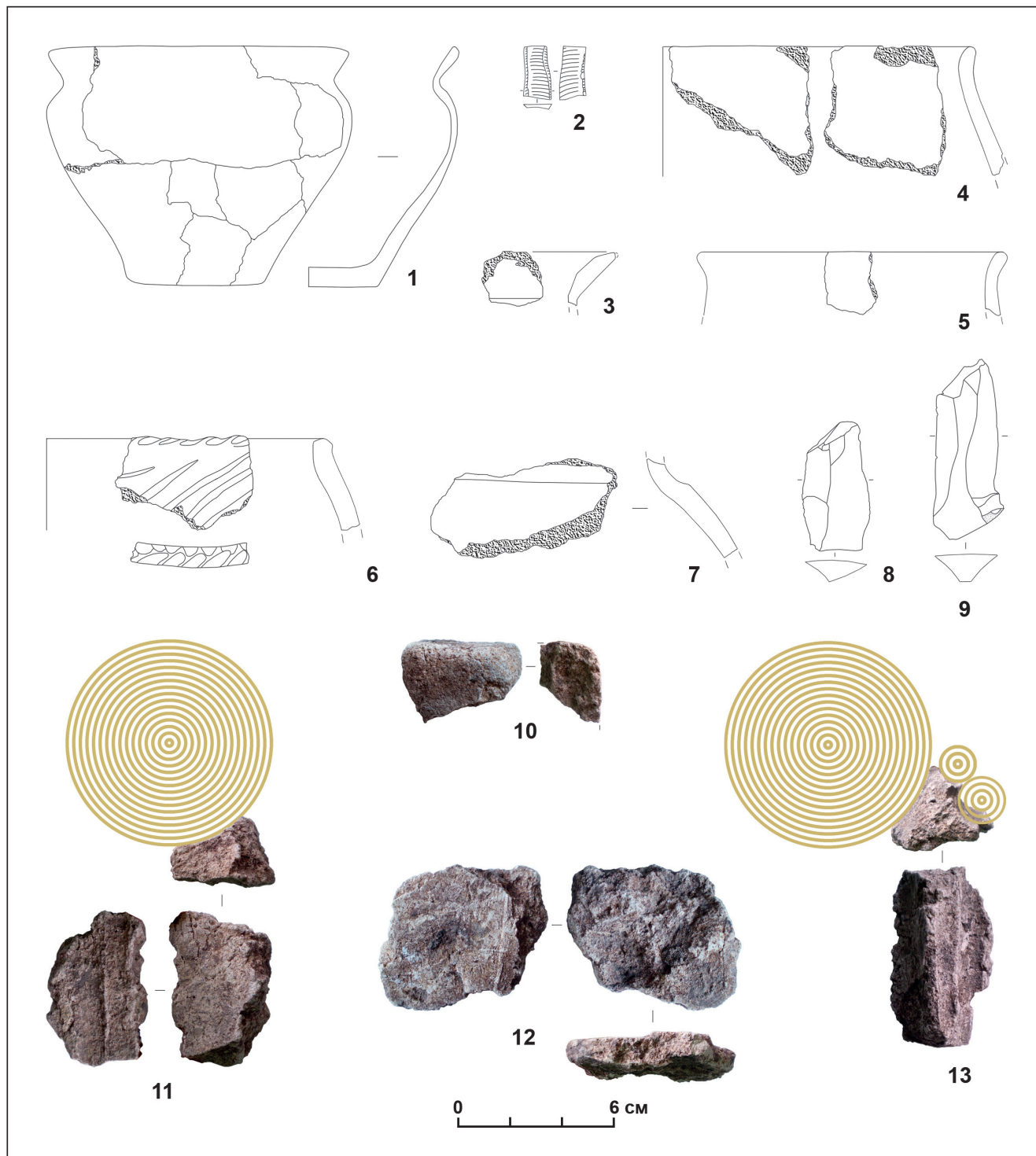

Рис. 23. Шацьк 2011. Ур. Сад. Розкоп 4. Вибірка матеріалів з об'єкту 27
 Abb. 23. Szack 2011. Ur. Sad. Grabungsschnitt 4. Funde aus dem Objekt 27 – Auswahl

1,3 × 1,5 м (рис. 32: 1). В центрі в споруду врізалась яма XV ст. (об'єкт 15). Заповнення споруди гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. В ньому виявлено фрагменти ліпних посудин поморської культури (рис. 32: 2, 3), фрагмент зернотерки (рис. 32: 6), фрагменти обмазки з білої глини (рис. 32: 4, 5) і кістку крупної тварини.

Об'єкт 60 – яма овальної форми розмірами 1,75 × 1,35 м, видовжена по лінії північ-південь, знаходилась в центральній частині розкопу між об'єктами 53 і 59 (рис. 3: 60);

рис. 4: 60). Пляма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,5 м від нульового репера. Яма мала похилі стінки і рівне дно, глибина якої становила 0,4-0,45 м від рівня виявлення (рис. 33: 1). В південній частині на дні була кругла ямка діаметром 0,75 м з вертикальними стінками і рівним дном глибиною 0,13 м від рівня дна. Ямка заглиблювалась у підбій під південну стінку на ширину 0,1 м. Заповнення ями неоднорідне. Від рівня виявлення до глибини -0,14 м за-

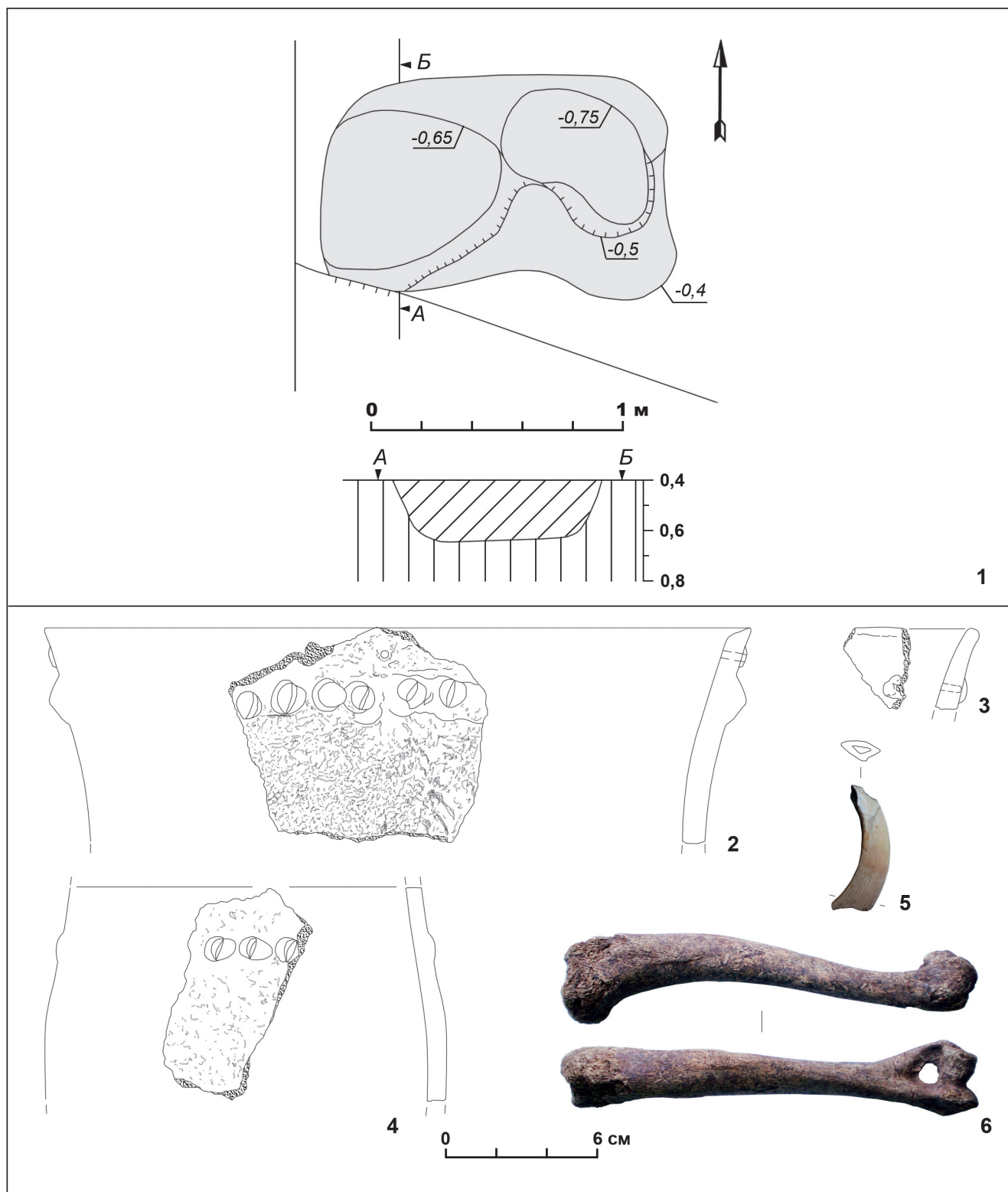

Рис. 24. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – план і розріз об'єкту 29; 2–6 – вибірка матеріалів з об'єкту 29

Abb. 24. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profil des Objekts 29; 2–6 – Funde aus dem Objekt 29 – Auswahl

лягав сірий слабогумусованого супісок, який над ямкою заглиблювався також у формі ямки діаметром 0,35 м до глибини 0,45 м. В ньому виявлено фрагменти стінок ліпних рустованих горщиків, фрагменти обмазки коричневого і цеглястого кольору (рис. 33: 2, 3, 6, 7) і з білої лиси (рис. 33: 8), фрагмент диска-покришки (рис. 3: 5), реберчасту пластину (рис. 33: 4).

Об'єкт 61 – яма круглої форми діаметром 0,4 м, знаходилась в центральній частині розкопу між об'єктами 58 і 62 (рис. 3: 61; рис. 4: 61). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,7 м на дні споруди XI ст. (об'єкт 35), якою була перекрита. Яма мала вертикальні стінки і рівне дно, глибина якої становила -0,1 м від рівня виявлення (рис. 34: 1). Заповнення

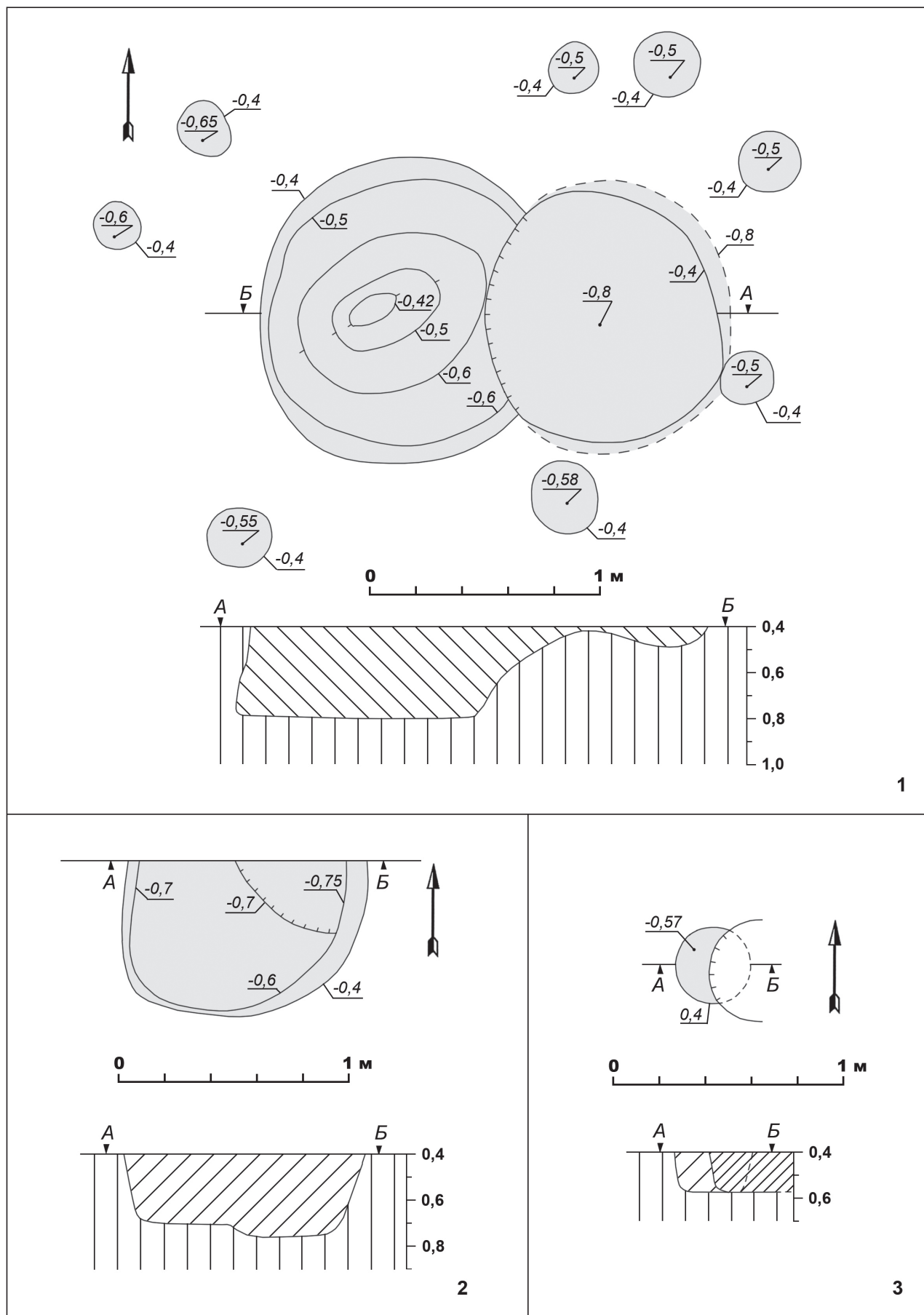

Рис. 25. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – план і розріз об'єкту 34; 2 – план і розріз об'єкту 30; 3 – план і розріз об'єкту 49
 Abb. 25. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profil des Objekts 34; 2 – Plan und Profil des Objekts 30; 3 – Plan und Profil des Objekts 49

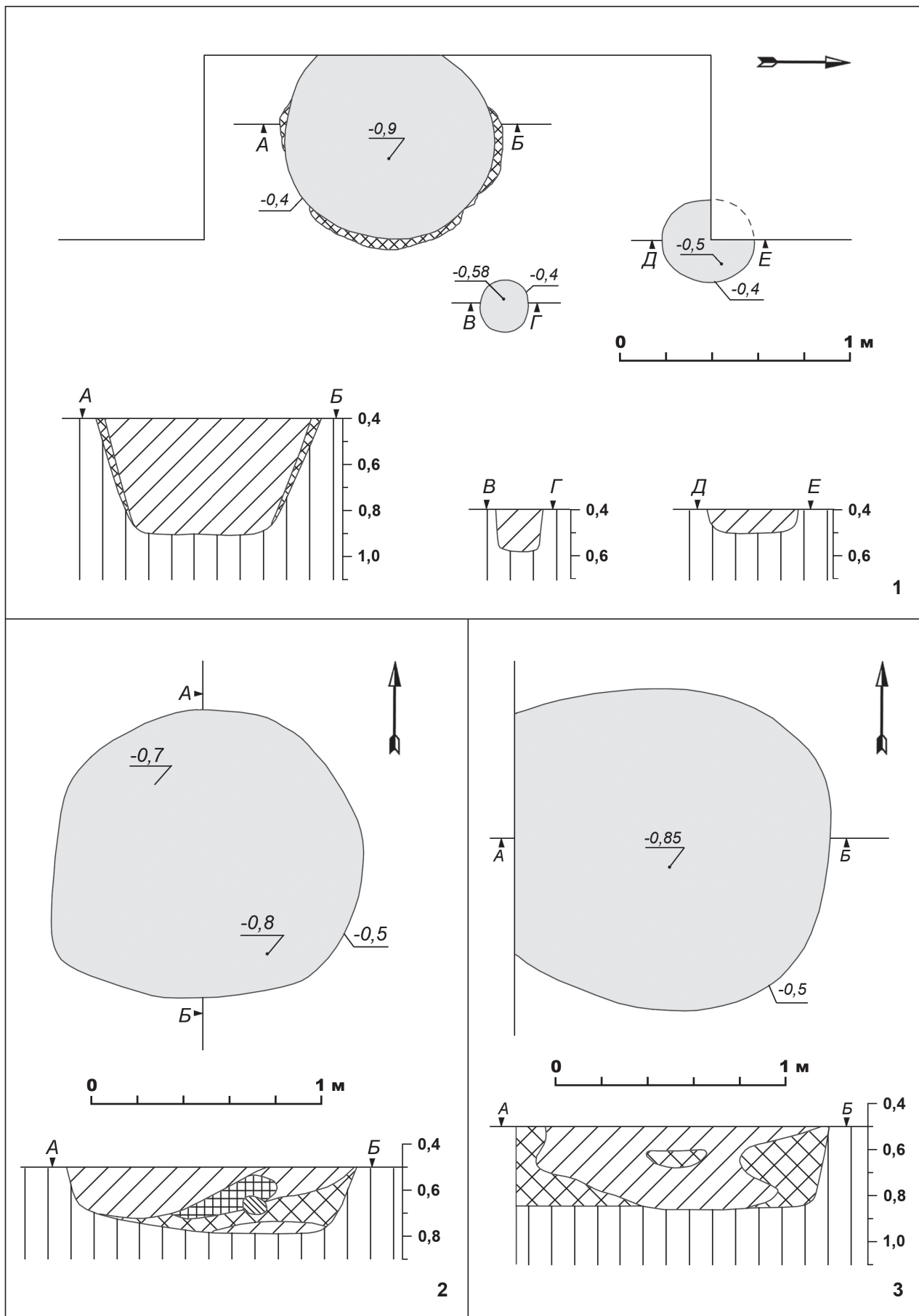

Рис. 26. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – план і розрізи об'єкту 44; 2 – план і розріз об'єкту 58; 3 – план і розріз об'єкту 68
 Abb. 26. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profile des Objekts 44; 2 – Plan und Profil des Objekts 58; 3 – Plan und Profil des Objekts 68

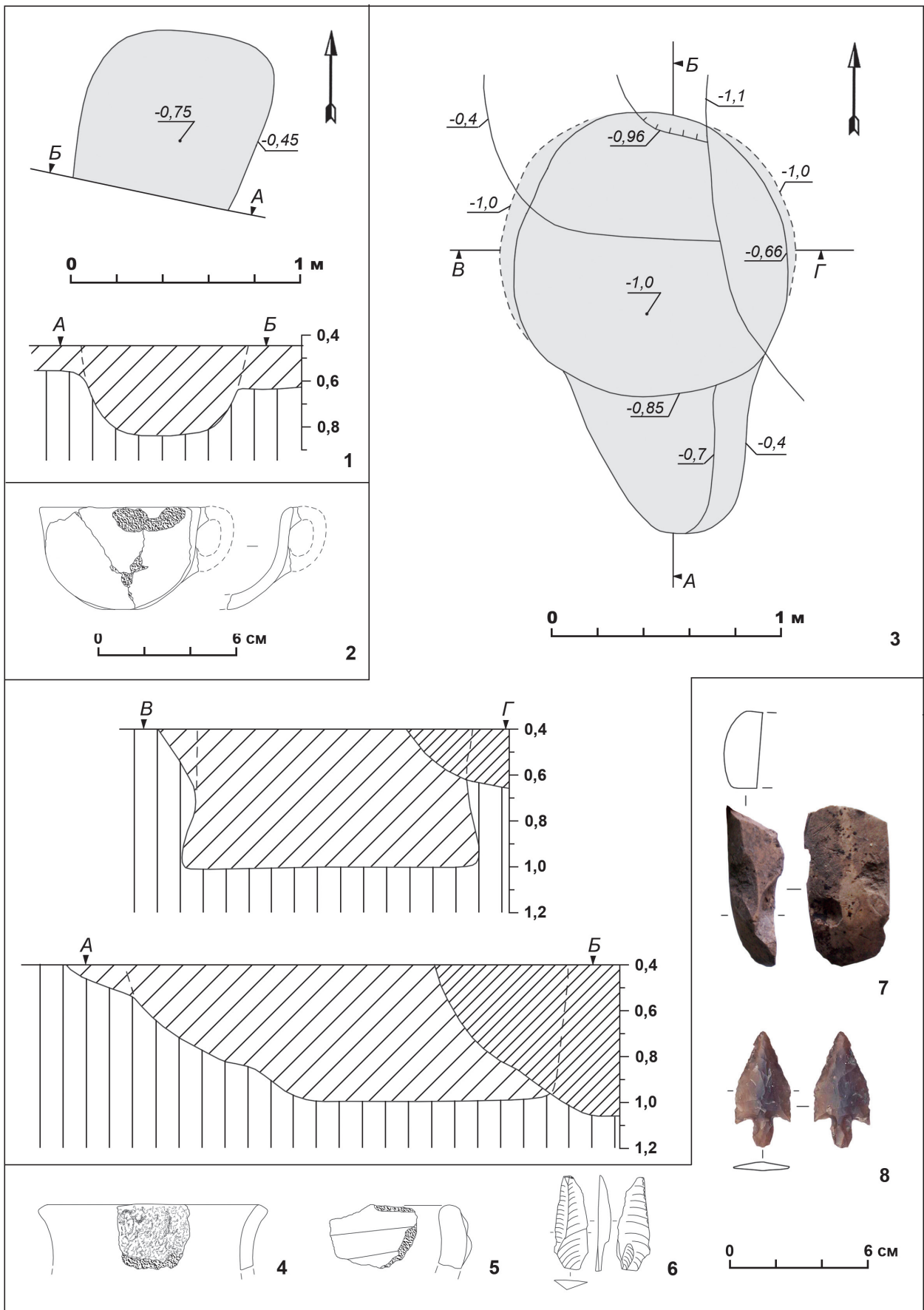

Рис. 27. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – план і розріз об'єкту 48; 2 – фрагмент черпака з об'єкту 48; 3 – план і розрізи об'єкту 50; 4–7 – вибірка матеріалів з об'єкту 50

Abb. 27. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profil des Objekts 48; 2 – Fragment eines Schöpfgefäßes aus dem Objekt 48; 3 – Plan und Profile des Objekts 50; 4–7 – Funde aus dem Objekt 50 – Auswahl

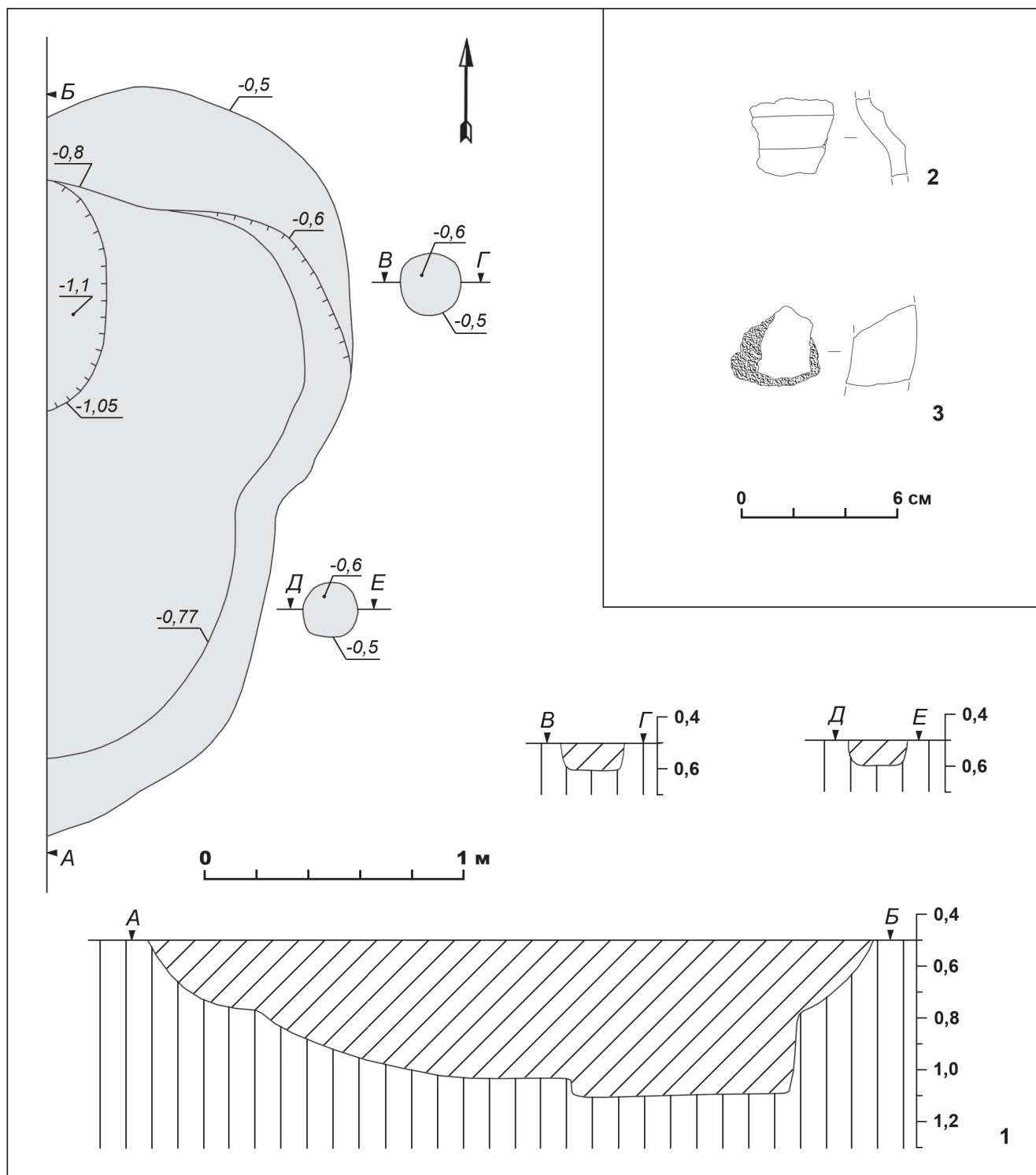

Рис. 28. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – план і розрізи об'єкту 51; 2 – фрагменти кераміки з об'єкту 51
 Abb. 28. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profile des Objekts 51; 2 – Keramikfragmente aus dem Objekt 51

гомогенне, складалась із сірого слабогумусованого супіску. Знахідок в ньому не виявлено.

Об'єкт 62 – яма круглої форми діаметром 1,45 м, знаходилась в південно-західному секторі розкопу між об'єктами 55, 58 і 63 (рис. 3: 62; рис. 4: 62). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,5 м на дні та на борту споруди XI ст. (об'єкт 35), якою була частково перекрита. Яма мала вертикальні стінки і рівне дно, глибина якого становила -0,4 м від рівня ви-

явлення (рис. 34: 1). Східна стінка ями була заглиблена у підбій на ширину 0,1 м. Заповнення гомогенне, складалась із сірого слабогумусованого супіску. В ньому виявлено фрагменти ліпних посудин в тому числі лужицької культури (рис. 34: 2, 4) фрагмент обмазки з глини білого кольору і повздовжня пластинка з кременю (рис. 34: 3).

Об'єкт 63 – яма круглої форми діаметром 1,55 м, знаходилась в південно-західному секторі розкопу між об'єктами 62 і 67 та 55 і 64 (рис. 3: 63; рис. 4: 63). Пляма сірого ко-

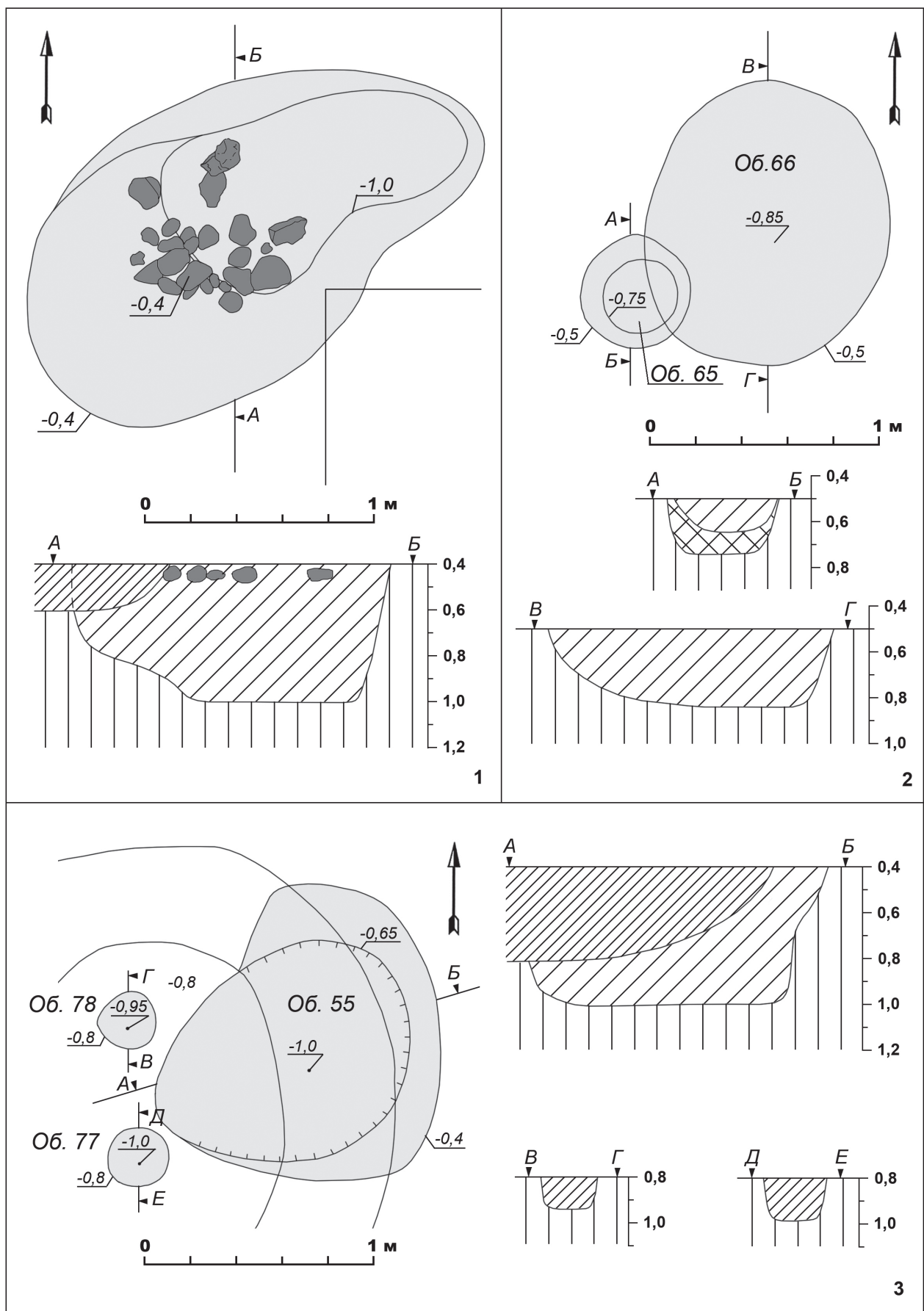

Рис. 29. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – план і розріз об'єкту 53; 2 – план і розрізи об'єктів 65 і 66; 3 – план і розрізи об'єктів 55, 78 і 79

Abb. 29. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profil des Objekts 53; 2 – Plan und Profile der Objekte 65 und 66; 3 – Plan und Profile der Objekte 55, 78 und 79

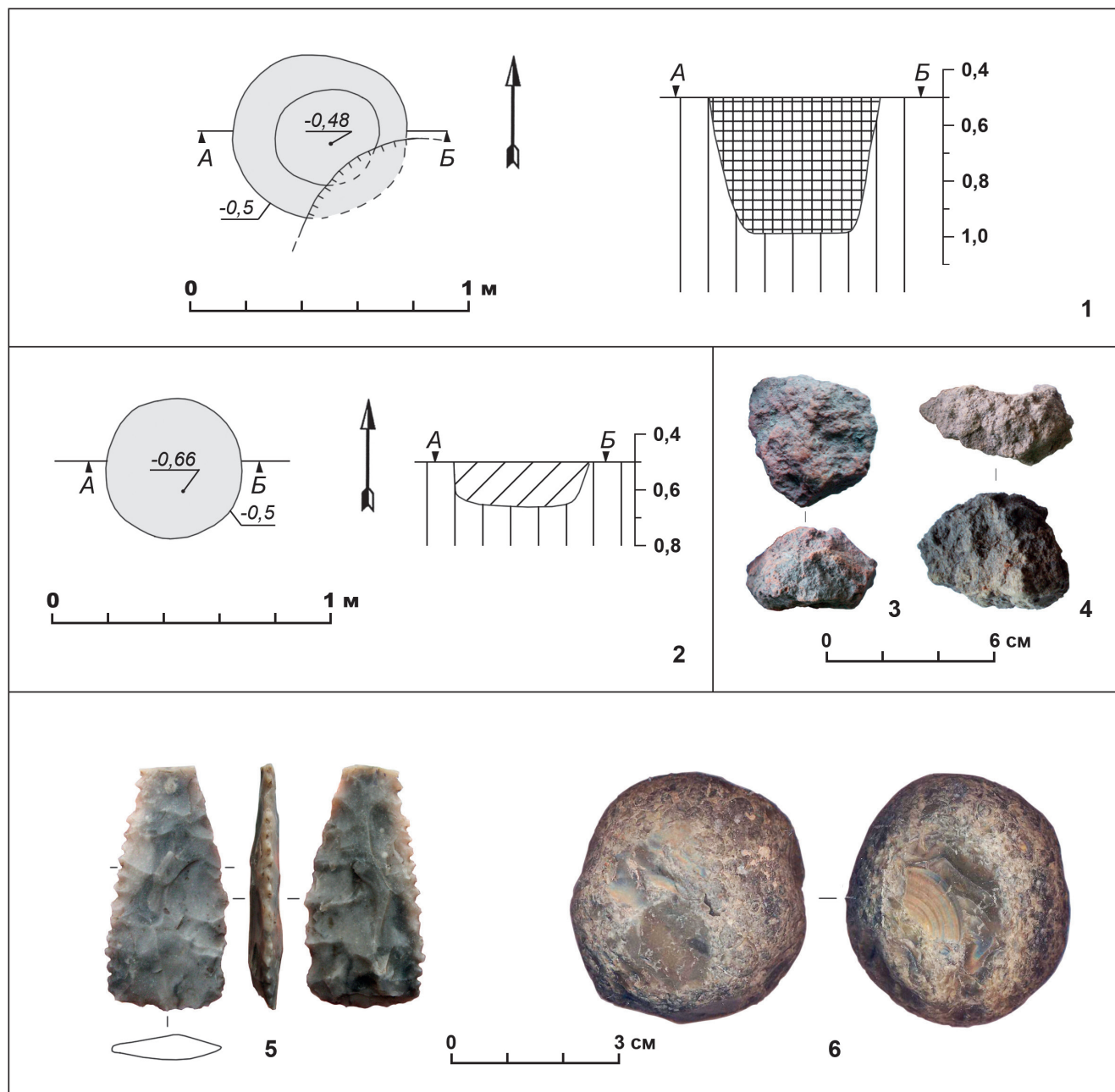

Рис. 30. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. План і розріз об'єкту 56
Abb. 30. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. Plan und Profil des Objekts 56

льору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,5 м. Яма мала вертикальні в південній частині стінки і пологі – в північній, та рівне дно, глибина якого становила -0,45 м від рівня виявлення. Біля північної стінки на дні знаходилось скупчення з шести каменів (рис. 35: 1). Східна частина ями була перекрита ямою XI ст. (об'єкт 41). Заповнення неоднорідне, складалась із сірого слабогумусованого супіску, а в північній частині біля дна, та в південній частині біля рівня виявлення залягали прошарки слабогумусованого супіску перемішаного з світло-жовтим супіском. В ньому виявлено фрагменти ліпних посудин, в тому числі лужицької культури (рис. 35: 2–6) і фрагмент кістки.

Об'єкт 64 – яма округлої форми діаметром 1,05 м, знаходилась в південно-західному секторі розкопу між

об'єктами 51 і 67 та 63 і 68 (рис. 3: 64; рис. 4: 64). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,5 м. Яма мала похилі стінки та майже рівне дно, глибина якого становила -0,25-0,27 м від рівня виявлення (рис. 36: 1). Заповнення неоднорідне. В західній частині біля дна та в східній частині на всю глибину яму заповнював слабогумусований супісок перемішаний з світло-жовтим супіском, а в центрі заповнення складалась із гомогенного сірого слабогумусованого супіску. В заповненні виявлено фрагменти ліпних посудин поморської культури (рис. 36: 2–4) і, ймовірно, лужицької культури (рис. 36: 5) та фрагменти кісток.

Об'єкт 65 – яма круглої форми діаметром 0,48 м, знаходилась біля південної стінки розкопу (дорізка 5) між об'єктами 66 і 67 (рис. 3: 65; рис. 4: 65). Пляма сірого ко-

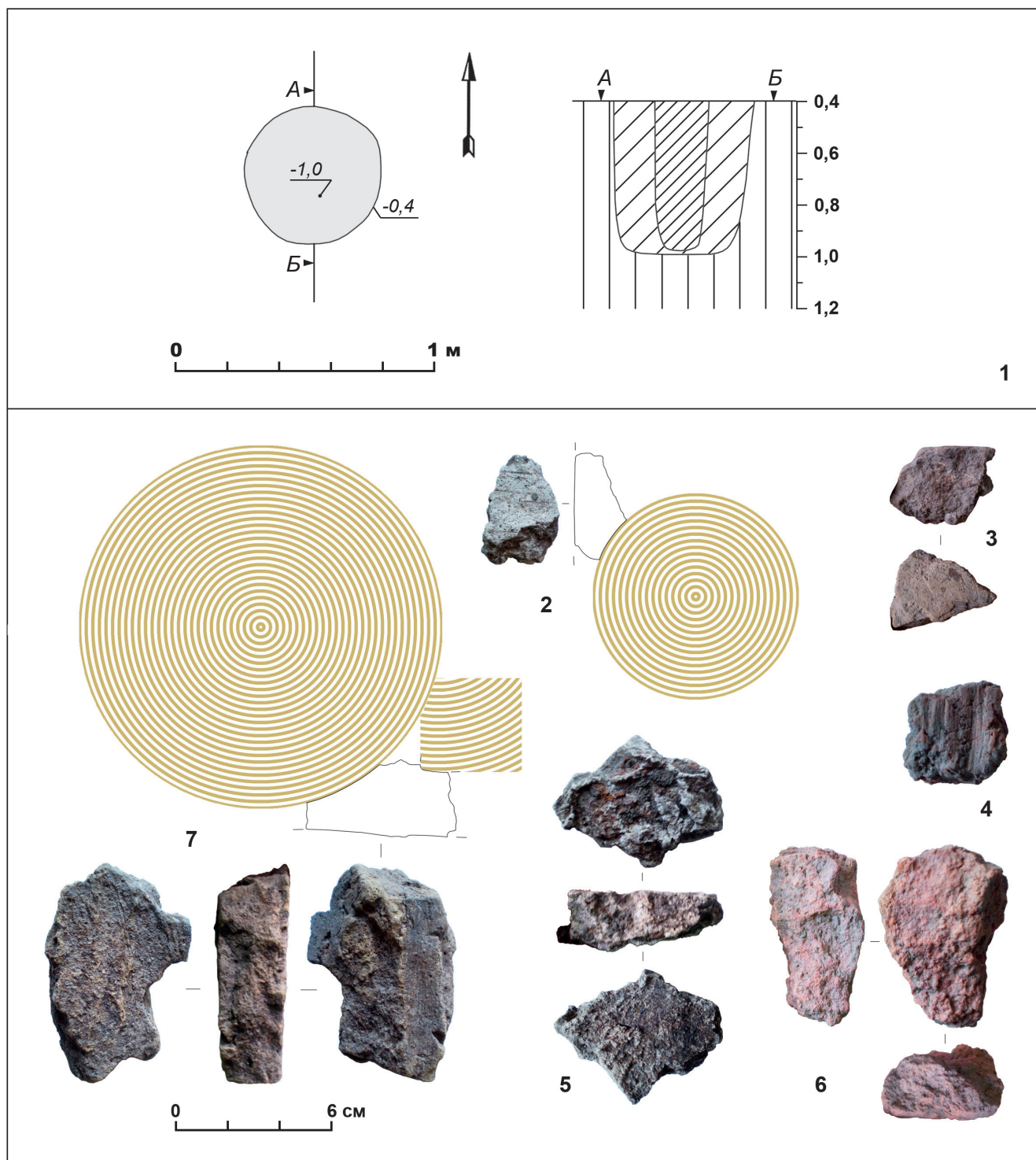

Рис. 31. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – план і розріз об'єкту 57; 2–7 – вибірка фрагментів обмазки з об'єкту 57
 Abb. 31. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profil des Objekts 57; 2–7 – Fragmente des Hüttenlehms aus dem Objekt 57 – Auswahl

льору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,5 м. Яма мала похилі стінки та рівне дно, глибина якого становила -0,25 м від рівня виявлення (рис. 29: 2). Заповнення неоднорідне. До глибини -0,15 м яму заповнював гомогенний сірий слабгумусований супісок, а біля дна сірий слабгумусований супісок перемішаний з світло-жовтим супіском. В заповненні виявлено фрагменти ліпних рустованих, згладжених і лощених посудин та фрагменти обмазки з білої глини.

Об'єкт 66 – яма овальної форми розмірами 1,25 × 1,05 м, видовжена по лінії північ-південь, знаходилась біля південної стінки розкопу (дорізка 5) між об'єктами 67 і 71 (рис. 3: 66; рис. 4: 66). Плєма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,5 м. Яма мала похилі (північна заокруглена) стінки та рівне дно, глибина якого становила -0,35 м від рівня виявлення (рис. 29: 2). Південно-західний край був частково перекритий об'єктом 65. Заповнення гомогенне,

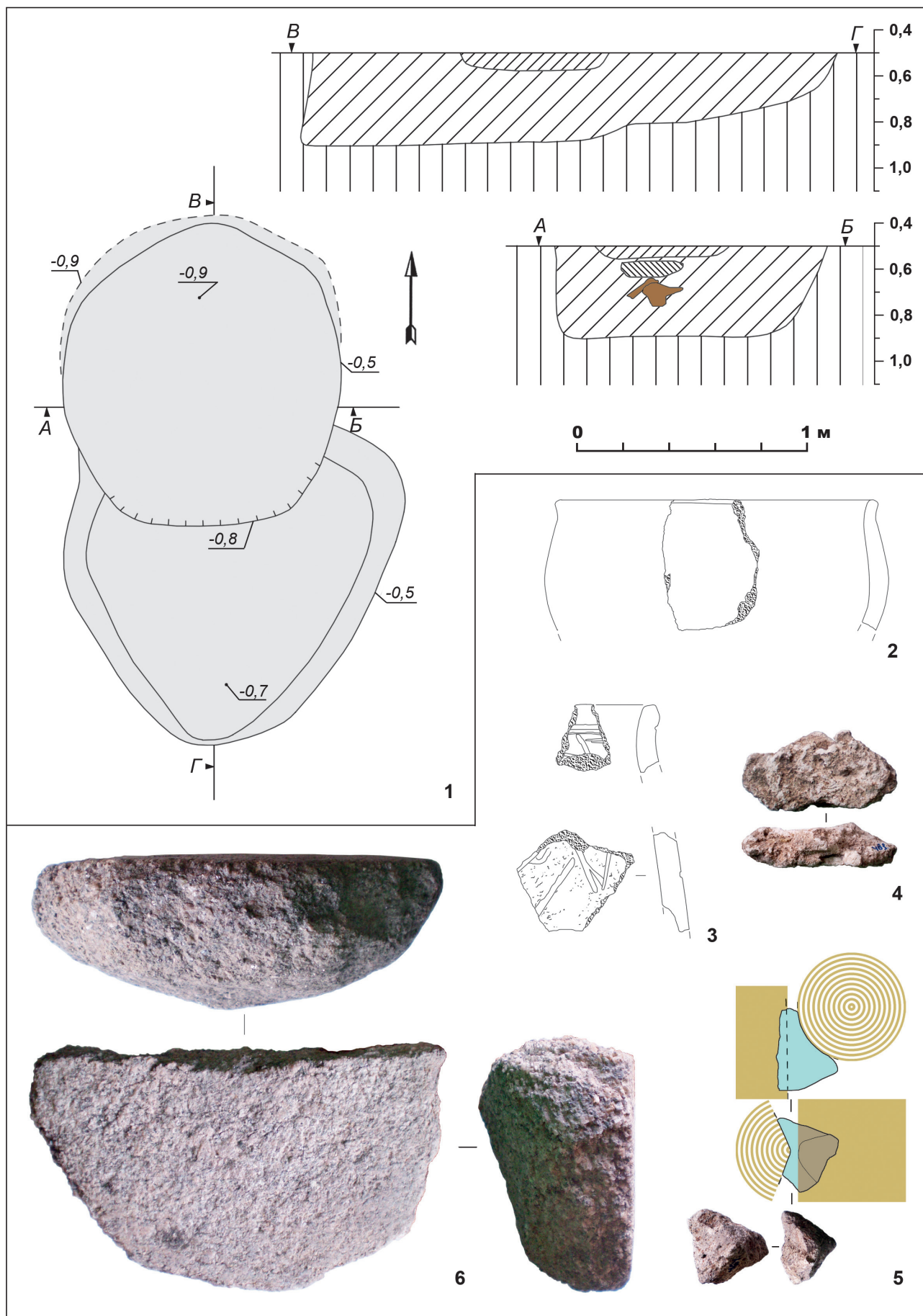

Рис. 32. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – план і розрізи об'єкту 59; 2–6 – вибірка матеріалів з об'єкту 59

Abb. 32. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profile des Objekts 59; 2 – Funde aus dem Objekt 59 – Auswahl

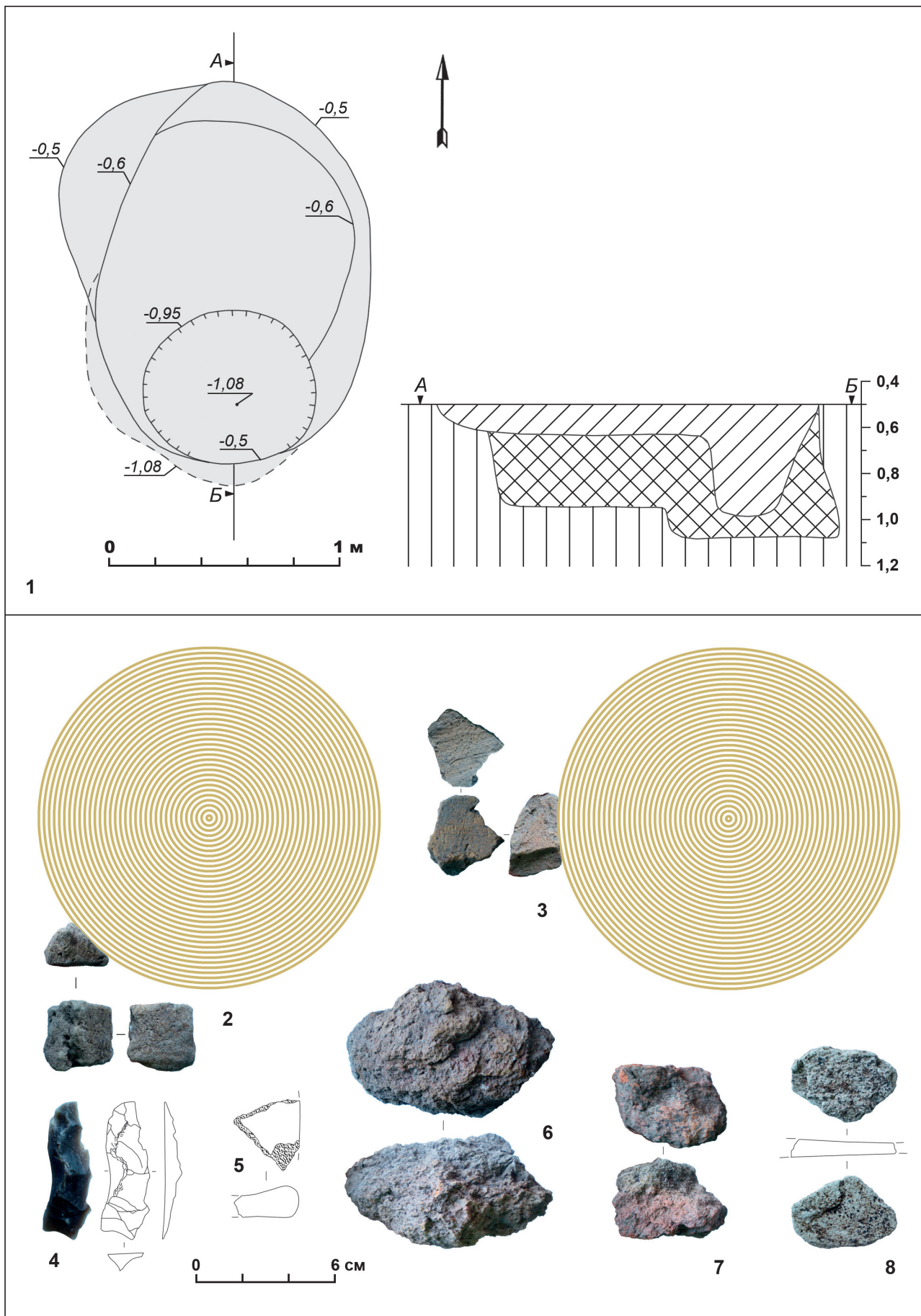

Рис. 33. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – план і розріз об'єкту 60; 2–8 – вибірка матеріалів з об'єкту 60
 Abb. 33. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profil des Objekts 60; 2–8 – Funde aus dem Objekt 60 – Auswahl

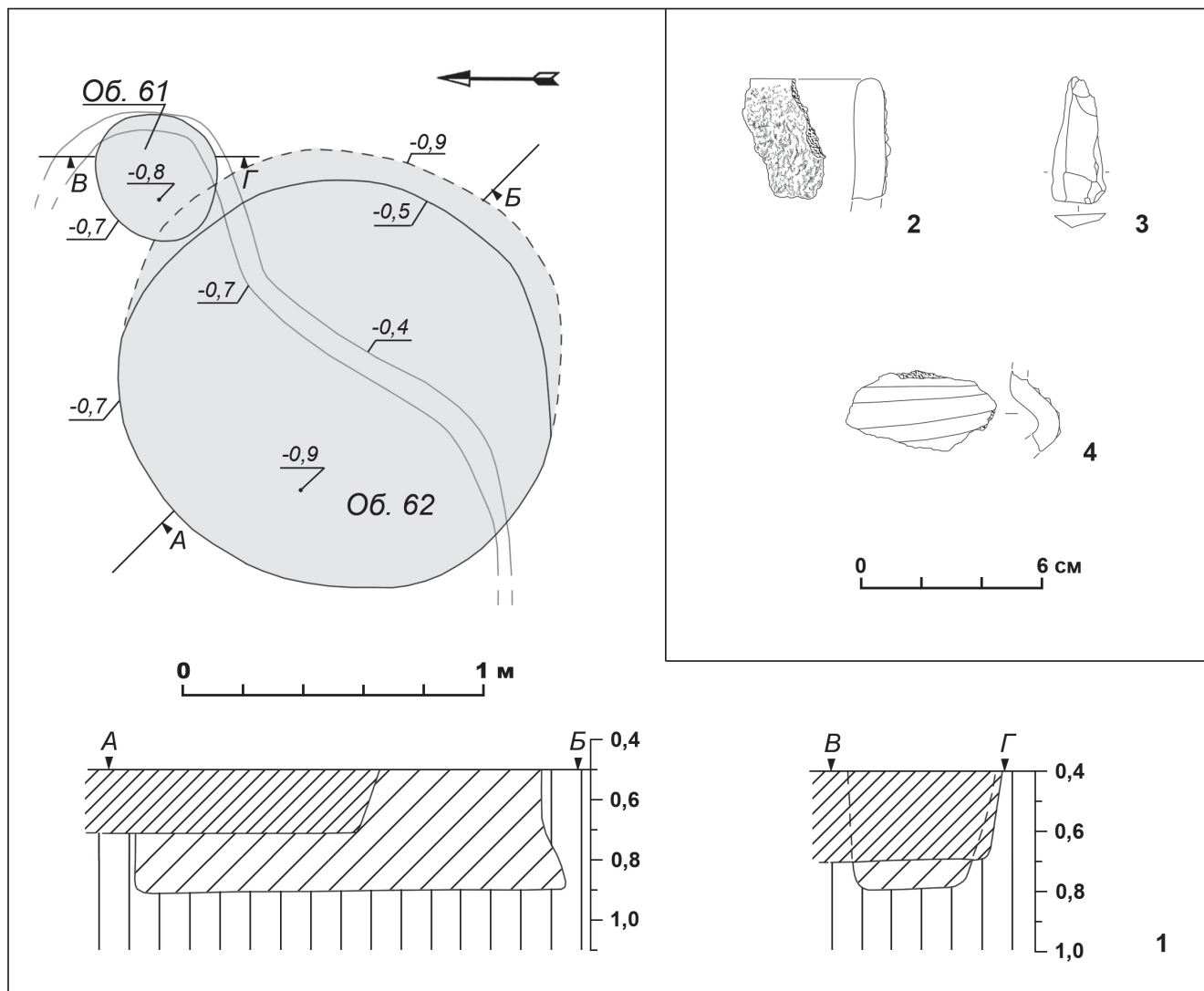

Рис. 34. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – план і розрізи об'єктів 61 і 62; 2–4 – вибірка матеріалів з об'єкту 62
 Abb. 34. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profile der Objekte 61 und 62; 2–4 – Funde aus dem Objekt 62 – Auswahl

складалось з сірого слабогумусованого супіску. Знахідок в ньому не виявлено.

Об'єкт 67 – яма круглої форми діаметром 1,3 м, знаходилась біля південної стінки розкопу (дорізка 5) між об'єктами 66 і 68 (рис. 3: 67; рис. 4: 67). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,5 м. Яма мала вертикальні стінки та рівне дно, глибина якого становила -0,35 м від рівня виявлення (рис. 36: 6). Заповнення неоднорідне, складалось з сірого слабогумусованого супіску розділеного прошарком темно-сірого гумусованого супіску товщиною 0,08-0,16 м. В ньому виявлено фрагмент вінця ліпної згладженої посудини (рис. 36: 7), фрагменти ліпних рустованих горщиків.

Об'єкт 68 – яма округлої форми діаметром 1,4 м, знаходилась біля західної стінки розкопу (дорізка 5) поруч з південного боку від об'єкту 51 (рис. 3: 68; рис. 4: 68). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,5 м і виходила за межі західної стінки розкопу. Яма мала вертикальні стінки та рівне дно, глибина якого становила -0,35 м від рівня виявлення (рис. 26: 3). Досліджена в межах розкопу. Заповнення неоднорідне, складалось з сірого слабогумусованого супіску

в центральній частині і сірого слабогумусованого супіску перемішаного з світло-жовтим супіском біля країв ями. В ньому виявлено фрагменти стінок лощених і рустованих посудин та фрагменти обмазки з білої глини.

Об'єкт 69 – яма округлої форми діаметром 0,7 м, знаходилась біля південної стінки розкопу (дорізка 5) над західним краєм об'єкту 71 (рис. 3: 69; рис. 4: 69). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,5 м. Яма мала похилі стінки та рівне дно, глибина якого становила -0,25 м від рівня виявлення (рис. 37: 1). Заповнення неоднорідне, складалось з сірого слабогумусованого супіску в верхній частині і сірого слабогумусованого супіску перемішаного з світло-жовтим супіском біля дна. В ньому виявлено фрагменти стінок ліпних лощених посудин фрагменти обмазки з білої глини (рис. 37: 2).

Об'єкт 70 – яма округлої форми діаметром 1,15 м, знаходилась біля південної стінки розкопу (дорізка 5) (рис. 3: 70; рис. 4: 70). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,5 м і виходила за межі південної стінки розкопу. Яма мала похилі стінки та нерівне дно, глибина якого становила -0,45 м від

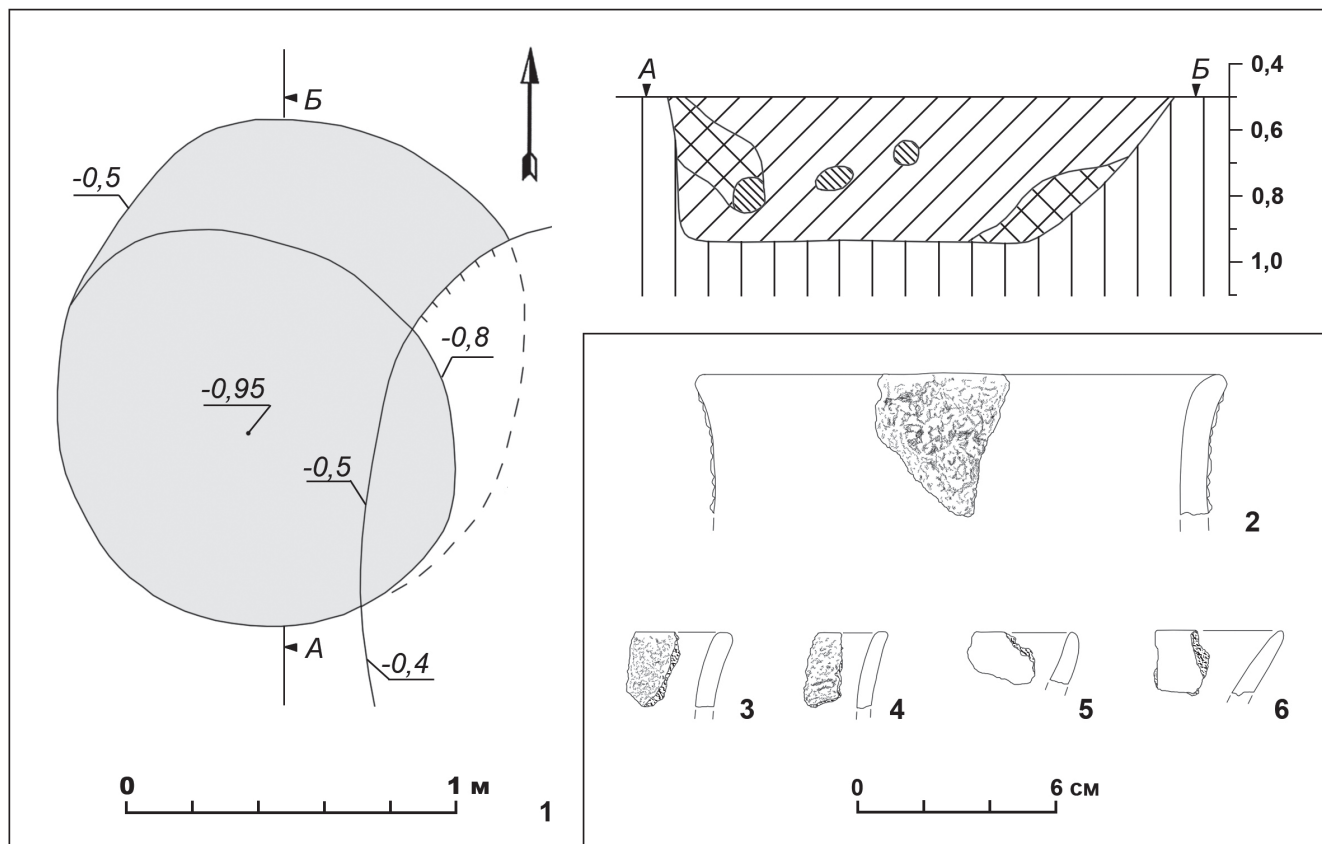

Рис. 35. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – план і розріз об'єкту 63; 2–6 вибірка кераміки з об'єкту 63
 Abb. 35. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profil des Objekts 63; 2–6 – Keramik aus dem Objekt 63 – Auswahl

рівня виявлення а в західній частині воно має округлу ямку глибшу ще на 0,05 м (рис. 37: 1). Заповнення неоднорідне, складалось з сірого слабогумусованого супіску в центральній частині і сірого слабогумусованого супіску перемішаного з світло-жовтим супіском біля стінок. На дні ями під самою стінкою розкопу лежав крупний камінь. В ньому виявлено фрагменти ліпних рустованих, згладжених і лощених посудин (рис. 37: 7–10), фрагменти обмазки цеглястого кольору (рис. 37: 3–6) та фрагменти кісток, одна з яких перепалена.

Об'єкт 71 – яма овальної форми розмірами 1,45 × 1,15 м, знаходилась біля південної стінки розкопу (дорізка 5) (рис. 3: 71; рис. 4: 71). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,5 м і виходила за межі південної стінки розкопу. Яма мала похилі стінки та нерівне дно, максимальна глибина якого становила -0,45 м від рівня виявлення (рис. 37: 1). Вона була частково перекрита спорудою XI ст. (об'єкт 52) і з'єднувалась південно-східним краєм з об'єктом 70. Заповнення гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. На дні ями під самою стінкою розкопу лежав крупний камінь. В ньому виявлено фрагмент ліпного диска-покришки (рис. 37: 11), фрагменти стінок ліпних рустованої і згладженої посудин.

Об'єкт 72 – яма округлої форми розмірами дослідженої частини 1,37×0,45м, знаходилась біля південної стінки розкопу (дорізка 5) (рис. 3: 72; рис. 4: 72). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,5 м і виходила за межі південної стінки роз-

копу. Яма мала похилі стінки та нерівне дно, максимальна глибина якого становила -0,48 м від рівня виявлення (рис. 37: 1). Заповнення гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. В ньому виявлено фрагменти ліпних рустованих горщиків і згладженої посудини, фрагмент перепаленої кістки і фрагмент обмазки коричнево-сірого кольору.

Об'єкт 73 – яма округлої форми розмірами дослідженої частини 0,8×0,67 м, знаходилась біля північної стінки розкопу (дорізка 3) (рис. 3: 73; рис. 4: 73). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,8-0,1 м на дні споруди XI ст. (об'єкт 79) і виходила за межі північної стінки розкопу. Яма мала лінзоподібне дно, максимальна глибина якого становила -0,3 м від рівня виявлення (-0,7 м від рівня материка) (рис. 38: 1). Заповнення гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. Знахідок в ньому не виявлено.

Об'єкт 74 – яма круглої форми розмірами дослідженої частини 0,55 × 0,26 м, знаходилась біля східної стінки дорізки 3 (рис. 3: 74; рис. 4: 74). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,77 м на дні споруди XI ст. (об'єкт 79) і виходила за межі східної стінки дорізки 3. Яма мала заокруглені стінки і рівне дно, глибина якого становила -0,13 м від рівня виявлення (-0,5 м від рівня материка) (рис. 38: 1). Заповнення гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. В ньому виявлено фрагмент денця ліпного рустованого горщика та фрагмент вінця ліпної чорно лощеної посудини (рис. 38: 2).

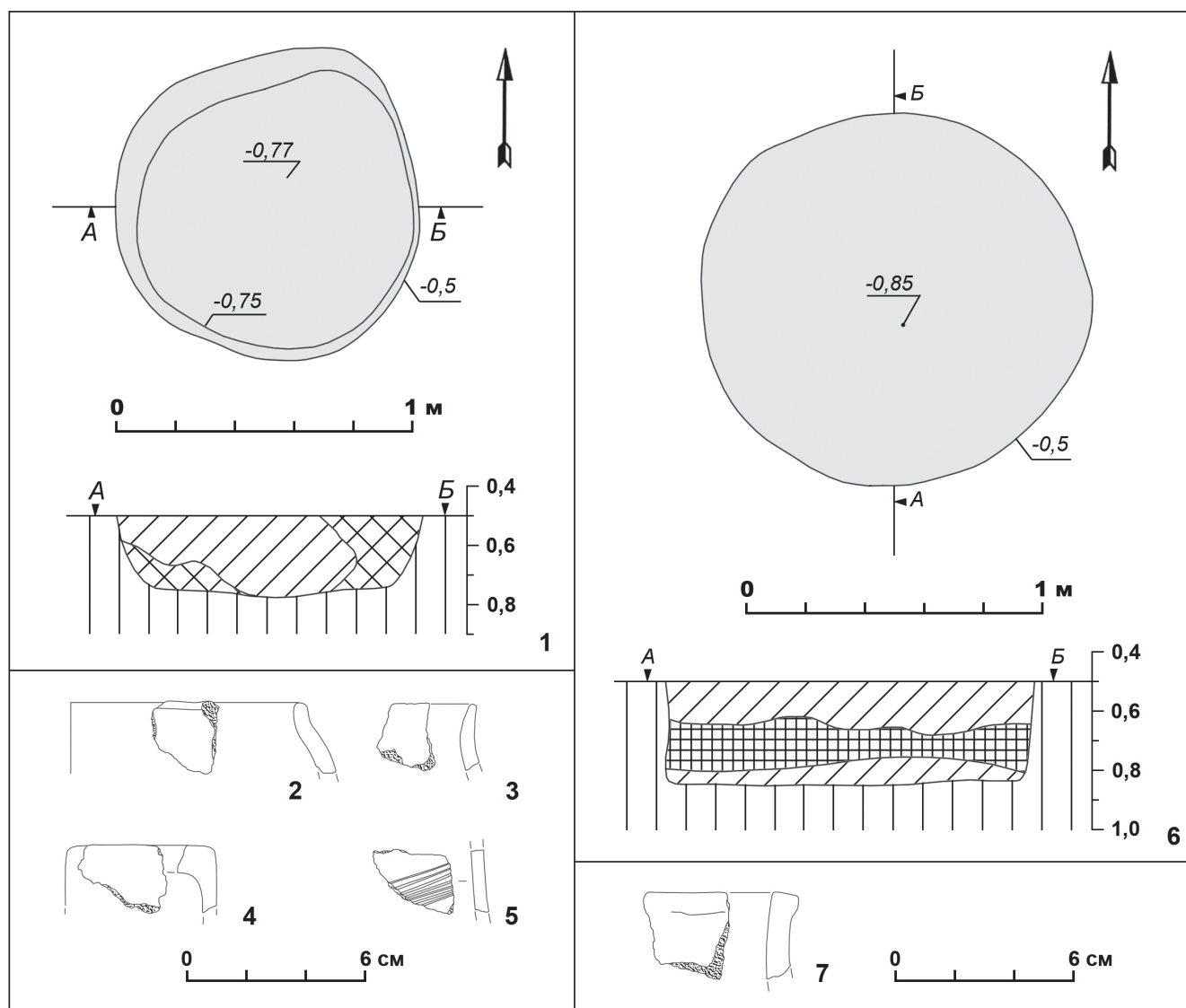

Рис. 36. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – план і розріз об'єкту 64; 2–5 – вибірка кераміки з об'єкту 64; 6 – план і розріз об'єкту 67; 7 – фрагмент посудини з об'єкту 67

Abb. 36. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profil des Objekts 64; 2–5 – Keramik aus dem Objekt 64 – Auswahl; 6 – Plan und Profil des Objekts 67; 7 – Gefäßfragment aus dem Objekt 67

Об'єкт 75 – яма круглої форми діаметром 0,33 м, знаходилась біля північної стінки дорізки 3 (рис. 3: 75; рис. 4: 75). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,4 м. Яма мала похилі стінки і рівне дно, глибина якого становила -0,18 м від рівня виявлення (рис. 38: 1). Заповнення гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. Знахідок в ньому не виявлено.

Об'єкт 76 – яма округлої форми з розмірами дослідженої частини 0,7×0,18 м, знаходилась в південно-східному секторі розкопу на відстані 0,2 на південь від об'єкту 3 (рис. 3: 76; рис. 4: 76). Пляма сірого кольору читалась в материковому піщанистому суглинку жовтого кольору на рівні -0,45 м від нульового репера на дні споруди Х ст. (об'єкту 8), якою вона була перекрита і виходила за межі південної стінки розкопу. Яма мала похилі заокруглені внизу стінки і рівне дно, глибина якого становила -0,15 м від рівня виявлення (-0,2 м від рівня материка) (рис. 16). Заповнення

яма гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску, місцями було пошкоджене норами землерийних тварин, заповнених пухким темно-сірим гумусованим супіском. Знахідок в ньому не виявлено.

Об'єкт 77 – яма округлої форми діаметром 0,26 м, знаходилась в південно-західному секторі розкопу поряд із західного боку від об'єкту 55 (рис. 3: 77; рис. 4: 77). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жовтого кольору на рівні -0,8 м від нульового репера на дні ями ХІ ст. (об'єкт 41) якою вона була перерізана. Яма мала вертикальні стінки і рівне дно, глибина якого становила -0,2 м від рівня виявлення (рис. 29: 3). Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. Знахідок в ньому не виявлено.

Об'єкт 78 – яма округлої форми діаметром 0,25 м, знаходилась в південно-західному секторі розкопу поряд із західного боку від об'єкту 55 (рис. 3: 78; рис. 4: 78). Пляма сірого кольору читалась в материковому супіску жов-

того кольору на рівні -0,8 м від нульового репера на дні ями XI ст. (об'єкт 41) якою вона була перерізана. Яма мала вертикальні стінки і рівне дно, глибина якого становила

-0,15 м від рівня виявлення (рис. 29: 3). Заповнення ями гомогенне, складалось з сірого слабогумусованого супіску. Знахідок в ньому не виявлено.

Таблиця 1

Опис матеріалів з об'єктів і культурного шару

Tabelle 1

Beschreibung der Materialien der Objekte und der Kulturschicht

Номер рисунок	Зовнішня поверхня	Внутрішня поверхня	Домішка. Текстура	Розміри в сантиметрах
Об'єкт 3				
Рис. 8: 5	сіра, згладжена, горбкувата	сіра, згладжена	жорства, пісок	13,5×12,5×0,7-1
Рис. 8: 1	сіра, рустована	сіра, згладжена, горбкувата	жорства, пісок	□ 34 10×7,5×0,8-1,2, 10×8×0,8-1,2
Рис. 8: 4	сіра, рустована	темно-сіра, лощена	жорства в тому числі червоного кольору, пісок	□ 24 6×3,7×0,6-0,7
Рис. 8: 6	світло-коричнева, згладжена, горбкувата	сіра, згладжена, горбкувата	червона жорства, пісок	□ 28 6×3,5×0,5-0,8
Рис. 8: 9	темно-сіра, лощена	темно-сіра, лощена	пісок, дрібна жорства з слюдою	□ 22 4,2×3,5×0,4
Рис. 8: 12	коричнева, згладжена, горбкувата	коричнева, згладжена, горбкувата	жорства, пісок	4×2,5×0,6
Рис. 8: 11	сіро-коричнева, згладжена	сіро-коричнева, згладжена	пісок, жорства з слюдою	2×1,7×0,5-0,6
Рис. 9: 2	цеглясто-сіра, лощена	цеглясто-сіра, лощена. На зламі: темно-сіра		12×5,5×0,6-0,8
Рис. 9: 4	цеглясто-коричнева, згладжена	темно-сіра, згладжена	пісок, крупна жорства	□ 20 5×5,5×0,8-1
Рис. 9: 8	сіра, лощена	сіра, лощена	жорства, пісок	□ 8; 3,3×2,2×0,7
Рис. 9: 3	коричнева, лощена	коричнева, лощена	пісок, дрібний шамот	4,5×1,8×0,5 – 7,5×7,7×0,8
Рис. 9: 1	коричнева, знизу – добре згладжена, зверху – лощена	коричнева, знизу – добре згладжена, зверху – лощена	жорства	□ 30 8×8×0,8-1
Рис. 8: 13	коричнева, згладжена	темно-сіра, лощена	пісок, жорства	5,5×4×1,2
Рис. 9: 5	чорна лощена	чорна, згладжена	пісок, жорства	□ 1,6; □ 2,8; □ 3,4 H 7; T 0,5-0,6; T ₂ 0,7
Рис. 8: 3	сіра, рустована	темно-сіра, згладжена	жорства, пісок	□ 34; 8×6,6×0,8
Рис. 8: 8	цеглястого кольору, на вінці пролощена, нижче – рустована	цеглястого кольору, згладжена	жорства, пісок	□ 16 8×5,5×0,8-1,1
Рис. 8: 7	сіра, лощена	коричнево-цегляста, лощена	жорства, пісок	□ 30; 4,5×4,7×0,7
Рис. 9: 9	світло-коричнева, пролощена	світло-коричнева, пролощена	пісок, мала кількість дрібної жорстви з слюдою	□ 10 2,3×2×0,4
Рис. 8: 2	сіро-коричнева, рустована	сіра, згладжена	крупна жорства, пісок	8,7×7×0,9
Об'єкт 3, під вогнищем				
Рис. 8: 10	чорна, лощена	чорна, лощена	червона і біла жорства, пісок	□ 3,6,5; T 0,5-0,9 T ₂ 1
Рис. 9: 6	біла			2×2×0,8
Рис. 9: 7	біла			6,5×6,5×0,5
Об'єкт 7				
Рис. 11: 2	коричнева, лощена	коричнева, лощена	жорства, слюда	□ 14 5×5,5×1,1
Об'єкт 9				
Рис. 12: 2	коричнева, згладжена, горбкувата	коричнева, згладжена, горбкувата		□ 14 4,5×4,5×1-1,2

Номер рисунка	Зовнішня поверхня	Внутрішня поверхня	Домішка. Текстура	Розміри в сантиметрах
Рис. 12: 3	сіра, лощена, в верхній частині перепалена	сіра, лощена, в верхній частині перепалена	жорства, пісок	□ 14; Н 7,5 Т 0,8-1
Об'єкт 9, Об'єкт 10				
Рис. 13: 2	чорно-сіра, плямиста, лощена	чорно-сіра, плямиста, лощена	мала кількість жорстви	□ ₂ 24 13×11×0,4-0,5 4,5×6,5×0,4
Об'єкт 14				
Рис. 15: 4	коричнево-сіра лощена	коричнево-сіра лощена	жорства з слюдою	□ ₃ 6; 3×2,5×1
Рис. 15: 5	коричнево-сіра, лощена, горбкувата	коричнево-сіра, лощена, горбкувата	крупна жорства	3,7×3×1
Рис. 15: 2	сіра, лощена, горбкувата	сіра, лощена, горбкувата	жорства з слюдою, пісок.	□ 8; 2,5×3,7×0,4
Рис. 15: 3	чорна, згладжена	чорна, лощена	жорства, пісок	3,2×3,2×0,7
Об'єкт 19				
Рис. 17: 2	сіра, перепалена	сіра, перепалена	жорства	9,5×7×0,7-1
Об'єкт 21				
Рис. 25: 6	сіра, рустована	цегляста, згладжена	крупна жорства в т.ч. червона, пісок	□ ₃ 16; 2×1,5×1,2 – 11×6×1,2
Рис. 19: 4	світло-коричнева, згладжена	сіра, згладжена, пролощена	незначна кількість жорстви	□ 22; 5,5×5×0,8 – 7,5×7×0,8
Рис. 19: 5	світло-коричнево-сіра, лощена	світло-коричнево-сіра, лощена	Текстура: дрібна	□ ₃ 10; 3×1,5×0,6 – 9×6,5×0,7
Рис. 19: 2	коричнево-сіра, згладжена	темно-сіра, згладжена	крупна жорства Текстура: крупна	□ 32 11,5×11×1
Рис. 19: 1	коричнево-сіра, згладжена, горбкувата	коричнево-сіра, згладжена, горбкувата	жорства	□ 14 3×5,5×0,6
Рис. 19: 3	коричнева, лощена	коричнева, лощена	жорства, пісок. Текстура: середня	3,5×3×1,2
Рис. 20: 3	біла			11×7×6; □ 8
Рис. 20: 2	біла			4,5×5×3,8; □ 10
Рис. 20: 5	біла			7×5,7×2,7
Рис. 20: 6	біла			5×3,2×0,7
Рис. 20: 4	біла			5,4×3,5×3,5; □ 8; □ 10
Рис. 20: 7	біла			5×4,3×0,9
Без рис.	біла			9×4,5×3,5; □ 8; □ 6-8
Рис. 20: 1	біла			7×3,2×4,7; □8; □ 5
Без рис. обмазка	біла			5,5×5,5×2,5 □ 10
Без рис. обмазка	біла			3,5×3×0,8
Без рис. обмазка	біла			4×3,5×1,1
Без рис. обмазка	біла			3×3,5×2,5 □ 8
Без рис. обмазка	біла			4,5×4×2,5 □ 6-8
Об'єкт 25; Об'єкт 25- ямка; Об'єкт 27				
Рис. 22: 1	світло-коричнева, лощена	світло-коричнева, лощена	дрібна жорства, пісок, обкатаний кварц	8×7×0,6; 7×5×0,5 3,5×5×0,5; 3×2×0,4; □ 22 □ ₂ 32; □ _{шийки} 22

Номер рисунок	Зовнішня поверхня	Внутрішня поверхня	Домішка. Текстура	Розміри в сантиметрах
Об'єкт 25				
Рис. 22: 8	світло-коричнева, лощена	світло-коричнева, лощена	жорства, пісок	3×2,5×0,6
Рис. 22: 2	чорна, лощена	чорна, лощена	жорства, пісок	□ 12; 2,5×3×0,6
Рис. 22: 3	коричнево-сіра, рустована	коричнево-сіра, рустована	червона жорства, пісок	2×1,5×1
Рис. 22: 6	коричнева, лощена, серцевина сіра	коричнева, лощена, серцевина сіра	жорства	3×3×1
Рис. 22: 7	коричнево-цегляста, лощена	коричнево-цегляста, лощена	жорства	3×3,5×0,8
Рис. 22: 5	Кремін'я сірий волинський туронський			4×2×0,7
Рис. 22: 4	Кремін'я сірий волинський туронський			3,5×1,5×0,3
Об'єкт 26				
Рис. 18: 2	чорна, лощена	чорна, лощена	червона жорства, пісок	□ 14 4,5×5,5×0,4-0,5
Об'єкт 27				
Рис. 23: 4	сіра, лощена	сіра, лощена	жорства	□ 24; 5,5×6×0,6
Рис. 23: 5	чорна, лощена	чорна, лощена	жорства	□ 12; 1,5×2,3×0,5
Рис. 23: 3	чорна, лощена	чорна, лощена	жорства з слюдою	2,3×2,5×0,3-0,7
Рис. 23: 7	коричнева, лощена	коричнева, лощена	жорства, пісок	7×4×0,8
Рис. 23: 6	сіра, нерівна	сіра, згладжена	жорства, пісок	□ 22; 5,5×3,5×0,7
Рис. 23: 13	біла			7×4×3; □ 1,8; □ 1,5; □ 8
Рис. 23: 11	біла			6×3,5×2,5; □ 8
Рис. 23: 10	біла			4,7×3,2×2,3
Рис. 23: 12	біла			5,7×6,5×1,7
Без рис. обмазка	біла			8,2×3,5×3,5; □ 8
Без рис. обмазка	біла			5×4×2,2; □ 10
Рис. 23: 9	Кремін'я сірий волинський туронський			7×2,5×0,9
Рис. 23: 8	Кремін'я сірий волинський туронський			5×2,5×1
Рис. 23: 2	Кремін'я сірий волинський туронський			2×1×0,2
Рис. 23: 1	чорна, лощена	чорна, лощена	червона жорства. Текстура: дрібна.	□ 13; □ 12,5; □ 3 5,2; Н 9,2; 1,5×2×0,3-0,4 – 9×9×0,3-0,6
Об'єкт 29				
Рис. 24: 2	коричнева, рустована	сіра, згладжена	біла і червона жорства, пісок	□ 28; 11×8,5×1,1
Рис. 24: 4	коричнева, трохи рустована	світло-коричнева, згладжена	жорства, пісок	□ 16; 5×7,5×0,8
Рис. 24: 3	сіро-коричнева, лощена	сіро-коричнева, лощена	біла дрібна і червона крупна жорства, пісок	2,5×3,3×0,9
Рис. 24: 5	Ікло кабана			5×1,5×0,2
Рис. 24: 6	Кістка			16,5×3×2
Об'єкт 47				
Рис. 7: 2	чорна, лощена, горбкувата	чорна, лощена, горбкувата	крупна жорства. Текстура: крупна	□ 10; Т 1 6×5,5×0,7
Рис. 7: 3	чорна, лощена	чорна, лощена	червона жорства	7×4×1

Номер рисунок	Зовнішня поверхня	Внутрішня поверхня	Домішка. Текстура	Розміри в сантиметрах
Об'єкт 48				
Рис. 27: 2	сіра, згладжена	сіра, згладжена	жорства, пісок	□ 7; Н 4,5 Т 0,5; 6×5×0,5
Об'єкт 50				
Рис. 27: 6	Креміль світло-коричневий (шоколадний)			4×1,5×1,9
Рис. 27: 7	шліфувана			3,5×1,8×0,9
Рис. 27: 5	темно-сіра, згладжена	темно-сіра, згладжена	жорства, пісок	3,5×2,5×1,2
Рис. 27: 4	коричнево-сіра, рустована	коричнево-сіра, рустована	червона жорства, пісок	□ 10; 3,3×3×0,6
Рис. 27: 8	Креміль сірий, волинський, туронський			2×1,2×0,3
Об'єкт 51				
Рис. 28: 3	коричнева, добре згладжена	коричнева, добре згладжена	пісок	4×3×2,3
Рис. 28: 2	темно-сіро-коричнева, згладжена	чорна, добре згладжена	червона і біла жорства, пісок	3,3×3×0,6
Об'єкт 56				
Рис. 30: 4	жовто-цеглястого і темно- сірого кольору			5,5×4,7×3,3
Рис. 30: 3	цеглястого кольору			4,7×4,7×2,2
Об'єкт 57				
Рис. 31: 5	біла			4×2,5×2
Рис. 31: 2	біла			6,5×5×1,8
Рис. 31: 7	жовто-цеглястого кольору			8×6×2,8; □ 14
Рис. 31: 6	біла			6,5×5×1,7
Рис. 31: 3	цеглястого кольору			7×4,8×3
Рис. 31: 4	жовто-цеглястого кольору			4×2,5×2; □ 8
Об'єкт 59				
Рис. 32: 3	сіра, згладжена	сіра, лощена	жорства	2,5×3×0,9; 3,5×4×0,9
Рис. 32: 2	сіра, лощена	чорна, лощена	жорства, пісок	□ 14 4×5,7×0,5-0,8
Рис. 32: 4	біла			6,7×3,5×1,7
Рис. 32: 5	біла			3,5×2,5×3,2
Об'єкт 60				
Рис. 33: 5	чорна, пролощена	чорна, пролощена	жорства	3×3×1-1,4
Рис. 33: 4	Креміль темно-сірий, волинський туронський			6×1,8×0,7
Рис. 33: 6	Один край сірий, інший - цеглястий			9×5,5×5,5
Рис. 33: 7	цеглястого кольору			5×3,6×3,5
Рис. 33: 3	світло-цеглястого кольору, поверхня має сліди розчосів паралельних до орієнтації колоди			3,5×2,8×2,8 □ 15
Рис. 33: 2	сіро-коричневого кольору, згладжена			3×2,8×2 □ 14-15
Рис. 33: 8	біла, рустована	біла, гладка		4,4×3×0,7
Об'єкт 62				
Рис. 34: 3	Креміль сірий волинський туронський			4,1×1,8×0,5
Рис. 34: 2	коричнево-сіра, рустована	коричнева, лощена	жорства, пісок	4×2×1,2
Рис. 34: 4	сіра, лощена	сіра, згладжена	жорства, пісок	4,3×2,8×0,7
Об'єкт 63				
Рис. 35: 2	коричнево-сіра, рустована	чорна, згладжена	червона жорства, пісок	3,7×4×0,9

Номер рисунок	Зовнішня поверхня	Внутрішня поверхня	Домішка. Текстура	Розміри в сантиметрах
Рис. 35: 6	коричнево-сіра, лощена	коричнево-сіра, лощена	пісок	2,5×1,5×0,5
Рис. 35: 3	сіра, рустована	коричнева, лощена	червона жорства, пісок	2,3×1,7×0,6
Рис. 35: 4	сіра, лощена	коричнева, згладжена	жорства	1,5×1,5×0,6
Рис. 35: 5	коричнева, рустована	сіра, добре згладжена	жорства, пісок	2,5×1,2×0,5
Об'єкт 64				
Рис. 36: 4	сіра, добре згладжена	сіра, згладжена	жорства, пісок	□ 5; 2,7×2×0,5-1
Рис. 36: 3	цегляста, лощена	цегляста, згладжена, на злам: темно-сіра.	жорства, пісок	1,5×2,2×0,3-0,6
Рис. 36: 2	чорна, лощена	чорна, добре згладжена	жорства, пісок	□ 16 2,3×2,7×0,3-0,6
Рис. 36: 5	чорна, лощена	сіра, лощена	дрібна жорства, пісок	3,3×1,8×0,4
Об'єкт 67				
Рис. 36: 7	коричнева, згладжена	коричнева, згладжена	жорства	2,7×2,7×0,8
Об'єкт 69				
Рис. 37: 2	біла			3,5×2,5×2,2; □ 10
Об'єкт 70				
Рис. 37: 6	цеглястого кольору			3,2×3,7×2; □ 9-10
Рис. 37: 5	цеглястого кольору			3,5×2,7×2,2; □ 10
Рис. 37: 3	цеглястого кольору			2,5×3,7×2,5
Рис. 37: 4	цеглястого кольору			2,6×2×0,6
Рис. 37: 10	коричнево-цегляста, лощена	коричнево-цегляста, лощена	жорства	2,5×2,5×0,7
Рис. 37: 9	сіра, згладжена	сіра, згладжена	жорства, пісок	2,5×2×0,5
Рис. 37: 8	світло-коричнева, згладжена	світло-коричнева, згладжена	жорства, пісок	2,5×1,8×0,6
Рис. 37: 7	сіра, лощена	сіра, згладжена	жорства, пісок	4,5×3,5×0,9; □ 18
Об'єкт 71				
Рис. 37: 11	сіра, лощена	сіра, згладжена	жорства, пісок	4,5×5×0,8; □ 20
Об'єкт 74				
Рис. 38: 2	чорна, нерівна, горбкувата	чорна, нерівна, горбкувата	пісок, обкатаний кварц	□ 8; 2,8×2×0,3
Культурний шар				
Рис. 40: 1	сіро-чорно-коричнева, лощена	чорна, пролощена	жорства, пісок	4,5×5×0,5-0,7
Рис. 39: 14	сіра, згладжена	сіра, лощена		5×3,5×0,8
Рис. 39: 15	коричнева, згладжена	коричнева, згладжена	жорства	3×3,5×0,9
Рис. 39: 5	сіра, рустована	сіра, добре згладжена	жорства, пісок. Текстура: крупна	5,5×4,5×1
Рис. 39: 4	сіра, рустована	сіра, нерівно згладжена	жорства, пісок	5,5×4,7×1-1,1
Рис. 39: 3	коричнева, рустована	чорна, лощена	крупна жорства	3,5×3,2×0,9-1
Рис. 39: 19	чорна, лощена	чорна, згладжена	жорства, пісок	3×3×1,1
Рис. 39: 2	коричнева, рустована	коричнева, добре згладжена	крупна жорства	2,5×3,5×0,8-0,9
Рис. 40: 11	світло-коричнева, лощена	світло-коричнева, лощена	пісок	□ 18; 4,5×3×0,5
Рис. 39: 18	чорна, добре згладжена	сіра, добре згладжена	пісок	3×2,8×0,5
Рис. 39: 20	чорна, добре згладжена	чорна, добре згладжена	жорства, пісок	2,7×3×0,6
Рис. 39: 17	сіра, пролощена	сіра, пролощена	жорства	1,8×3×0,7
Рис. 40: 5	сіро-чорно-коричнева, лощена	чорна, пролощена	жорства, пісок. Глина: відмулена	□ 16 4,5×7×0,4-0,6
Рис. 40: 1	сіро-чорно-коричнева, лощена	чорна, пролощена	жорства, пісок	3,7×4,7×0,5-0,8
Рис. 40: 7	коричнева, лощена	коричнева, лощена	жорства з слюдою. Текстура: дрібна.	□ 18 4,5×3×0,4
Рис. 39: 13	світло-коричнева, лощена	чорна, лощена	пісок	4×4×0,6
Рис. 40: 4	цеглястого кольору, лощена	цеглястого кольору, лощена	дрібна жорства, пісок	□ 16 4,5×4,8×0,6
Рис. 40: 6	чорна, помітні сліди розгладжування	чорна, лощена, місцями згладжена		3,3×3,7×0,4-0,5

Номер рисунка	Зовнішня поверхня	Внутрішня поверхня	Домішка. Текстура	Розміри в сантиметрах
Рис. 40: 9	світло-коричнева, лощена	світло-коричнева, лощена	пісок	∅ 8; 3,7×3×0,7
Рис. 40: 2	чорна, лощена	чорна, лощена	пісок, жорства	∅ 16; 2,5×3×0,7-0,9
Рис. 40: 3	коричнево-цегляста, згладжена	коричнево-цегляста, згладжена	пісок, жорства	2,8×2×0,6
Рис. 39: 7	коричнева, згладжена	сіра, нерівно згладжена		∅ 20; 4,5×5×0,8
Рис. 39: 9	коричнева, згладжена	коричнева, згладжена	жорства, пісок	5,5×4,5×0,9
Рис. 39: 10	коричнево-цегляста, згладжена	коричнево-цегляста, згладжена	жорства, пісок	3,2×4×0,8-0,9
Рис. 39: 8	світло-коричнева, згладжена	сіра, лощена	крупна жорства	3×5×0,9
Рис. 40: 14	сіра, лощена	сіра, лощена	жорства	6×6×0,6
Рис. 40: 12	чорна, лощена	чорна, лощена	жорства	∅ ₂ 22 3,8×5×0,6-0,8
Рис. 39: 11	сіра, лощена, під валиком рустована	сіра, лощена	жорства, пісок	4,5×3,5×0,7
Рис. 39: 12	коричнева, нерівна, згладжена	сіра, лощена	червона жорства	4,5×4,2×0,8
Рис. 39: 21	коричнева, згладжена	коричнева, згладжена	жорства, пісок	5,5×4,5×0,9
Рис. 40: 8	коричнево-сіра, згладжена, нерівна	коричнево-сіра, згладжена, нерівна	крупна червона і біла жорства	4,5×5,3×1,3
Рис. 40: 17	сіра, нерівна, горбкувата	сіра, нерівна, горбкувата	жорства, пісок	2,5×3×1,2
Рис. 30: 6	сірий волинський туронський			4,7×4×3,5
Рис. 39: 1	сіра, рустована	сіра, згладжена, пролощена	жорства, пісок	∅ 12 3,3×2,6×0,6
Рис. 39: 6	світло-коричнева, рустована	світло-коричнева, лощена, горбкувата	крупна червона і біла жорства	3,5×3×0,8
Рис. 39: 16	сіра, лощена	чорна, згладжена	жорства, пісок	∅ 22 6×4,5×0,7-0,8
Рис. 40: 10	коричнева, лощена	коричнева, лощена, потріскана		7,5×5×0,8
Рис. 40: 13	чорна, згладжена	чорна, згладжена	дрібна жорства, пісок	3×2×0,8
Рис. 53: 18	чорна, лощена	чорна, лощена	жорства з слюдою, пісок	5×2,6×0,6
Рис. 53: 16	сіра, рустована	чорна, згладжена	червона жорства, пісок	4,5×2,3×0,6
Рис. 53: 15	сіра, лощена	сіра, лощена	жорства, пісок	5×3×0,7

Умовні позначення: ∅ – діаметр по вінцям; ∅₂ – максимальний діаметр; ∅₃ – денця; Т – товщина; Т₃ – товщина денця
 Legend: ∅ – Durchmesser der Kremppe; ∅₂ – maximale Durchmesser; ∅₃ – Dentsu, Т – Dicke; Т₃ – dicken Boden

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОТРИМАНИХ МАТЕРІАЛІВ

ОБ'ЄКТИ

Усі об'єкти залізного віку можна поділити на групи за складом комплексів знахідок з них: 1) об'єкти в яких знайдено матеріали типові для поморської культури; 2) об'єкти, в яких знайдено кераміку лужицької культури разом з невиразною керамікою, яку важко точно ідентифікувати, оскільки вона може належати як до поморської, так і до лужицької культури; 3) об'єкти, в яких виявлено лише останню описану кераміку (неатрибутовану), причому в невеликій кількості, або взагалі без матеріалів. Усі ці групи об'єктів марковано на загальному плані (рис. 8). Лише в одному з них комплекс складався виключно з кераміки лужицької культури (об'єкт 29). Для усіх об'єктів залізного віку характерним є заповнення з слабогумусованого, здебільшого гомогенного супіску, чим воно різко

відрізняється від заповнення середньовічних об'єктів – темного кольору, сильно гумусованого, насиченого вкрапленнями вугликів і перепаленої глини. Ці риси допомогли розділити об'єкти на дві хронологічні групи, у випадку, коли в їх заповненні не було виявлено датуючих знахідок.

Серед об'єктів, достовірно пов'язаних з поморською культурою, переважно ями невеликих розмірів круглої або овальної форми (об'єкт 9, 10, 14, 19, 47, 59, 60, 70, 71, 67, 68). Вони скупчені в західній половині розкопу. В цьому ж місці знаходяться дві заглиблені споруди (об'єкти 3 і 6). Вогнище в ямі об'єкту 3 існувало довгий час і, очевидно, неодноразово перемонтовувалось. Від цього залишились прошарки вугілля перекриті кладкою каміння в нижній частині заповнення ями. Обкладене камінням вогнище є останнім по часу. Заглиблена споруда, яка приликає до вогнищевої ями, очевидно є лише заглибле-

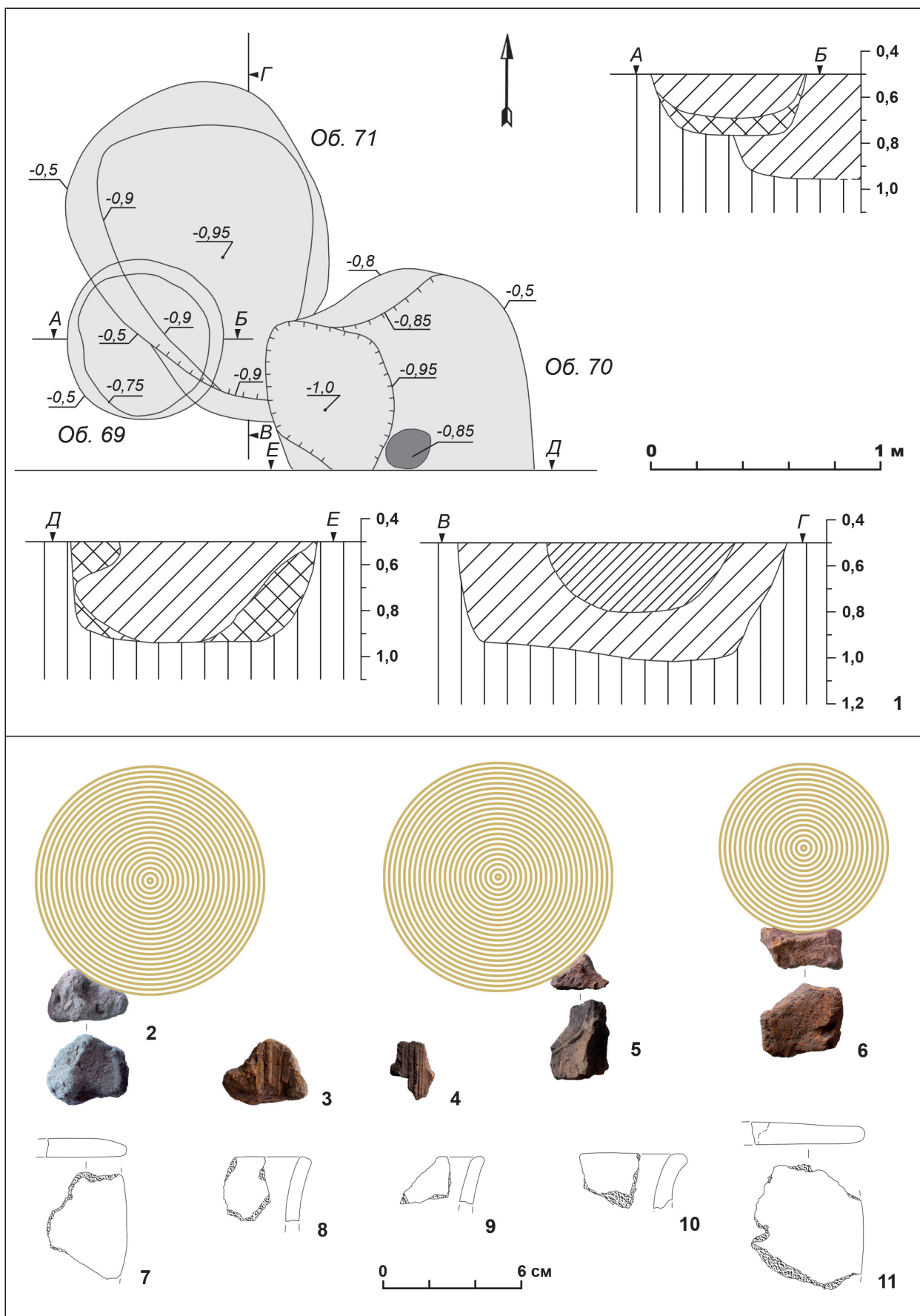

Рис. 37. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – плани і розрізи об'єктів 69, 70 і 71; 2 – фрагмент обмазки з об'єкту 69; 4–11 – вибірка матеріалів з об'єкту 70; 12 – фрагмент диска-покришки з об'єкту 71

Abb. 37. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profile der Objekte 69, 70 und 71; 2 – Fragmente des Hüttenlehms aus dem Objekt 69; 4–11 – Funde aus dem Objekt 70 – Auswahl; 12 – Fragment eines Flachtellers aus dem Objekt 71

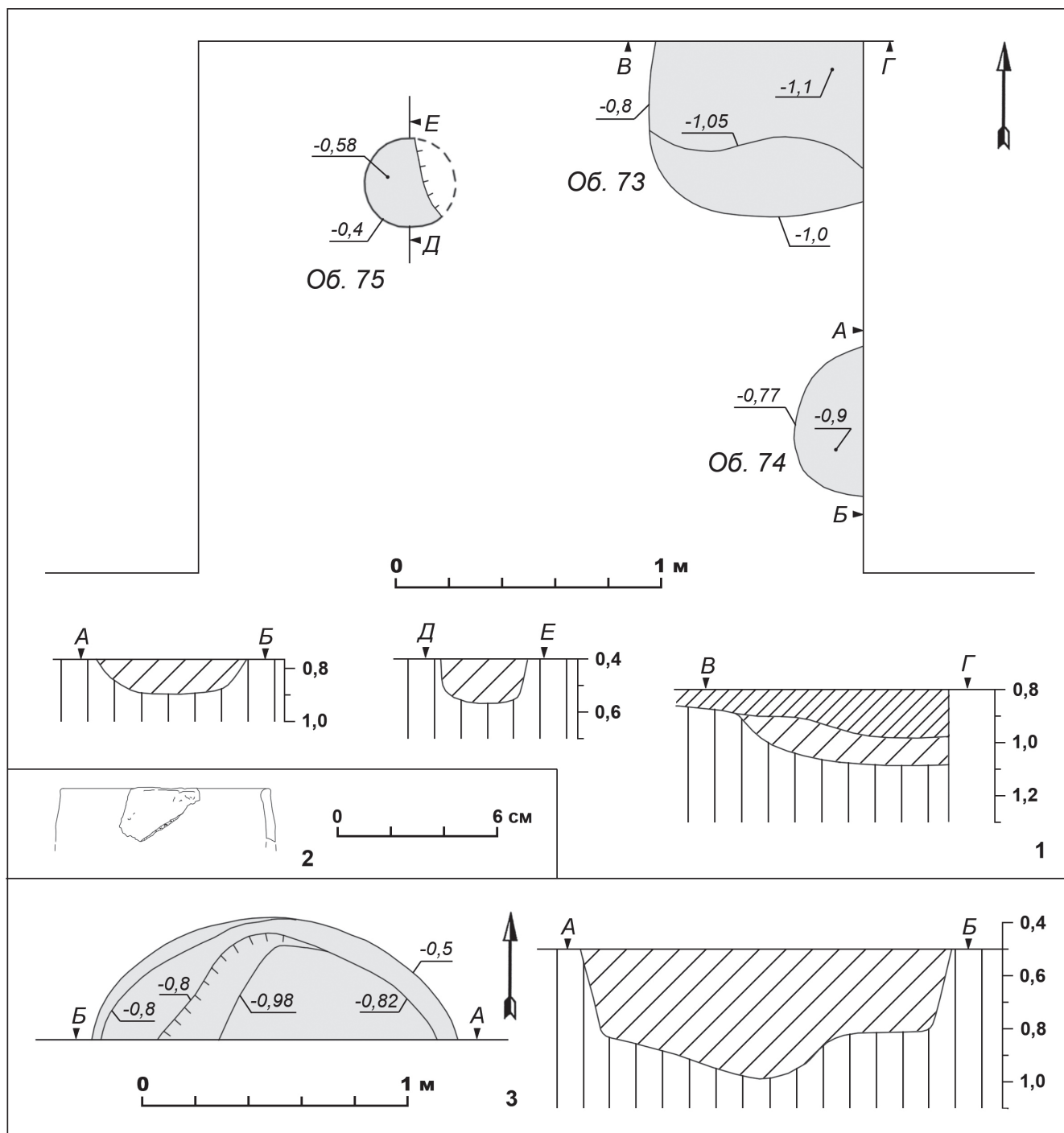

Рис. 38. Шацьк – ур. Сад. 2011. Розкоп 4. 1 – план і розрізи об'єктів 73, 74 і 75; 2 – фрагмент кераміки з об'єкту 74; 3 – план і розріз об'єкту 72

Abb. 38. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. 1 – Plan und Profile der Objekte 73, 74 und 75; 2 – Keramikfragment aus dem Objekt 74; 3 – Plan und Profil des Objekts 72

ною частиною більшої наземної споруди, оскільки має недостатні для житла розміри і форму. Контури наземної споруди на цьому місці можна прослідкувати за стовбовими ямами розташованими в ряди на майже однаковій відстані одна від одної (рис. 5). Найкраще розкрита лінія ям вздовж східної стінки розкопу (об'єкти 12, 38, та ями в комплексі об'єктів 3 і 6). Вона була орієнтована по лінії північний схід – південний захід з відхиленням проти часової стрілки. Перпендикулярні їй лінії складали об'єкти 38, 39, 52 та ями в складі об'єкту 6. На ділянці, де могли

знаходитись ями від довшої східної лінії, розміщувались об'єкти давньоруського часу (об'єкт 16, 17, 40) та сучасна траншея, які їх би знищили. Таким чином усі об'єкти в східній частині розкопу можна об'єднати в один житлово-господарський комплекс. Тут знаходилося наземна (скоріше за все житлова) споруда. В плані господарськими накладаються на ряди стовбових ям безсистемно. Не виключено, що не всі вони існували одночасно з наземною спорудою. Деякі з них могли виникнути при будівельних роботах і швидко засипані, особливо ті, в яких не

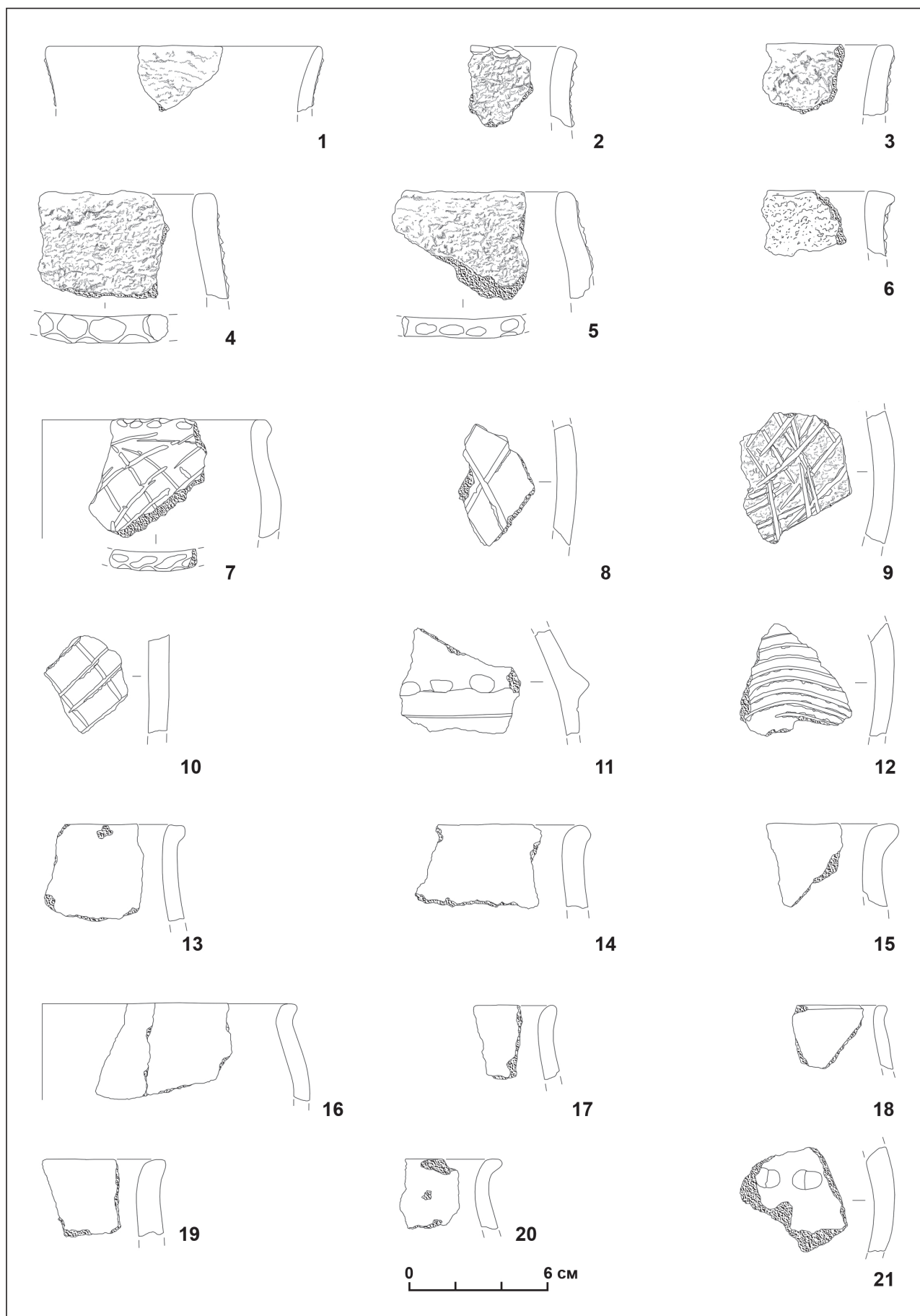

Рис. 39. Шацьк 2011. Ур. Сад. Розкоп 4. Вибірка кераміки з культурного шару
 Abb. 39. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. Keramik aus der Kulturschicht – Auswahl

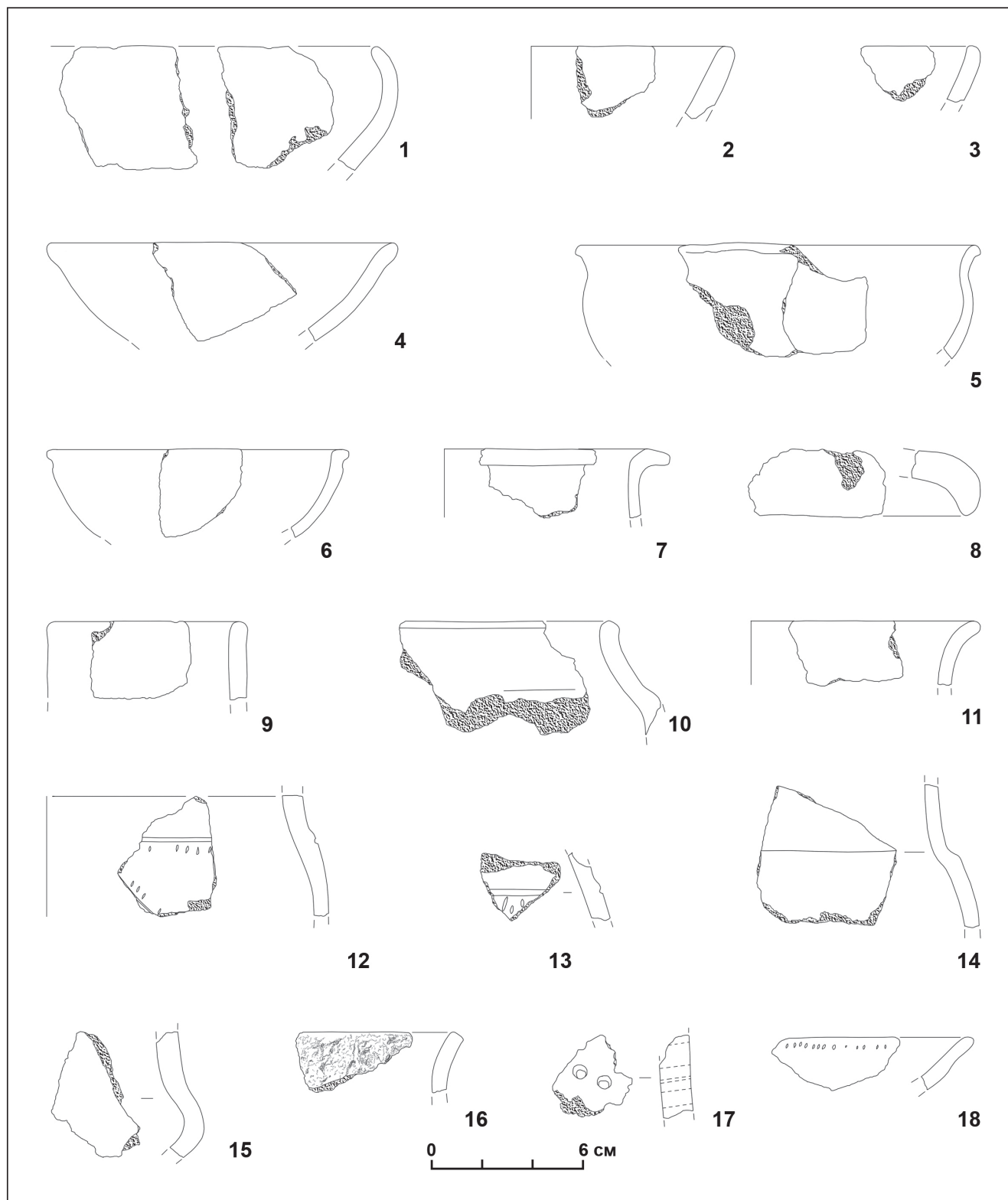

Рис. 40. Шацьк 2011. Ур. Сад. Розкоп 4. Вибірка кераміки з культурного шару
 Abb. 40. Szack – Fst. Sad. 2011. Grabungsschnitt 4. Keramik aus der Kulturschicht – Auswahl

було виявлено фрагментів випаленої обмазки. Інші могли існувати почергово на різних етапах існування споруди. Так як багато об'єктів знаходиться біля стінок розкопу, або й виходить за його межі, комплекс не є розкритим повністю, тому робити остаточну спробу реконструкції можна лише після додаткових досліджень довколишньої

території. Попередньо, можна припустити, що споруда мала прямокутну форму видовжену з північного сходу на південний захід і виходила за межі південної стінки розкопу. За розташуванням ямок видно що вона могла складатись з мінімум двох приміщень. Найбільш заглибленими з ямок є об'єкти 39, 42 і 57.

Наземні житла стовбової конструкції великих розмірів, часто двохкімнатні, є характерними для лужицької, гальштанської і поморської культур, та відомі з пам'яток цього часу на території Польщі, Чехії, Західної України. Схожі об'єкти залізного віку були відкриті в Ропухах (воєводство Поморське, Польща) під час досліджень перед будівництвом автостради. Кераміка з них невиразна і віднесена загалом до доби раннього заліза і поморської культури. Виділена конструкція 1 інтерпретована авторами розкопок як залишки стовбового житла. Від нього залишилось сім стовбових ям, які розміщувались на відстані 2,5–4 м одна від одної, утворюючи прямокутник розмірами 13,27 × 6,6 орієнтований по лінії схід–захід. Ще три споруди (одна менша з розмірами, а дві досліджені частково) віднесені до господарських споруд. На наземні стовпові споруди в плані безсистемно накладались господарські ями (R. Pachocki, P. Uściłko 2006, s. 73–74). Аналогічна ситуація повторюється в комплексі розкритому на Шацькому поселенні.

Залишки житла поморської культури з двома вогнищами, обкладеними камінням, було виявлено на поселенні в с. Кусичі (Каменецький район, Брестська область, Білорусія), яке знаходиться північніше Шацька в Басейні Західного Бугу (р. Пульва). Воно мало прямокутну форму витягнуту по лінії ПдЗх–ПнСх розмірами 4 × 4,5 м. Рівень підлоги житла знаходився на материк, а від конструкції стін залишились лише кам'яні валуни. Обидва вогнища були влаштовані в неглибоких ямках діаметром 0,5 м, заповнених золою (В. Б. Никитина 1965, с. 199–201).

Серед пам'яток лужицької культури з крупними спорудами стовбової конструкції можна назвати поселення Терлічка, пункт 5 (Підкарпатське воєводство, Польща), де такий об'єкт був оточений ровиком (типу крааль) з радіокарбонною датою в рамках IX ст. до н.е. (S. Czopek, A. Pelisiak 2006, s. 257, рис. 3). Схожі стовбові житла, оточені ровиком, були виявлені на поселенні фракійського гальштату в ур. Біхіївка в с. Биків біля Дрогобича (Україна). Одне з них мало прямокутну форму розмірами 7 × 3,5 м орієнтовану по лінії ПнЗх–ПдСх. На площі залишків інших будівель з неокресленими формами знаходились вогнища і ями. Датується пам'ятка X ст. до н.е. (J. Machnik, D. Pawliw, W. Petehurycz 2006, s. 278, 280, рис. 2).

Відоме житло лужицької культури досліджене Я. Костжевським 1921 року біля с. Тарнова (Польща), яке знаходиться між річками Варта і Просна. Воно складалось з дванадцяти стовбових ям, які розміщувались на відстані 1,5–2,5 м одна від одної і утворювали прямокутник з сторонами 6 × 4,5 м. В середині споруди знаходилось вогнище викладене камінням і яма з відходами. На площі житла було знайдено фрагменти глиняної обмазки (J. Kostrzewski 1923, s. 133–134). Житла такого типу можна вважати за типові для лужицької культури (M. Gedl 1975, s. 52).

Аналогічне житло було досліджене біля с. Градішті в Південній Богемії. Його розміри становили 8,4 × 4,7 м. з орієнтацією по осі Пн–Пд. Воно було розділене на дві кімнати, а в більшій з них (північній) в ямі знаходилось вогнище, викладене камінням. Датується воно періодом На С, можливо На D1 (7 ст. до н.е.) (J. Fröhlich 2001, s. 119, obr. 2, 3).

На території України подібна споруда з відкритим вогнищем відома з горизонту культури Гава–Голігради на

городищі в с. Городниця (Городенківський район, Івано-Франківська обл.). Стовбові ямки утворювали прямокутник розмірами (згідно плану) 4,4 × 3,2 м і орієнтований по осі ПнСх–ПдЗх (Л. Крушельницька 1993а, с. 100, 101, рис. 52). В черепино-лагодівській групі ранньозалізного віку також відкриті наземні житла. Наприклад на поселенні Черепин (Пустомитівський район, Львівська область) до жител віднесено дві такі споруди. В житлах на Черепинському поселенні переважають відкриті вогнища, деякі з яких викладені камінням, проте в чотирьох випадках виявлено залишки печей (Л. Крушельницька 1993б, с. 184).

На пам'ятках пізніших за час існування Шацького поселення житла схожої конструкції зустрічаються в пшеворській культурі (на території Польщі) (J. Rytgała 1972) та в зарубинецькій культурі (С. П. Пачкова 2006, с. 49, 50). Причому в останній наземні (або з підлогою на рівні материка) житла з відкритими вогнищами, обкладеними камінням, були характерні для Верхнього і Середнього Подніпров'я (П. Н. Третьяков 1959, с. 124–128, рис. 4–6; А. А. Егарейчанка 1999, с. 241–243, мал. 69), а на Поліссі відкриті напівземлянки глибиною до 1 м (С. П. Пачкова 2006, с. 50).

Серед пам'яток поморської культури на території України житлова споруда даного типу відкрита вперше. На території Волині фіксувались тільки житла заглиблені в землю. За даними Д. Н. Козака відомо 18 напівземлянок (Милуші, Хрипалічі, Гірка Полонка, Городок, Линів, Крилів, Острів, Хрінники, П'ятидні і Тяглів) і 2 землянки (Хорів і Хрінники) (Д. Н. Козак, Т. М. Шита 2009, с. 40–41). Ці пам'ятки займають територію Волинської височини і значно віддалені від Шацького поозер'я, яке розміщене в Поліській лісовій зоні. Можливість виявлення наземних споруд в лесовій зоні дуже низька, так як в потужному перехідному (перед материковому) шарі часто не вдається зафіксувати ями від стовпів. Тоді як на Поліссі ці умови кращі (малопотужний гумусований шар і висока контрастність між ним і материковим).

Своєрідним є об'єкт 6, який складається з незначно заглибленої ділянки та кількох ям. Судячи з розташування на його дні стовбових ям, він знаходився біля стіни наземної споруди. В об'єкті виявлено яму з перепаленою глиною. На дні цієї ями розчищено дві стовбові ями між якими знаходилось найбільше скупчення перепаленої глини. Вона утворювала в цьому місці глиняний стовп, який зберігся майже до рівня виявлення ями. Інтерпретувати цю деталь об'єкту важко. Можливо, це залишки якоїсь специфічної господарської діяльності. Можна також припустити, що ця ділянка споруди пов'язана з культовими діями. І, як варіант, це можуть бути залишки стіни обмазаної глиною, які завдяки найбільшому впливу температури були законсервовані краще ніж уся інша конструкція. Від останньої збереглися лише окремі фрагменти обмазки з відбитками колод і прутиків. Їх негативи, дозволяють стверджувати, що будівля складалась з круглих колод діаметром 8–10 см., та додаткових жердин і прутиків діаметром 5 та 1–1,5 см. Зафіксовано також відбитки розщеплених колод з прямими та тупими кутами, та негативи перпендикулярного взаєморозташування навхрест з'єднаних колод. Фрагменти обмазки складаються з двох видів глини: білого кольору та цеглясто-коричневих відтінків. Біла глина

в цій місцевості залягає під шарами плейстоценових морених відкладів і доступна на дні озер. Наявність фрагментів обмазки засвідчена в об'єктах 3, 21 27,56, 57, 59, 60, 65, 69, 70, 71, 68. Усі ці об'єкти належать достовірно до поморської культури (рис. 4). Якраз ці об'єкти повинні були існувати на момент припинення існування споруди. Випадок перекриття об'єкту 71 об'єктом 69 неоднозначний, оскільки в обох об'єктах не виявлено виразного керамічного матеріалу і трапились фрагменти обмазки, до того ж у стовбовій ямці (об'єкт 69) була дуже велика кількість обмазки. Важливо також те, що об'єкти 71 і 70 теж накладались, і хоча стратиграфічно не вдалося вловити, котрий з них перекривав іншого, враховуючи попередній факт, припускаємо, що об'єкт 71 давніший за два сусідні.

Існувала також, стратиграфічна ситуація між об'єктами 25 і 27. В об'єкті 27 заповнення відрізнялось від об'єкту 25 значною кількістю вкраплень білої глини і маленьких її фрагментів (обмазки). В об'єкті 25 її не було виявлено. Ці об'єкти мали спільну межу, на якій знаходилась стовбова ямка.

Ями в яких були знайдені лужицькі і нечітко атрибутовані матеріали, або без матеріалів були сконцентровані в західній частині розкопу (рис. 4). Їх скупчення, безсумнівно, виходило за межі розкопу. Хоча розміщені вони були близько одна від одної, системи в їх взаєморозташування не прослідковано. Можливо, розширення розкопу, допо-

внить данні, для плані графічного аналізу цього скупчення. Наразі можна лише припускати, що ці об'єкти складали окремих давніший від наземної поморської споруди горизонт. Бідність комплексів із заповнення ям і нечіткість атрибуції більшості фрагментів посуду не дозволяють виокремити чисті лужицькі комплекси. А отже, нема впевненості, що на дослідженій ділянці існують ізольовані від культурного шару поморської культури об'єкти лужицької культури, які могли бути давніші. Не виключено, що на даному поселенні співіснували традиції керамічного виробництва обох культур, а отже і їх носії. Підтвердити, або спростувати це припущення, можуть допомогти подальші дослідження. Хоча, наразі, аналіз планіграфії об'єктів і відсутність достовірних лужицьких матеріалів серед комплексу виразних поморських об'єктів в східній частині розкопу схиляють до думки про розділення їх в часі на окремі горизонти.

Біля західної стінки розкопу відкрито ряд дрібних стовбових ямок які оточували довкола об'єкт 34, та утворювали ще одну лінію, яка, ймовірно, розміщувалась довкола об'єктів 36, 44 і 51. Щоб встановити останнє, потрібно розкрити площу на захід від розкопу. Можливо ці об'єкти складали замкнутий комплекс під накриттям. Одна з ям (об'єкт 44) мала конічну форму і повністю випалені стінки, і мала якість виробниче призначення.

РУХОМІ МАТЕРІАЛИ

ЛУЖИЦЬКА КУЛЬТУРА

До лужицької культури віднесено дуже незначну колекцію кераміки і декілька виробів з кременю. Кераміка представлена горщиками, мисками і вазоподібними посудинами. Горщики мали тюльпаноподібну форму з відігнутими назовні вінцями, рустовану зовнішню поверхню і лощену або зглажену внутрішню (рис. 24: 2, 3; рис. 27: 4; рис. 35: 2, 4; рис. 39: 1; рис. 40: 16). Один з них був орнаментований рядом наскрізних проколів під краєм вінця і карбованим валиком під ними (рис. 24: 2), один – рядом перлин під краєм вінця (рис. 24: 3) і ще два – рядом пальцевих заципів на тулубі (рис. 24: 4; рис. 39: 21). В культурному шарі знайдено два фрагменти вінець миски конічної заокругленої форми із плавно загнутими до середини вінцями (рис. 40: 1). Ще один фрагмент вінця миски був орнаментований косими канелюрами (рис. 27: 5). Два фрагменти належали ймовірно конічним мисочкам (рис. 35: 5, 6). До вазоподібних посудин лужицької культури достовірно зараховано ті, в яких випуклі бочки були орнаментовані косими канелюрами (рис. 28: 2; рис. 34: 4). З об'єкту 71 походить диск з наскрізним проколом (рис. 37: 11). Ймовірно сюди ж слід віднести фрагмент стінки друшлага (рис. 40: 17). Опис технології кераміки подано в таблиці 1. Аналогічна кераміка відома з поселень тарнобжезької групи і на волинських пам'ятках лужицької культури (так званої ульвівської групи) і належить до III етапу (пізнього) її розвитку – НаС-НаД за європейською хронологічною шкалою, тобто до ранньозалізного віку (VII–V ст. до н.е.). Для точнішої хронологічної атрибуції

не вистачає маркованих речей (S. Czopek 1997; О. Є. Златогорський, А. Б. Бардецький 2010, с. 107, рис. 6).

До старожитностей лужицької культури відносимо крем'яний біфасціальний вкладиш до серпа (рис. 30: 5) і черешковий наконечник стріли (рис. 27: 8). З заповнення об'єктів походить колекція крем'яних пластин і відщепів, які могли належати і до інших періодів. Хоча давніших горизонтів на Шацькому поселенні чітко виділено не було, проте їх форма і розміри дозволяють припустити належність до лісового неоліту (рис. 22: 4, 5; рис. 23: 2; рис. 27: 6; рис. 33: 4; рис. 34: 3). Це ж саме можна сказати про кулястий відбійник з кременю (рис. 30: 6) і фрагмент долота з опоки (рис. 27: 7). Належність їх до лужицької культури є сумнівною.

ПОМОРСЬКА КУЛЬТУРА

Для типологічного аналізу керамічного комплексу поморської культури використовуємо таксономічну систему розроблену С. Чопеком, як найбільш прийнятну (S. Czopek 1992, s. 31–60). Однак в даному випадку, як зазвичай і буває на всіх поселеннях, більшість посудин представлена уламками, які не дозволяють відтворити повну форму, і не відображають всіх можливих елементів оздоблення. Тому щодо всього комплексу в цілому не маємо можливості повноцінно застосувати статистичний і порівняльний аналіз.

Всього проаналізовано 95 фрагментів кераміки поморської культури. Їх віднесено до таких базових типів посуду (з незначною погрешністю, враховуючи значну фрагмен-

тованість більшості екземплярів): горщики 15 шт.; миски 19 шт.; вазоподібний посуд (включно кубки, дзбанки) 27 шт.; диски 8 шт. покришки 3 шт.; не окреслені 23 шт.

Горщики (кльоші). Схема стилістики типів побудована на висоті найбільшої випуклості тулуба і наявності пластичного валика і вушка. Не трапилось жодного фрагменту горщика з вушком, а з валиком лише один фрагмент стінки посудини (рис. 39: 11). Вдалось визначити ряд горщиків 3 типу, в яких найбільший діаметр тулуба знаходиться близько до верху посудини (рис. 81: 1, 3, 4; рис. 39: 5, 7). Горщики 3 типу датуються фазою II поморської культури. Ще два фрагменти можна віднести до 2 або 4 типів (рис. 8: 2, 5). Інші екземпляри (менших розмірів) можуть належати типам 1, 2, 3 або 4 (рис. 12: 2; рис. 19: 6; рис. 23: 3, 6; рис. 32: 3; рис. 39: 4, 6). Горщики цих типів також відносять до фази II, а деякі їхні підтипи до фази III (S. Czopek 1992, s. 32, 40). Оскільки не було знайдено жодної цілої посудини, неможливо виокремити підтипи, які базуються на співвідношенні діаметрів вінець, тулуба і дна з висотою посудини. З мікрогруп (в залежності від признаков форми вінець) представлені мікрогрупа b з вертикальними вінцями і мікрогрупа c з відігнутими назовні вінцями. В обох присутні екземпляри як з потовщеними так і з не потовщеними краями вінець.

Вазоподібний посуд (черпаки, кубки, дзбани) представляють наступні таксони в запропонованій схемі (S. Czopek 1992, s. 33, 35).

Тип 1A – посудини з гостро заламаним тулубом, найбільший діаметр якого знаходиться нижче середини висоти (рис. 13: 2; рис. 22: 1). Такі посудини датуються фазами I–III поморської культури (S. Czopek 1992, s. 41).

Тип 1A варіант a1 – з одним несучим вушком. В даному випадку це чорнолощений черпак невеликих розмірів (рис. 9: 5).

Тип 6d – посудина із слабо заламаним тулубом, найбільший діаметр якого знаходиться вище середини посудини, а шийка майже не виділена (рис. 8: 8). Даний тип датується фазами II–IV (S. Czopek 1992, s. 41).

Невизначені типи в яких не вистачає усіх елементів для характеристики морфології (рис. 7: 3; рис. 9: 9; рис. 15: 2, 5; рис. 18: 2; рис. 19: 2, 3; рис. 22: 6, 7, 8; рис. 23: 4, 5, 7; рис. 36: 3; рис. 37: 8, 10; рис. 39: 13–15; рис. 40: 10, 12–15).

Миски. Виділення типів мисок засноване на способі профілювання. В цьому випадку навіть фрагменти верхніх частин посудин дозволяють знайти їм місце в типологічній схемі (S. Czopek 1992, s. 35–36). В свою чергу підтипи розділені на підставі профілів дна або величини параметру висоти посудини, тому їх вдалось визначити лише для декількох посудин.

Тип 1 – миски з конічним заокругленим профілем (рис. 19: 4; рис. 40: 4, 6). Датуються фазами II–III (S. Czopek 1992, s. 42).

Тип 1/ підтип F – плоскі миски з малою висотою (рис. 40: 18). Датуються фазами II–III (там само).

Тип 3 – миски з простим конічним профілем. До нього можливо належать три екземпляри (рис. 19: 5; рис. 40: 2, 3). Датуються фазами II–IV (там само).

Тип 4 – миски з S-подіним профілем з діаметром вінець більшим ніж найбільший діаметр тулуба (рис. 8: 9, 11; рис. 17: 2; рис. 23: 3; рис. 40: 5). Датуються фазами II–III (там само).

Типу 4/підтип E – глибокі миски з великою висотою (рис. 23: 1). Датуються фазами II–III (там само).

Тип 5 – миски з S-подіним профілем з діаметром вінець меншим ніж найбільший діаметр тулуба або рівним з ним (рис. 8: 7; рис. 19: 1; рис. 32: 2). Датуються фазами II–IV (там само).

Тип 6 підтип A – посудини з конічним заокругленим профілем з рівним невиділеним дном і з вушком (в даному випадку це черпак) (рис. 12: 3). Датуються фазою II (там само).

Тип 6 підтип C – посудини з конічним заокругленим профілем (як в типу 1) з невиразним, близьким до заокругленого дном і з вушком (черпак) (рис. 27: 2). Датуються фазами II–III (там само).

За мікропризнаком b виділяються миски обох груп, як прості (b1) так і з потовщеними назовні вінцями (b1), з переважанням перших (15:4)

Покришки. Типологія цих посудин ґрунтується на наявності чи відсутності ухвату (тип 2 і 3), або грибоподібного профілю (тип 1). З трьох екземплярів, знайдених на Шацькому поселенні жоден не можливо віднести до якогось з типів. Причому в поморській культурі покришки мають або конічну, або півсферичну форму і відрізняються краями. А фрагменти з Шацька мають своєрідні форми, які більше походять від покришок циліндричної форми (рис. 36: 4), або з дуже широкою верхньою частиною, яка виступає назовні (рис. 9: 8). Хоча, в обох випадках ці екземпляри умовно віднесені до покришок, через те, що мають лощену площину, орієнтовану догори. Один фрагмент ймовірно належав до типу 2 / підтипу A – півсферичної з простим вінцем покришки (рис. 40: 8). Датовані такі покришки фазою II–III (там само).

Диски (тарілки)

Тип 1/підтип B – з простими заокругленими краями (рис. 9: 1, 4; рис. 11: 2; 37: 7). Датуються фазами I–IV (там само).

Тип 4/підтип B – з краями потовщеними догори і заокругленими (рис. 9: 4, 3; рис. 33: 5) Датуються фазами I–IV (там само).

Оздоблення кераміки. За ступенем орнаментованості існує різниця між керамікою з поселень і з могильників. Остання частіше (і багатше) орнаментована (S. Czopek 1992, s. 46). На Шацькому поселенні знайдено 23 оздоблених екземпляри з 95-ти тобто 24%, що для поселення є досить значним показником.

Найбільш частим орнаментом є карбування краю вінець (11 екз. або 48 %). Такий тип орнаменту не є характеристичним часовим показником, і хоча домінує в IV фазі поморської культури, проте зустрічається в достатній кількості і в раніших фазах. До того ж IV фазі властиве загалом зменшення проценту оздобленої кераміки і переважання пластичного орнаменту (валиків і гудзів), а на Шацькому поселенні знайдено лише один фрагмент орнаментований карбованим валиком (S. Czopek 1992, s. 48).

Другим за кількістю орнаментом є прокреслена лінія. В 7 випадках (30%) він нанесений товстою лінією на стінках крупних посудин (горщиків) сіткою (рис. 32: 3; рис. 39: 7–10) або паралельними кривими лініями (рис. 8: 13; рис. 39: 12). Знайдено також два фрагменти ваз подібних посудин.

дин орнаментованих тонкою лінією з короткими насічками вздовж них (рис. 40: 12, 13), а також один фрагмент миски орнаментованій рядом маленьких ямок по зовнішньому краю вінця (рис. 40: 18). Загалом прокреслений орнамент мають 43 % орнаментованих посудин. Проте цей показник може не бути близьким до дійсності, у зв'язку з тим, що деякі фрагменти стінок орнаментованих сітчастими лініями могли належати одній посудині. Прокреслений орнамент в найбільшій кількості характерний для фази II, а в фазі III виступає дещо рідше (S. Czopek 1992, s. 49–50).

Опис технології кераміки представлений в таблиці 1. З її приводу намічено декілька тенденцій: 1) серед горщиків абсолютно домінуючою є рустована зовнішня поверхня і зглажена, рідше лощена, внутрішня; 2) усі інші типи посуду мають або лощену або зглажену поверхню (приблизно порівну, причому лощеною є частіше зовнішня поверхня); 3) переважають відтінки сірого кольору, за ними по кількості ідуть коричневого кольору, а найменше чорного 4) найчастіше домішкою виступає традиційна для поморської культури жорства, іноді в поєднанні з слюдою.

Остання є природною домішкою в породах каменю, який використовували для керамічного виробництва; 5) час-то разом з жорствою в глині присутні пісок, і рідко лише пісок без жорстви; 6) трапився лише один випадок використання в якості домішки дрібного шамоту в поєднанні з жорствою. До речі, унікальною ця посудина (диск) є також тим, що вона оздоблена наскрізними проколами. Вона могла б належати, також, і до лужицької культури, проте знайдена в компактному скупченні кераміки поморської культури в об'єкті 3; 7) абсолютно переважає домішка середньої грануляції, як і текстура глиняного тіста. Крупна жорства і крупна текстура трапляється лише у горщиків, а дрібна – у деяких вазоподібних посудин.

Підсумовуючи усі можливі варіанти датування керамічного комплексу за окремими морфологічними типами і признаками оздоблення та технології, час існування Шацького поселення можна помістити в рамки фази II поморської культури і можливо частково фази III. Фаза II датується серединою VI–V ст. до н.е., а фаза III поміщається в IV ст. до н.е (S. Czopek 1992, s. 86–88).

ЛІТЕРАТУРА

- Антонович В. Б.
1901 Археологическая карта Волынской губернии, [в:] Труды XI Археологического съезда в Киеве, Москва, с. 36–133.
- Егарейчанка А. А.
1999 Зарубинецкая культура, [в:] Шадыра В. І., Вяргей В. С. (ред.), Археалогія Беларусі: у 4 т., т. 2, Жалезны век і раньняе сярэднявечча, Мінск, с. 232–289.
- Златогорський О. Є., Бардецький А. Б.
2010 Дослідження багатошарового поселення Гнідавська Гірка Луцька у 2009 році біля „MSROA”, t. 31, s. 101–114.
2010 Дослідження Шацького городища на Волині у 2009 році, „MSROA”, t. 31, s. 115–121.
- Козак Д. Н., Шита Т. М.
2009 Старожитності поморсько-кльошової культури на поселенні біля с. Хриньки (уроч. Шанків Яр), „Археологія”, Київ, № 4, с. 38–49.
- Крушельницька Л.
1993а Нові пам'ятки культури Гава-Голігради, [в:] Крушельницька Л. (ред.), Пам'ятки гальштатського періоду в межиріччі Вісли, Дніпра і Прип'яті, Київ, с. 56–122.
1993б Черепино-лагодівська група пам'яток, [в:] Крушельницька Л. (ред.), Пам'ятки гальштатського періоду в межиріччі Вісли, Дніпра і Прип'яті, Київ, с. 158–239.
- Кухаренко Ю. М.
1961 Средневековые памятники Полесья, Москва.
- Никитина В. Б.
1965 Памятники поморской культуры в Белоруссии и на Украине, „Советская археология”, Москва, т. 1, с. 194–205.
- Пачкова С. П.
2006 Зарубинецкая культура и латенизированные культуры Европы, Киев.
- Третьяков П. Н.
1959 Чаплинское городище [в:] Третьяков П. Н. (ред.), Памятники зарубинецкой культуры, (= Материалы и исследования по археологии СССР nr 70), Москва – Ленинград, № 70, с. 119–153.
- Цинкаловський О.
1986 Стара Волинь і Волинське Полісся (Краєзнавчий словник – від найдавніших часів до 1914 року), Т. 2, Вінніпег, с. 578.
- Czopek S.
1992 *Południowo-wschodnia strefa kultury pomorskiej*, Rzeszów.
1997 *Osada grupy tarnobrzeskiej na stanowisku nr 5 w Białobrzegach, woj. rzeszowskie*, „MSROA”, t. 31, s. 115–121.
- Czopek S., Pelisiak A.
2006 *Pierwsze szerokopłaszczyznowe badania wykopaliskowe na odcinku autostrady A4 obrębie województwa Podkarpackiego*, „MSROA”, t. 27, s. 253–265.
- Fröhlich J.
2001 *Halštatský dům z Hradiště u Písku*, „AR”, t. 53/1, s. 119–129.
- Gedl M.
1975 *Kultura łużycka*, Kraków.
- Kostrzewski J.
1923 *Wielkopolska w czasach przedhistorycznych*, Poznań.
- Machnik J., Pawliw D., Petehyrycz W.
2006 *Wyniki polsko-ukraińskich badań wykopaliskowych we wsi Bykiw koło Drohobycza w roku 2005*, „Rocznik Polskiej Akademii Umiejętności”, Rok 2004/2005, Kraków, s. 277–282.
- Pachocki R., Uściłko P.
2006 *Wielokulturowa osada na stan. 1 w miejscowości Ropuchy (AUT A1-151), gm. Pelplin, woj. pomorskie, Raport 2003–2004*, t. 1, Warszawa, s. 73–82.
- Pyrgała J.
1972 *Budownictwo okresu lateńsko-rzymskiego i starszych faz wczesnego średniowiecza na Mazowszu Płockim*, „Kwartalnik HKM”, t. 20, s. 219–241.

Forschungen an den Siedlungen der Lausitzer und Pommerschen Kultur an der Fundstelle Szack (Fundstelle Sad) in Wolhynien

Zusammenfassung

Die Siedlungen der Lausitzer und Pommerschen Kultur wurden an der als Sad- Burgwall bezeichneten multikulturellen Fundstelle entdeckt. Sie umfasst eine exponierte Landzunge des Nordufers am Lucimir- See. Man untersuchte dort das Gebiet von 193 m² (Grabungsschnitt 4). Die Stratigraphie der Kulturschicht wurde nicht erfasst, denn sie wurde durch den Acker stark zerstört. Man legte 79 Objekte frei, von denen man 52 auf die Eisenzeit beziehen soll (Lausitzer und Pommersche Kultur). Die Verfüllung der Objekte bestand aus dem leicht humushaltigen, homogenen Sand. Die Objektkonzentration fand man im Westteil des Schnitts. Das Fundmaterial lässt keine reinen Lausitzer Komplexe unterscheiden. Die planigraphische Analyse und die Anwesenheit der sicheren Lausitzer Materialien im Bereich der deutlich pommerschen Objekte, zwingt zur Gliederung des Materials in getrennte Horizonte. Die morphologischen Merkmale der Lausitzer Gefäße entsprechen der späten Entwicklungsstufe dieser Kultur- HtC-HtD (7.–5. Jh. v. Ch). Der Charakter dieser Funde lässt keine präzisere chronologische Einordnung zu.

Die Objekte der pommerschen Kultur bilden hauptsächlich kleine Gruben mit rundem oder ovalem Umriss und regelmäßigen Verfüllungen, die sich im Westteil des Grabungsschnitts konzentrieren. Beachtenswert sind die Objekte samt der mit Steinen ausgelegten Herdstelle, die lange genutzt werden musste, worauf die zahlreichen Reparaturspuren hinweisen. Den Grubenumriss bezeichnen die Pfostenlöcher. Die Grube

war viereckig und war entlang der Linie NE-SW orientiert. Die Anordnung der Gruben, weist darauf hin, dass sie mindestens zwei Räume umfassen konnte. Die Wirtschaftsgruben decken sich im Grundriss mit den Spuren der Pfostenlöcher, was ahnen lässt, dass nicht alle in gleicher Zeit entstanden sind. Auf die Art und Weise der oberirdischen Konstruktion weist die Anwesenheit des Konstruktionshüttenlehms mit den Abdrücken der Holzelemente. Die Negative weisen hin, dass die Holzkonstruktion aus den Balken deren Durchmesser 8-10cm betrug, wie auch Stangen und Stäben mit dem Durchmesser 5 und 1–1,5 cm bestand. Der Konstruktionshüttenlehm kam in 12 Gruben zum Vorschein, die vermutlich in gleicher Zeit, wie das behandelte Objekt funktionierten. Die großen, oberirdischen Pfostenhütten, oft mit zwei Räumen, waren für die Lausitzer, Hallstatt- und Przeworsk-, Zarubincy- Kultur typisch. Sie sind aus den Gebieten Polens, Böhmens, und der Ukraine bekannt. Starke Zerstückelung der Keramik erschwert die typologische Analyse. Die Keramik aus der Siedlung wurde anhand der Typologie von S. Czopek in Grundtypen gegliedert (Töpfe, Vasengefäße, Schüsseln, Deckel, Flachteller). Diese Sammlung weist eine große Menge ornamentierter Formen auf. Dominierend sind hier die Randkerbung, und das Ritzornament. Die Nutzungszeit der Siedlung bezog man, aufgrund der Keramikanalyse, auf die II. Stufe (6.–5. Jh. v. Ch), und vielleicht teilweise auf die III. Stufe (4. Jh. v. Ch.).

